

EX LIBRIS
Dr. M. NEVRLÝ

Křil 19.12.1996
(...)

Бібліотека „Самостійної Думки“

Ч И Т А Ч

Сучасні українські поети

Вступні уваги	3
I. Юрій Липа	5
II. Леонід Мосендз	17
III. Євген Маланюк	32
IV. Юрій Дараган	60
V. Олекса Стефанович	65
VI. Максим Грива	77
VII. Микола Чирський	79
VIII. Юрій Клен	82
IX. Олена Теліга	88
X. Богдан Кравців	96
XI. О. Ольжич	103
XII. Берховинська Ватра	109

ВИПУСК ПЕРШИЙ

СERNĂUȚI, 1936

EX LIBRIS
Dr. M. NEVRLÝ

Бібліотека „Самостійної Думки“

Ч И Т А Ч

Автор Михайло Мухівч

Сучасні українські поети

Вступні уваги	3
I. Юрій Липа	5
II. Леонід Мосендз	17
III. Євген Маланюк	32
IV. Юрій Дараган	60
V. Олекса Стефанович	65
VI. Максим Грива	77
VII. Микола Чирський	79
VIII. Юрій Клен	82
IX. Олена Теліга	88
X. Богдан Кравців	96
XI. О. Ольжич	103
XII. <u>Верховинська Ватра</u>	109

ВИПУСК ПЕРШИЙ

SERNĂUȚI, 1936

Printed in România

ВСТУПНІ УВАГИ.

Роки 1933—34 принесли значне оживлення українського літературного руху — поза межами ССРСР, де від початку т. зв. п'ятирічки, пересічно від р. 1930, українська література під брудним чоботом окупантів-москалів рухатися вже остаточно не може. Протягом цих двох останніх років у Львові вийшов ряд творів, що викликали значне зацікавлення як з боку критики так і читачів: „Зорі світ заповідають”. Галини Журби, „Козаки в Московії” Юрія Липи, „Волинь” Уласа Самчука. Особливо останній твір викликав одностайне визнання, ряд довгих статей і критичних оцінок на сторінках органів різного партійного забарвлення; оцінок, що визнають за автором першорядний епічний талант, а за твором — вартість клясичного. Словом — гармидер, галас, гам, музика...

Але доводиться зауважити, що всі ці твори, що якимось цілком випадково нарешті побачили світло денне аж тепер, цілими довгими роками марнувалися в авторських архівах і могли б, чого доброго, марнуватися ще дальші роки й цим без сумніву відсунули б раптовий вибух рецензентських захоплень та дитирамбів ще на кілька років. Давніше ці автори роками, майже десятиліттям ніде не могли знайти собі видавців, видавництва уперто відмовлялися друкувати „капітальні твори”. Але треба зауважити, що найбільшу вину за літературний застій повоєнної доби поносять не так видавництва, що в справах нових літературних творів здебільшого дійсно не встані самостійно орієнтуватися, як ті саме особи, що тепер пишуть такі довгі дитирамбічні статті: — редактори літературно-критичних відділів щоденної й ін. преси („Діло”, „Новий Час”, „Нова Зоря” й ін.) мають стільки можливостей для того, щоб чинно сприяти розвоєві української літератури, гостинно вітати нові таланти, містити на просторах сторінок своїх часописів хоч би й найбільш „капітальні” твори. Але треба ствердити, що саме ці журналістичні потентати якщо й сприяли чому, то лише появі перекладів (і то перекладів дуже недбалих) старих чужих авторів (Доде, Бронте, інколи дещо новіших — Шпіттелер). Поза тим всі ці журнальні трибуни уперто й ригористично затримували в нашій літературі сокальський кордон (що ділив Галичину від Волині перед війною, прим. ред.) з більшим навіть успіхом аніж це робить навіть польська адміністраційна влада. Тому треба уважати за найвищу

непослідовність те, що тепер роблять „Діло”, „Н. Час”, „Н. Зоря” й „Назустріч”, тим більше, що з цих авторів і Самчук і Липа належать до співробітників „Літературно-Наукового Вістника”, на який від скількох років провадили всі львівські літературні й журнальні групи одчайдушний і одностайний штурм і натиск, аж доки ЛНВ в липні р. 1932 соборно не знищили... Ознакою доброго журнального тону всіх — від правих гетьманців і католиків до лівих соц. рад. комуністів — було: громити нещадно й безоглядно саме ту літературну групу, що купчилася навколо ЛНВ і його довголітнього редактора Д. Донцова. Тепер можна остаточно — в обличчі хору цих раптових узнань і дитирамбів — ствердити, що саме ця група крізь бурю й снігові завої сучасности самотно й гордо несла прапор національного українського мистецтва, не вважаючи на свисти й крики з височин офіційного Олімпу львівської критики.

При іншій літературній політиці згаданого Олімпу минулі роки в нашій літературі не минули б такою мовчазною пусткою... Добрий критик, свідомий своєї відповідальности перед нацією, може бути визначним організатором і промотором літературного руху, натомість критики протилежного знаку не оживляють а вбивають життя і творчість.

15. ХІІ. 1934.

I. Юрій Липа.

„Козаки в Московії” Юрія Липи — монументальний твір, в якому автор незвичайно вдало відтворює старовинну українську мову, звичаї й цілу психологію давньої героїчної козацько-лицарської України середини XVII століття. За Юрієм Липою в минулому лежить довгий шлях, повний визначних творчих перемог і осягнень. Незвичайно ошадний у словах, Липа в своїх двох збірках віршів „Світлість” (1925) та „Суворість” (1931) дав стільки нев’янучих взірців високої, прекрасної і мужньо-суворої поезії! Дав також ряд віршованих драматичних етюдів та сцен (Бенкет, Поєдинок, Вербунок, Ярмарок і ін.), в яких виявлене незвичайне уміння опанувати таємниці високої трагічної мови, піднесеного героїчного стилю.

Всупереч сантиментальним і плаксивим уподобанням старої драгоманівської української інтелігенції*) наперекір жалібним традиціям української лірики кінця XIX і початку XX століття, коли почали цілковито забувати справжній зміст вогненної поезії Шевченка, коли самотний Чупринка ще зберіг в собі щось лицарське, а літературна еліта — символісти чи модерністи за винятком суворої й войовничої Лесі Українки (я маю тут на увазі лише поезію) всі були немічними естетамі, містиками і мешканцями „високих келій, самотно таємничих” (М. Рильський). Юрій Липа, що виступив у повоєнні роки десь близько року 1920 бере собі за знак на своїм щиті — немилосердя :

Я взяв собі за знак немилосердя,
Що надо мною — втіленим драконом;
Його брилянтове, сліпуче осердя
Дарує зло палахкотливим сконом,
На свисти, на виття, на полохливі кроки
У світлі білому цвіте мій гордий спокій.

*) Треба дивуватися, до якої міри українська передвоєнна поезія була цілковито позбавлена передчуття настання грізних для нації й цілого світу воєн і катастроф. Одні (більшість) невтішно плакали, але чому саме плакали, ніхто з них до ладу не знав, другі, як Чупринка навпаки удавали в себе незвичайно бадьорих і сміливих та хоробрих, треті — символісти — взагалі усунулися — впрост до високих келій, самотно-таємничих. Деякі тремтіння передчуття можна ще бачити в поодиноких уривках Лесі Українки, але все це було таке далеке від вогненно-ясного „Загинеш, згинеш, Україно, не стане сліду на землі” великого Кобзаря України, висміяного професором етнографії й обскурантської колтунерії Драгомановим, спрощеного до непізнання С. Єфремовим, незабгнutoго й відіхнутого Євшаном. Тим дивніше знайти на сторінках передвоєнного ЛНВ такі рядки одного стандартносимволістичного поета:

Чим же ми, бліді онуки,
Час прославим свій грізний?
Що зоставим нашим дітям
Ми на спогад зворушній?

(Ігор Улагай: Кобзарі, ЛНВ, 1911, IV).

Але треба зазначити, що „спокій” Юрія Липи зовсім не блаженний Санчо-Пансівський спокій залюбленого в тиші й добрій страві обивателя, а геральдичний, так би мовити, спокій гордості і сили, яка що хвилини може взятися за здобування нових світів.

Чинне, динамічне ставлення поета до світу окреслене ним в такій хвалі неспокою, прискоренню, здобуванню :

Старим, старим законом
Створено, браття, нас
На те, щоб ми розгоном
Переганяли час.

І в цій розкоші розвою,
Нам забраний брали рай,
Бо то — найбільше : — собою,
Собою життя сповняй !

І гнів, і блискучість мислі
І жаль, і волі „вперед”
Окрили, вбрали, нависли
Упоюють мій лянцет.

Неспокій, — вічний фехтунок
З прокляттям роду людей, —
Чи ж то не є подарунок
Долі самої моєї ?

Скажи ж мені, Сліпа Сило,
Що так мене рвеш у бій,
На те ж ти мене створила,
Щоб ставить чоло Тобі ?

Не мінлива вічно змінна крива чуттєвих примхливих переходів від настроїв занепадницьких до піднесених, а незрушима воля будування керує поетом :

І нація — не Геєнна
І знижень і поривань,
Лишень тріпотливі звена,
Що треба знайти — зв'язать.

Поет вітає боротьбу, герць міцних воль :

Ми такі упиті
Тим, що вона є знов, —
Що нам наші забиті
І наша кров.

Ми такі повні — щастя
У цей великий час, —
Сподобись, земле причастя
Сподобись, земле, нас.

Камінною гордістю будування, нестримного й величного віє від таких рядків поета :

Мій знак — то поміч Батьківщині,
 Вдячність — Батькам, Братерству — шана,
 Мій знак — де все стоїть в руїні
 Там вежа нова змурована,
 Слабшим — то захист, тим, що впали —
 Сурем хорали.

Або від такого його заклику :

Праця, праця, в кожній годині,
 Напружена, блискуча над собою, над усім.
 Україні, людині, просто світлій днині
 Складаю працю, як будую дім.

В „Баляді минулої війни” поет створив такий міцний пам’ятник незломності героїзму :

Монітор Гляттон стоїть на рейді в порті Дувр,
 26 морців на моніторі, і кожний — як тур,
 В кожному бичача, стара Англія цвіте з лиць
 Повна дружности, жадоби влади і криці.
 Осінь вісімнадцятого року, військовий порт.
 Панцерники, амуніції склади. ескадри, коло хорта хорт.
 В порті пожар ? Де ? На Гляттоні клубами дим.
 Перекинеться вогонь, зірве все здмухом одним.
 В адміралії терпкі лиця : — 5 секунд — Вперед —
 Монітор Гляттон має бути торпед —
 Торпедований. Рик міни і їх немає 26-ти.
 І от — мовчання, страшніше за плачі. Не зідхайте !
 І їх не ховають. Просто — на морських дні.
 І пропливає ескадра з салютом їм.
 Так, то Англія пливе залізна, одно лице, —
 Воно глянуло на монітор Гляттон — і він воскрес.
 Він є знов і він міцніший. Спокійні монітора морці.
 І стоїть, як міць, на рейді і віють прапорці.
 О, залізне еднання, незмінний де є наказ,
 Перед тобою згинаю коліно й не раз
 Усі ваші плачі, сантиментальности, жертви
 Видаються мені мертві.

Надзвичайно глибока змістом епітафія М. Білінському,
 забитому червоними москалями підчас листопадового походу року 1921 на сніжистих просторах Волині :

Хоч я умер, беззвучні ці рядки
 Хай сповнить зміст могутній, многоцвітний,
 Що з ним життя моє вливається в твоє,
 Усе ніщо на світі : бенкети веселі,
 Уквітчана зрадлива гра любови
 І здобуття прихильности людської.

Я смертю вирізьбив ; ти стань і прочитай :
 Одно святе є в світі, — кров людей хоробрих,
 Одні живуть могили — вірних Батьківщині.

У великій мірі зворушлива посвята поета небіжчикові
 батькові :

I.

Шляхетнее чоло мойого Батька
 Укрийте поцілунками троянд
 І в рученьки його вкладіте берла
 Од трьох світів сотворених суквітно :
 Золотохвильних, теплих нив південних,
 Високих гір, блакитноверхих гір,
 І моря, моря, що буяє вічно . . .

II.

В моїй країні пишній,
 Мій Батеньку, творіте службу Божу,
 З життям людським довічно будьте злиті !
 Немов шумні вітри, що віють без спочинку,
 Немов грімучі води, випорснені в далеч,
 Мов соняшна теплота, розвивайте землі, —
 Душе великая в незмінному пориві.

III.

Я бачу їх на скелях. Там, — де море.
 Ось Правда йде в плащі із левіх шкір,
 Ось Вірність тихая із нею розмовляє,
 Ось Непідкупність з золотим ключем,
 Ось і Братерськість, що з орлами з міді,
 Їх обіймає любо. Ось дубовий
 Вінок Знання вбирає, й усміхом Краса
 Дарує всіх гостей Душі, що гідна.
 Чуєш ?
 То Перемога в сурми трубить. І цвіте Земля.

IV.

Благословен, Татусю, час Великих Дум,
 Стежки майбутности, що Ваші стопи ранні,
 Кривавлячися, протоптали нам.
 Ось вийшли ми високо. Кожний диха важко,
 І мужність кожному в життю єдиний щит.
 А я де гляну, — Вас знахожу, Батьку . . .

Незвичайно сучасні й актуальні думки й відчуття Липа,
 неважаючи на всю ніби зверхню архаїзованість його мови й
 образів. Взяти хоч би його „Суворість” :

I.

Хто має суворі очі
І уста затиснуті міцно, —
Помолімось єдиному Богу,
Королеві всього світа!

Він розкрив над нами небо,
Наказав володіть землею, —
Пресвятих таїн тайна,
Незміримости початок,

Повстаньте довкола віри,
Лицарі Вічної Життя, —
Хто має суворі очі
І уста затиснуті міцно!

II.

Повстаньте, як панцирна навала, —
Кожна хвиля Життя є велика,
Невисловима — мить. І тільки віра зостала
Для Чоловіка,

Тільки віра вища
І чеснота в будові
Вирве душу з грища
І правду з — крови.*)

Деякі речі у збірці „Суворість” глибоко просякнені містичним фаталізмом стародавньої романсько-готицької доби. доби розквіту давнього Києва. Ось наприклад:

Час людини, як вовк, утікає,
Він біжить безупинно, кульгавий,
А попереду — війни безкраї,
Сотворитель — у славі.

Час людини жене в неспокою,
Він розсипеться порохом сірим, —
Ось проходить ясною стопою
Новотворчий незміром.

Цим самим настроєм просякнена й поема Липи „Князь Полонений”, що її дія має відбуватися в добу ранніх хрестових походів:

I.

Господь міцним мене створив
І душу дав нерозділиму;
І вчув я шум весняних нив:
„Звільни вівтар Єрусалиму!”

*) Слово життя взяте поетом з старо-української мови не цілком покриттяється в сучасним „життя”. Під життям предки наші розуміли лише життяву могутність, силу, радість і відвагу.

Лунало в палацах, як ріг :
 „Град Божий визволь із полону, —
 Там на розтоці всіх доріг
 Земля прикраситься в корону !”

Де стану — Божі вістовці
 Кладуть у душу слово Боже.
 І берло у моїй руці
 Вказало далечі ворожі.

II.

Блаженні — сміливі бої.
 Ми йшли як світло гонить тіні ;
 Єрусалимські гаї
 Розквітли здалека в промінні ;

Кипіли наші прапори :
 „Ми станемо на горнім лоні !”
 Та демон пристрасної гри
 Зв'язав оковані долоні.

Ох, Сарацинко, ти як цвіт,
 Що дивними медами повен, —
 Неситий їх забув привіт
 Ще неосягнутих верховин.

Яскраво й рельєфно окреслені в Липи українські міста-
 От перед вами Полтава :

О чашо ніжності, безсмертна Полтаво,
 О чашо радощів, зеленострунна пісне,
 Ти — скерцо фарб, як пестоці первісні,
 Ти — промениста прадідівська славо.

Гаї, гаї твої біжать у співнім танці,
 І в селах вітер славить — шелевіє
 Твоїх дівчат виспівливі сап'янці
 І погляд усміхнений і загнуті вії.

Це в тебе — лица прості і зміїні,
 І сила кутая і погляди нехмурі,
 Це в тебе, — впоєній переситом княгині,
 Гимн розкоші, відвазі і натурі.

Яким відмінним від неї уявляється похмурий і нерадів-
 аий Львів :

Могутен став він на земному лоні
 І повен пихи голову підніс ;
 На степ подільський, буковинський ліс
 Зорять Копця зіниці ясні й сонні ;
 Юр молитовно звів свої долоні,
 В силветах веж церковних біль завис,
 Бо в місті пишному поломаний є кріс,
 У місті Льва — забави вітрогонні. — —

Ви, що Живі, луно десятиліть,
 Ви, Янова хрести, Личакова берізки,
 Почуйте голос і страшний і близький, —
 Так мовить Бог наш : — Знайте і мовчіть !
 Збудую тут твердиню в вічнім гарті,
 Як камінь гордоців, як камінь, що на варті.

Вельми яскраві, своєрідні та зворушливі в збірці „Суворість” усі речі, присвячені рокам визвольного зриву. Беремо кінцеву частину циклю „1917” — де такими короткими і стислими словами передано образ похорону українського вояка, розстріляного москалями ; похорону одної з перших жертв у цій довголітній боротьбі, що до нині точиться, безупину :

Розстріляного закопати.
 Над ним ридатиме ще мати
 І приговорить пан-отець.

Три сальви в мутне небо з криці !
 Засни дитино ! Спи, аж ниці
 Уславлять твій кінець.

Вона живе, та Україна.
 Вона — над ним, вона Єдина
 І в ній — корона душ.

А ви, що стали тут довкола :
 Шапки зійняти ! Нижче чола !
 Спи брате !

Кроком руш !

„Голос забитого” в тій же збірці промовляє :

Вознесіте знамено
 Святого великого краю !
 Говорить серце надхнено.
 Говорить серце : „я знаю !
 Це твоя короґва, Україно,
 Надо мною клекоче, —
 Хто ж мене вбив безневинно
 За мої вірні очі ?

Рік 1919, рік найбільших розпачливих зусиль і найбільш драматичної боротьби знайшов на сторінках „Суворости” так коротку, але вичерпуючу передачу :

Порохом Україна взялася.
 Чорна біля гармати стоїть.
 Не говоріте теорій, бо теорія продалася,
 Не говоріте нічого : слова — то вороги !
 І біля Неї люди в подертій одежі
 Біля Неї босі полки,
 Що боронять останні межі.

Що моляться тільки їй.

— — — — —
І ось відступають у розривах,
Усе рідших розривах гранат,
Відступають,

залишають,

покидають

Свій рідний край.

Державо, ти була як огненна злива,
Державо, прощай!

(„Відступ”).

В іншій книзі своїй („Світлість”, що вийшла року 1925) Юрій Липа виявив себе незрівняним майстром чутлості і ніжності.

Ось тонко окреслений весняний світанок :

Світанок свіж і синь
Біль черешневих грон,
В'юнкого човна тінь
Над тьмою баговінь,
І став, і сон,
І шепіт твій, що час
Це — наче білий птах,
Здрігання рук твоїх
В моїх руках.

А от незвичайно оригінальне відзеркалення вражінь до
«би пізнього літа :

На тихий день, на став, на міст,
На дзвінкість стиглу садів
Упала срібна пісня дів
Дощем розірваних намист ;
І коло темного весла,
Перекликальні в самоті,
Вода глибока пронесла
Слова печальні і прості.

А от ще мистецький начерк дня, повного бурхливих і величких змін :

Був день, як плач, а потім горд і гнівен :
У колісницю відьм запряжені пси
В огні шаліючи, гарчали на ліси,
На степ, на зляканість . . .

І — німо.

Післязливен

Зіп'явся міст, Вечірня зоря
Із сутіней глядить на гри семибарвисті
На хмари у шаленій душній ристі,

На учту янголів, що тепло догоря
У глибині високій, променистій.

Прозорою легкістю віє від цього малюнку вітряного літ-
нього дня :

Біжать хмарки,
І гнуться в полі
Лехкошелесні колоски ;
Здається журних дум — доволі ?
Обручку жалю зкинь з руки,
І з буйним, вільним заручись,
Що скаче в соняшнім роздоллі,
Немов зміїста рись
На волі,
Пригнувши чуйні колоски.

Ранковим, юнацьким ідеалізмом осяяна творчість Юрія
Липи доби „Світлості” :

В степу, де миються ховрашки,
На небесах, де спокій ліг,
Куди зирну, там легкі пташки
Грайливих усміхів твоїх,
Бо нині в зелені гайовій
Серед дубів, — що на рівні,
Я з дивним птахом на розмові
Пізнав закони чарівні,
Що ти є скрізь, що дише злотом
Твого імення вся земля,
І смуток рожі попід плотом,
І марш оружний короля,
Що світ — жіночість незрівняна
У вірності, що світлом є, —
І в серце глянув він мое,
І очі мав як ти кохана.

Той самий гимн вічній жіночості бренть і в цій речі :

Безсмертності убір,
Божественне слово,
Мій спокій облягло
Могутньо і шовково.
Незломний погляд — меч,
Освячений Тобою
Сміється і дзвенить
Над темною юрбою
І Ти, і Ти — в мені.
Як сонце, що навіки
Будучі й давні дні
Злило золотоликє.

Ще довгу лінію творчого розвитку заповідає остання поезія цієї збірки, позначена ще роком 1920 :

Як злотий дзвін монастиря
Співає пристраснее літо,
І неба синього зоря
Є мені закохана укрито ;
В цвітучій мудрости доріг
Мене сповили сонні міти
Про дні, що йдуть, що я не всгиг
Ще сміючися, покорити.

Доба писання історичного роману „Козаки в Московії” лишила в поезії Липи слід віршем, в яким автор подає образ своїх передбіжних історичних студій над добою середини XVII століття, що в ній відбувається дія „Козаків в Московії” — всі визначніші автори тогочасних літературних і історичних пам'яток щовечора гостюють у автора :

Пан Адам Олеарій, його милость Флетчер
До мене йдуть що-дня, сидять при столі вечір ;
Приходить з актами пан Писар Генеральний,
Климентій вірші чететь ; о броні пальній
Оповідать нам Григорій пан Трембецький,
Пан Герберштайн — з латинська, Бернгарт по-
німецьки ;
Приходить кіт до мене : чорне котенятко
Через вікно, що — темрява й загадка.

Як це взагалі є характерним для більшости кращих і свідоміших сучасних поетів, Липа також має нахил до тем старо-київських, тем з перших століть нашої бурхливої і мінливої історії. Їм присвячені його „Старо-київські легенди”. В легенді „Про святу Софію” знаходимо старовинний народній переказ про те, як було збудовано храм св. Софії Київської :

Будувало дванадцять лицарів Софію,
Що збудують день мине,
Земля проглине,
Сміються люди на таку чудасію.

Будувало дванадцять лицарів — роки,
А вночі їм Мати Свята
Вкладала в уста
Пісню про храм високий.

Сталось чудо велике одної ночі :
Вийшла з землі рано
Софія осіянна,
Вийшла, засліпила людям очі.

В легенді „Про шевця „Кожум'яку” до шевця спочатку приходять на пораду чесніі мужі і жони, але швець жене їх

теть „по що скиглите, ворони”, приходять і благочестиве попівство, але швець йому: „попівство каже, лінивство”, приходять і сам Володимир-князь, та швець йому „князеві від шевця зась”, але врешті:

І прийшли до шевця Кожум'яки дрібні діти, —

І не міг тут швець усидіти,

Шкури рвав,

Булаву брав,

Став і стиха говорити:

— Ой годі вам діти лебедіти.

Що над нашим ланом

Тільки Київ паном!

Ой і славен Київ,

Та по всій Україні,

І на цілий світ

Від віку і до нині,

І до кінця літ!

Взагалі доводиться зауважити, що Липа досконало знає всі таємниці стилю і композиції української народної творчості.

У своїм „Ярмарку”, написанім у формі старовинного „Вертепу” Липа дає незвичайно гострі і влучні характеристики сучасних типів і ситуацій. У „Циганах із мазницями ідучих” можна без труднощів пізнати сучасних комуністичних пропагаторів, всіх отих Скрипників, Сосюр, Затонських, Коряків і інших, їм же ім'я — легіон: цигане у „Ярмарку” співають:

Ги—ги—ги!

Усьому, що вище,

Ми ще

В колиці вороги.

— Смолою зогиджу

Усе, що виджу.

— у дьоготь вваляю.

У пірря вкачаю,

Покажу краю, —

Оце ваші боги??

— Ги—ги—ги...

В „Жебраках при дорозі о ялму жну просящих” можна впізнати політиків певної марки:

— Виведу я націю на роздоріжжя.

Попхінькаю над нею,

Пограю на лірі, —

Може подивуються такій гарячій вірі

Інші народи з моцею своєю.

— Скажуть: — то уштине дитя хороше.

Співає пісеньки, не бунтує,

Не стремить, щоб щось злого зробити. —

Випадає похвалити ці діти
І державність дати.

— Хай нам світить надія!

— Хоч би й без дати!

— Хай скінчиться веремія,
Малоросійського гевала!

— Лиш не треба, на Бога не треба,
Щоб Вона повставала, вбивала!

В „Гарбузах, на продаж везомих” пізнаєте клясичний тип безжурного й байдужого „дядька” чи то нестертельного „русина”. Гарбузи співають:

Так сонно, так тяжко, так мрійно,

Так товсто, так просто, лежально...

— Зберуть нас, як хочуть, нехайно-но...

Ах, жити б так ясно, безкрайно

Без крику, без ліку у тисячвіку...

В „Людах худих, у важкі панцері і мисюрки повбираних”, не зважаючи на старовинні воєнні убрання, читач пізнає незабутню драгоманівську зграю Винниченок, Поршів та інших модерних москвофілів, що так злочинно прогавила всі найкращі можливості, що широко стелилися перед нашою нацією в добу упадку царської Росії і що всі були знищені цими горе-політиками, їхньою тупою й підозрілою миролюбністю й москволюбністю. Драгоманівська стара гвардія співає:

— Ой, тяжко, брате,

Меча брати!

Як би так зробити війну без пожару,

Як би так зробити націю обережно, потихеньку,

Годувати її книжечками у затишному курничку

І вивести на світ готову, першорядну, без боротьби

Перехитривши всіх?

Ні. Не сваритись, не гнітити дикість

Тупоту і підсвінків з чужими агентами —

Ні, зробити всіх президентами:

Любиш, Саво, сало?

Маєш, Саво, сало, —

Іще тобі мало?

Драматичних творів Юрій Липа подарував більшу кількість (Поединок, Вербунок, Мотря, Бенкет), але брак місця не дозволяє нам цим разом спинитися на них докладніше.

II. ЛЕОНІД МОСЕНДЗ.

В ряду сучасних українських ліриків Леонід Мосендз займає одно з найчільніших місць. Його творчість, що початково зосереджувалася навколо питань філософічних, фавтівського порядку, де на першій місці була трагедія пізнання всесвіту, останніми роками розгорнулася значно ширше.

Провівши, як учений хемік, значну частину свого життя в лябораторіях, Мосендз освоює українській поезії проблеми сучасної хемії, фізики, математики й астрономії. Несподівана поява гукливого літака над викладовою салею, де лектор викладає інтегральне рахування, так зафіксована в поезії Мосендза:

Загуб мотор у високости
І плинний виклад перебив...
Спинився ти в безсилій злости
Та крейду точену зломив.

Навіщо, канторе учений,
Ця злісна павза, злісний рух?
Чи ж не твоїм взірцем надхнений
Стремить в зеніт звитяжний дух?

Сувору мову інтегралу
Мотор у пісню перелив...
Яку ти можеш більшу славу
Укласти в блідість власних слів?

Мовчи... Ще мить... Хай доспіває,
Дасть вченій впевнености крил.
Ця сама пісня нас чекає
Над морем українських сил.

Інколи поет сягає в історію, чи навіть праісторію українську, зразком чого може бути ця похвала першій з ярин:

Жито пахне мудрістю віків,
Сутінком прапредківських лісів,

Димом ранніх весняних багат-
Квітуванням знаних нам поняг

Зроджених на попелі ялин
Під гойдання першої з ярин.

Л. Мосендз
Л. Мосендз

Нищить ліс сокира крем'яна
 Понад Россю котиться луна
 Через дим хвилює житній лан —
 Перший дар землі від деревлян,
 Перша барва, що небес блакить
 Над Дніпром, Дністром позодотить.

Зразком вдалого опанування поетом теми з чужинської історії вважаємо його Арбалетника:

В каптані з твердої шкіри,
 Шолом легкий чи берет,
 Кроки певні як по мірі,
 Сагайдак і арбалет.

Що йому в залізі коні?
 Навіть лицарі усі?
 Силу стріл в неспиннім гоні
 Він довів вже під Крессі.

В тон старій англійській пісні
 Заспіває тятива,
 І стріла, сковзнувши, свисне
 Наконечником заблісне
 І полине як жива.

Втнеться в теляги милянські
 Й на розлогости долин
 Переможе сили панські
 Арбалетник селянин...

Він іде розмірним кроком,
 Й через сутінок століть
 Непохибно точним оком
 На двадцятий вік зорить.

У присвяті Маланюкові Мосендз накреслює своє уявлення сучасного українського поета:

Мені здається: це когорти
 Ряди твоїх металних слів,
 Керуєш тризубий прапор ти
 За вітром предківських степів;

Торують знову легіони
 Шляхи задернілих доріг.
 О, хто поставить перепони
 Оцій розмірности каліг.

... глядить спокійним оком
 ... незірваних ще пут,
 ... з гору меч високо
 ... слухає салют.

Та лише ніч над станом шатер
 Почне зміняти черги чат —
 Зникає вождь і імператор
 І денні відгуки мовчать ;

Від миготливої лямпади
 Спада на стіл мінливий диск,
 І стиль вкарбовує принади
 Силляб в покірний думам віск :

Стилет чи стилос ? Сумнів знову :
 Чи віск м'який — чи синя сталь" . . .
 А за вікном на поготові
 Стоїть нездолана печаль,

В „Баяді про побратима” поет з великим піднесенням
 згадує побратима — українського хлопця-вояка, з яким по-
 ст бився плече-о-плече проти лютого ворога батьківщини :

І.

Разом зі мною виріс він,
 Друг щирий, більш ніж брат,
 Син чорнобривий злотних піль,
 Стрункий син білих хат.
 Носив багато він імен :
 Петро, Данило, Гнат . . .

Затишне плесо, житній лац,
 Таємно-темний бір . . .
 Були усюди з другом ми ;
 Дитячий бачив зір,
 Як жаром папороть цвіте
 І де блука опир . . .

На шкільній лаві плеч-о-плеч
 Сиділи ми роки
 І разом мріяли в садку
 Над закрутом ріки,
 Нас той сам дотик хвилював
 Дівочої руки.

А потім розлучились ми
 На кілька довгих літ,
 Та знали все, куди життя
 Скеровує наш хід,
 Не розгубились у юрбі,
 Не тратили свій слід.

А пригадаймо, як і де
 Зустрілися ми знов.
 Над нами маяла тоді

Уперше коругов,
 Та, на якій стоїть девіз :
 Завзятість і любов.
 Під нею з другом ми пройшли
 Увесь той довгий шлях...
 Через Гетьманщини піски,
 По Дніпрових горбах,
 Під тмяним вітром степовим,
 По балках і ярах...
 Він завше був, той щирий друг.
 Був друг. Це більш ніж брат.
 Внук побратимів січових,
 Син українських хат.
 Імен багато він носив :
 Петро, Данило, Гнат...

II.

Де Буг гадюкою крутнув
 І звив сріблястий хід,
 Де здаля дзеркало Дніпра
 Сталевий шле привіт, —
 Там Медобори ми в імлі
 Прощали напослед.
 Ще раз! Ще раз! Піддять набій!
 Хай це останній стріл...
 Та кинуть зброю ворогам
 Нема ні в кого сил.
 І ще набій, і знов шрапнель
 І знов луна до сіл.
 До лук, до гаю, до ріллі
 Грімке : „Не забувай.
 До тебе, рідний краю наш,
 Ми вернемо. Чекай.
 А ти оці осінні дні,
 Вкраїно, памятай”.
 Кінець. Замок з гармати геть.
 Чекає чужина...
 Та побратима мого
 Не вгледіла вона.
 Він випив келіх завзяття
 Від вінців аж до дна.
 Ще здаля бачили його :
 За ним замкнувся бір,
 Та ще в останне зброї блиск.
 Побачив дружній зір...
 І поглинула чужина
 Нас у шумливий вир...

Т ось не знаю : де поляг,
 Де згас завзяття жар...
 Можливо пам'яткою ввік
 Над ним стоїть „Базар”,
 Чи може притулив його
 Стрімкий подільський яр...

А може в застінку Москви
Замучив лютий кат
 Того, хто побратимом був
 Моїм (це більш ніж брат!)
 І хто мав тисячі імен:
 Петро, Данило, Гнат...

III.

Хай покара мене життя;
 Пошле мені спокій,
 Коли забуду я тебе,
 О друже-брате мій.
 Коли і спомин втрачу я
 Про наш останній бій.

Хай Мати відштовхне мене,
 Відвернеться стократ,
 Коли забуду, що забив
 Тебе північний кат,
 І не помщу того, що звавсь
 Петро, Данило, Гнат.

Для характеристики творчости Мосендза в цілому і його поглядів на ролю поета є дуже важний „Сонет”, датований одним з початкових років його творчого шляху — 1924-тим:

Буває мить, коли душа надхненна
 Зриває з Часу завій незнання:
 Усе, чого шукає навмання,
 З'являється, як візія священна.
 Лови цю мить і куй в суцільні звена
 Закон всеєдности пророчого вогня.
 Будучеє колишньому рідня, —
 Дзвінка луна затихлого рефрена.
 Суцільний, непорушний зв'язок
 Межи змаганням дії і причини:
 Хто їх переживе? Поет — пророк,
 Що зможе поєднати в струміль всеєдиний
 Кінці і початки надхненности своєї
 Всемудрим і одвічним: „панта реї”*)

*) *Панта реї* — старогрецьке філософічне речення, що наголошує на зв'язності усього.

В однім із своїх віршів поет з гнівом і призи́рством звертається до перекінчиків і зрадників, що в старовину звалися людьми татарськими, а від середини XVII ст. зуться переважно москвофілами:

У татарви шукали оборони;
Людьми татарськими воліли бути,
Бо ханській були миліші пута
Аніж свої, князівській закони.

Ставали в посполитій Кисіями
(В гостині більш подобалось ніж вдома)
Від справ чужих не відчувалась втома,
Хоч душі й руки вкрились мозолями.

В Палаті Грановитій розбивали
Лоби свої, чолом владикам б'ючи;
За ранги і за цяточки блискучі
І вольности і звичаї міняли.

Імперіям були все вірні слуги
І ширили до безтяму простори
Раби-Баярди, вірністю хорі,
За честь чужу — свою дали в наруги.

Все барвились: у чорне, злотне, біле,
Все мріяли про східнього владика,
Від довголітнього, від вікового звику
Й червона мла вам засліпила очі.

А ще кому знесете ви данину,
Яким варягам зложите присягу?
Яку чужу прикрасите ви сагу
І перед ким ще зігнете коліна?

У новелі Мосендза „Берладник” (ЛНВ, 1929. X.) під час українсько-московської війни старий дід подоляк — „берладник” розповідає авторові: „Авжеж, ви не видите Поділля, паничу. Не видите його таким, яким видієм його і вижу я. Ви ще молоді і не пройшли цієї землі від Дністра до Богу, як пройшовем я. Ви не були в отих скельних манастирях, тепер забутих і закинутих над Дністром, Лядавою і Смотричем. В цих балках, на цих горбах скільки полягло наших дідів, скільки крові і мук виділа наша красна земля.. Ви цього не видите, бо ще молоді, а я вижу... Може ви це знаєте, але послушайте...

„Старий випростався і заговорив, як ніколи не можна було сподіватися від подільського діда з вичиненим вітрами і сонцем обличчям та спрацьованими руками хлібороба.

Заговорив ніби підпавши раптовій потребі виговорити все, що набралось за довгий час роздумування, полекшити думкам і обновити чуття:

„Здавалося гарячий обрій розсунувся широко-далеко, ген-ген за Дністер, за нагорянські скелі, спинився день, відійшла у бік левада, рушниці, утома, а залишилося лише сонце, прудка ріка, пах чебреця та мінливий обрій.

„А з-за обрію мчали татарські загони, переслідувані козаками, сунули на північ бундючні яничари, щоб за мить утікати через Дністрові пороги, з криком і гомоном чвалували галасливі волохи, нещасний Хмельниченко переправлявся через хвилі, Дорошенко з надією вдивлявся з подільських горбів ген-ген у розшарпану батьківщину... Ішли блискучі конфедерати і нахабні північні полки. Минулося. Все минулося. Усі, що пройшли через Поділля — усі залишили на йому сліди.

— Але ніхто не змінив Поділля, паничу. Ніхто його нам не відібрав, і не відбере, жадний чужинець остаточно не запанував над балками і горбами!

І ніхто не запанує!

Старий замовк. Що і якими шляхами привело цього подільського дядька до його думок? Коли пройшли його думки шляхами історії і звідки знайшли вхід до серця?

Тільки потомки берладників, тих гульливих і одчайдушних попередників січового козацтва, потомки громадян вільного Берладу, що їх завше тягло на рідні горби і балки, в неприступні скельні місця над Дністром, — тільки вони могли мати такі думки.

Справді берладник! Може потомок нещасного Івана Берладника, або одного з тих ізгоїв, що дали Україні Поділля і в найтяжчу добу лихоліття і руїни міцно втримали батьківщині цю красну землю, цей мужній рід.

Кілька днів після, під час нежданої зустрічі з ворогом на виїзді з балки старий поляг біля свого кулемету, коли ми, заскочені ворогом, мчали в хижому, божевільному страху від смерти.

Торохтіння кулемета сухе і впевнене, дало змогу опам'ятатися. Так і знайшли старого; руки, задубілі на держалах кулемету, не віддали ворогові навіть поторощеної зброї. Були вперті берладники”.

В однім із останніх своїх віршованих творів — „Берладницькій сестині”, що її назву тепер уже певно не треба тлумачити, Мосендз не відмовляється від надій на воскресення ворогами давно похованої Батьківщини, коротко згадавши ту прокляту отару національних дегенератів, випханих драгоманівськими ідеями, що в році 1917 і слідує чих так ганебно своїми ж руками знищили всі можливості повстання рідного краю з мертвих — роблячи все це в ім'я „високих гасел” — вічної дружби з прекрасною російською демократією, інтернаціонального братерства всіх трудя”

ших, мира всьому світові і т. п. божевільним ідеям доби останнього ступня дегенерації здрагоманізованої соціалістичної інтелігенції, що їй нещасливим збігом обставин пощастило загнати в труну відродження України, бо взявши владу на Україні в р. 1917 по упадку російської імперії ці вірні слуги російських ідей — Винниченки, Порші і інші — блискуче виконали службу російської поліції на Україні (і російської політики), удаючи з себе назовні „революційний уряд України!“ В „Берладницькій сестині“ поет проголошує :

Тут знов я йду шляхами мого краю
завузленими між Дністром і Богом,
шляхами чести, боротьби і слави,
А візія майбутнього ширяє
над цим гранітним межовим порогом
у відблисках минулої заграви.

Те марево півзгаслої заграви
надить-манить мене до цього краю,
проклятого грізним залізним богом
за те, що збайдужів до грімів слави
„орлом под облаки“ вже не ширяє,
а псом стуливсь перед чужим порогом.

Та я, берладник, за своїм порогом
чатую все ж на сполохи заграви
грозових днів над просторами краю,
чатую на змагання з хижим богом,
чатую : бути, бути бурі слави,
що ось вже мчить... спиняється... ширяє...

І наді мною віра ця ширяє,
Кріпить берладника поза порогом :
бо прийдуть дні Великої Заграви,
край проклятий, знесилений до краю,
стріпне чужим зненавидженим богом
і піднесеться з небуття до слави.

Але берладнику не треба слави
(Хай потім забуття над ним ширяє)
лише би стати над своїм порогом,
змагатися у племіні заграви
за те чи бути чи не бути краю
офірою перед московським богом.

О, хай би навіть і змагались з Богом,
хай навіть скінчиться буття без слави,
хай наді мною крук лише ширяє, —
лише б лежати знов перед Порогом
за клекотливим кулеметом і з заграви
останніх хвиль, напружених до краю,

побачити як лине шляхом слави
до краю і ширяє за порогом
заграва Волі над Дніпром і Богом!

Одним із найбільших досягнень космічної поезії Моска-
дза є його „Зодіак”. Перша частина його звучить :

Час без кінця. Та є проте десь межі
Незмінності сузірній Зодіака.
І станеться : розсиплються мережі
Так знаних нам, так доведених знаків :

Могутній Лев знесилено дотліє
В пожежності нащадків Леонідів,
І розібеться кухоль Водолія
На вогневі брязкітки болідів ;

Забракне стріл в Стрільцевім сагайдаці,
Без золота луски загинуть Риби,
Загубляться Близнята десь у мряці,
І Скорпіон себе жалом не хибить.

Всі речі, наслідки усі й причини
Усі почнуть з Ваги подій спадати...
І тільки Діва ясними очима
Космічний хаос буде оглядати.

По зникненні сузір'я і розпаді всесвіту поетові **ввижа-**
ється поновне творення :

Ось він почне дробити на атоми
Усі сузір'я, сонця і планети,
Змішає їх до купи і потому
Спіраллю скрутить нової комети.

Благословить її новим простором
І безконечність часу дасть їй знову...
І Діва знов таємні схилить зори...
І знов почнеться Чин і буде Слово.

Та все ж у неподібности події
Буде тремтіти гігантчна fuga,
Мов спадщина минулої стихії :
Зметована в Надвічності потуга.

Та навіть у найпотайніших зломах
Ваш слід безслідний не буде греміти,
Як не гули й раніш в світових громах
Ні предки ваші ані їхні діти.

Третя частина вертає нас з безодень позачасовости **до**
часу і навіть до сучасности :

Ненависть ваша поруч йде з віком
І боязка й нахабна одночасно.

Прямує, мов залякана, безгласно
Любов і приязнь тим самим шляхом.

Цілуєте чи бете п'ястучком,
Все робите машинно і безстрашно
Й цінуйте: „то — гидко, це — прекрасно”
Прислужливо брехливим язиком.

Між пеклом заплитким і пласким небом
Все пізнано... нічого більш не треба
Двохвимірним підлизливим рабам

Спокою й вигід. А суворість знаків
Погрожує облудливим очам
Прокляттями прийдешніх Зодіаків.

Четверта частина ще більш картаюча і гнівна:

Коли знова прийшла пора для Діви
Які принесли ви Йому дари?...
Фальшивий патос привітальних співів,
Нещирість рук, піднятих догори,

Бундючність слів штапованих з нагоди,
І зраду ще не змовляних присяг...

Бо вам потрібен тільки з-за вигоди
Цей пошматований, скривавлений цей стяг.

Ні, не спіймає вас в надвічній Чині
Ані хвали, ані проклонів сить!
А присуд: непотрібній Майстру глині
Буть порохом біля шляхів століть!

У триптиху „Нівелір” поета жахає привид зрівняння
всього — моря, землі і неба до одної міри. В третій части-
ні цього твору поет з винятковою силою креслить понурість
цього жахливого привида:

Тихий, тихий сон мене оп'яв:
До скелястої безодні! я спадав,
І на скелі тінь моя лягла
Мов би в горах тінь орлиного крила,
Тінь лише гойдалася обіч,
Поринаючи в безодні глупу ніч,
Поринаючи зі мною без кінця
В невідому безодність рішенця,
У порожній нерухомий вир
Чорних блисків і погаслих зір.

Та ураз в падінні я спинивсь,
До базальтової скелі притуливсь,
Притаїлась з-заду тінь моя,
В глибині вона лише та я...
Гей, глибоко ще безодні дно,
А вгорі назавше замкнено вікно,
В невиді згубився світла слід,

Тишиною лише темрява звучить...
 Згинув жах, відвага завміра,
 З-за плечей байдужність визира;
 Байдужа їй злоба і любов,
 Чи підноситися чи спадати знов,
 Чи до віку бути на шпилі
 В глибині землі далеко від землі...
 Тиша, тиша... зупинився час,
 Тінь моя в заламах скелі розплилась,
 Розплилась... як не було її,
 Вже й свідомости затерлися краї,
 І на місці вир кудись несе,
 Все вже страчено і знайдено усе.

Перед географічною мапою нашої планети, поета охоплює порив до далеких незміряних мандрівок, йому ввижаються шляхи стількох вікопомних мандрівників:

О скільки в вас, барвисті акварелі,
 О скільки в вас недовідомих чар,
 Пісково-жовте — пласкії пустелі,
 А темна гнідь — гірські хребти до хмар.

Зелений тон — зеленії рівнини,
 Вітри — брати там ширять свій пеан,
 Там пампа, пуста, джунглі, степ України...
 Глибока синь — солоний океан.

Вплелись річок блакитні емалі
 В озер аквамаринові цятки.
 Сувора чернедь креслить магістралі,
 Зєднала міст розкидані крапки.

О вслухайся! О вслухайся в цю гаму,
 В зазивний шелест цих шелестівок!
 Сагара, Калагарі, Сьєрра, Шамо...
 Так звихрений шуршить сухий пісок.

О подивись! Пройшов шляхом цим Поло,
 Колумб, Пізарро цей відкрили край,
 Тут Магелян, тут Кук завершив коло,
 Тут плив Лисянський, жив ось тут Маклай.

О сяйво, барви, звуки, аромати...
 На північ — Рак, на південь — Козоріг...
 А тут зійшлись меридіанів грати,
 Тут біла смерть свій стереже поріг.

О скільки ви, барвисті акварелі,
 О скільки ви ховаєте принад!
 В вас зови на далекії оселі.
 На океани, на підхмарні скелі...
 Усе вперед і ніколи назад!

У ліричній драмі Мосендза „Вічний Корабель”, з доби героїчної боротьби малих Нідерляндів проти Еспанії наприкінці XVI ст. яскраво протиставлено два світогляди: вигідний опортуністичний і героїчний.

Перший радник каже :

Один є вихід : почнемо
Спокійно, споро працювать,
Збірати силу і міцніти,
Бо краще для вітчизни жити,
Ніж для вітчизни умірать
А наші мрії здійснять діти...

Другий радник відповідає :

Нащадки, діти, кажеш ти!
А чом же ти такої гадки,
Що міць чужинчої п'яти
Спроможуть знищити нащадки,
Як не навчили їх іти
Батьки до ясної мети?
З дитинства звикнувши згинать
Покірною спину перед паном,
Чи прийде в думку їм повстать,
Навіщо Бога прогнівлять,
Коли й без волі не погано!
Ти може скажеш: дух батьків
Ніколи в дітях не загине,
Перетриває ряд віків
І лютим местником полине
У повні сили, не як ми,
На звук бойової сурми?
А хто ж дітей переконає,
Що воля вища над усе?
І хто їм приклад принесе?
Мечами спомину розкрає
Слухняність рабську, як самі
Ми скоримось задля спокою
І шию схилимо в ярмі?
За що вони підуть до бою?
Скоритися? Ніколи ні!
О, як облудна ця порада!
Так зрадники лише одні
Казати можуть! Що їм зрада.
Для них дорожчі калитки,
Крамниці їхні і товари,
Тепленьких запічків кутки,
В шинках п'яцької гуртки...
Що їм майбутнього примара?
Вони також вітать будуть

Жахливих костровищ принади,
 Що нам з собою принесуть
 Кати святої Германдади.
 За кістку з панського стола,
 За кут в еспанському подвіррі
 Зраднича зграя віддала б
 Будуччину вітчизни, віру
 У вільне місце на землі,
 В ясну прийдешности заграву,
 В усе, що на життєвім тлі
 Здійснити хочем : силу, славу,
 Потужність праці, взлети мрій
 І мудрість і надхненість чину...
 Ця віра без сліду загине
 В покорі рабській, без надій...
 Душа загине теж із нею,
 Душа народу могого,
 І стане труп живий з нього
 Прокляттям Божим над землею !
 Ось я казатиму ізнов :
 Змагатись за святую справу,
 Віддати за неї піт і кров !
 Еспанцям — месть, краю — любов !

Головна постать цієї драми, статочний купець Ганс ван
 Лоос. не вірить в можливість продовження боротьби :

. Де ж
 Той вождь, який спроможе взяти
 Крім слави і безслава теж
 На себе ? Зможе подолати
 Невдячність мас, погрозу змов
 При першій прояві невдачі.
 Хто зможе все почати знов
 І на однині не заплаче ?
 Хто з тих людей такої вдачі.
 Був Мовчазний — і одійшов.

Ганс вирішує залишити батьківщину і рушити кораблем
 за океан і за океаном заснувати нове Брюгге. Серед бурі
 йому являються привиди його дітей, що не схотіли зали-
 шати рідне місто, бо воліли боротися хоч би й до загибуні.

Дівоча постать каже Гансові :

Я залишила Марту з Яном
 На гребні брюгської стіни.
 Там полягли вони обое,
 Любов віддавши за любов ;
 І повінчала їх у бою
 Пекучих ран гаряча кров.
 Та це були останні жертви,

Остання відданости путь...
 Ніколи вже, о Гансе, мертві
 На стінах Брюгге не впадуть!

Юнакова постать каже йому :

А я лишив Міхаеля
 На просторі фляндських піль
 Високо — зоряна стеля,
 Довкола — безбережність миль.
 Вклав молодечу потугу
 Він в присяги й віри слова...
 І вільної Фляндрії вітер над другом
 У вільному леті мчить виднокругом
 Й Те деум свободи співа.

Подруге промовляє до Ганса дівоча постать :

О, був шляхетним твій одчай,
 Що подвигнув тебе із виру
 Нещасть вітчизни. Мав ти віру
 В чужий благословенний край
 Та в свій згубив. Тяжким закляттям
 На Брюгге сумнів твій впаде,
 Бо місто ввік стоять буде,
 Юнацьким звільнене завзяттям
 У непорушности, незмінне,
 Усі спокуси плідних змін
 Перетриває це каміння
 Оплаканих тобою стін.
 Повік не знищить час, ні ворог
 Нічого в нім, щоб вірив ти :
 Повиті у закляття морок
 Роки над ним будуть плисти ;
 Не зможе Брюгге жить ні вмерти
 Спокоєм сповнене ущерть...
 О, Гансе ! Гірша ще від смерти
 В нім запанує Брюггська Смерть.

(Вирази Брюггська Смерть, Мертве Брюгге означають му-
 зейну непорушність цього міста, де неначе завмерло життя).

Ганс благає :

О, присуде Божий... станься...
 Прийми ж мене, океане...

Але у відповідь на це благання до нього мовить юнако-
 ва постать :

Ні, ти не загинеш, Гансе,
 В сивім завої туману.
 Смерть бо — це пристань спокою,
 Якого бажав вітчизні.
 І ось іде за тобою
 Присуд життя : ти від нині

Плистимеш в просторах моря
 Цим галіотом без впину,
 Щоб міг збагнути суворі
 Закони Вічного Чину.
 Ти миру, правди і волі,
 Хотів в далині шукати?
 Ні! Чином на рідній долі
 Ти мусів їх здобувати
 До щастя в землі Йоганна
 Не Фляндію було вести!
 Те щастя мав ти змаганням
 На фляндський простір принести
 За сумнів, що не зміг здолати,
 За страх боротьби і жертви, —
 З своїм кораблем заклитим
 Не можеш ні жись ні вмерти.
 У змінах землі і неба
 Ти будеш вікам осторога:
 За правду одвічну треба
 Бажати змагатись і з Богом.

Голоси затихають. Вп'явши перед себе зір, непорушним залишається Ганс ван Лоос. Оточення яснішає, стає прозорішим, мов зникає з нього матерія, залишаючи тільки обриси річей... І привид Літуна-Голендерця, примара Вічного Корабля морів починає свій рейс по океані Часу..

В сцені IV-ій цієї драми є партія, що її по черзі співають голос жіночий і чоловічий, що неначе створена для співу й музики. Подаємо розділюючи голоси знаком —

Глянь! Там у просторі маячать вітрила! —
 Ні! То лише хмарок білосніжні крила!
 То не кораблі! —
 Глянь же! Он на щоглі рідний прапор має! —
 Ні! То промінь сонця „прощавай” кидає
 Од ланів землі! —
 Хай одні! Тим більше наша слава буде,
 Як самі тих земель всі пізнаєм чуда,
 Тільки ми одні. —
 Океан жадібний привітає радо
 Нас в зелених хвилях водяного саду,
 В темній глибині.
 Хоч ридай, хоч смійся! Буде так! І годі! —
 Ще ніхто не плакав у мойому роді!
 Я ж забула й сміх!
 Нам одно лишилось: починать наново!
 Ні! Не згинем! Створим ми вітчину знову
 На полях нових! —
 Вогкії безодні нас проглинуть всіх!

III. Євген Маланюк.

У вступному сонеті до першої своєї книги („Гербарій“ Гамбург, 1926) Маланюк м. і. каже :

Покарано... На наші кров і піт
Прийшла орда. Лишили олтарі ми.
Шукаєм путь в туман незнаних Римів
Врятовані від варварських копит.

Та в мрії живемо необоримій,
Що прийде час і зранені степи
Одягнуться в нових поем снопи,
Пов'язані у перевесла рими.

Беручи справу з перспективи цілого десятиліття, що проминуло від написання „Гербарія“, можна сказати, що еміграційна українська поезія, що вийшла з-за дротів інтернаціональної армії Української Народньої Республіки, піднеслася на рівень визначного і передового чинника оновлення і поглиблення змісту української культури, що її передвоєнна просвітянщина, народництво, марксизм, плюс драгоманівщина тримала уперто в дитячій візочку...

Перші роки еміграції поет перебував під впливом болюче-гострого почуття: розлуки з рідним краєм і самотності серед чужого й бурхливого життя, глухого й сліпого на скарги і нищення України:

... Все сніться матернії руки
Стара солома рідних стріх.
Все сніться гук весни і вітер,
Веселий вітер світлих літ.
А тут — молюсь, убогий митар,
Шукаю Твій вогненний слід...
Ні! Не знайти! Ніхто не знає,
Ніхто не чув Твоїх плачів.
Біля всесвітнього Синаю,
Як завше: золото й мечі.

— — — — —
А я на полум'ї розлуки
Назавше знищую роки,
І сніться степ Твій, сніться луки
І на узгіррях — вітряки.

Там свист херсонського простору!
Там вітер з кришталевих хвиль!
А тут: в вікні опустиш стору,
І п'єш самотній, смертний біль.

В уяві ясно й прозоро повстає образ батьківського дому
і рідних околиць:

Несу оттут страшний свій іспит
І знаю, що життя мине.
І мати, сидючи на призьбі
Вже не вичікують мене.

Давно Євгена поминає
За упокой старенький піп,
За весною весна минає
Під запашне зітхання лип.

Все далі висиха Синюха,
Й лinya її весела синь,
А вітер заголосить глухо
І пролітає в далечинь.

Сіріє стріха під дощами,
Вже хата стала нетривка,
І мати слухають ночами
Бронхітне гавкання Бровка.

Всупереч т. зв. „українській радянській поезії“, що по-
кірно корилася кожній черговій забаганці московських оку-
пантів, принаймні в особах найбільш слухняних харків-
ських літературних урядовців українського походження, Ма-
ланюк уважає свою ролю, своє мистецьке завдання — зав-
данням завойовника, відповідального за майбутнє своєї на-
ції:

Бідне серце віддав на поталу нещадним спрагам,
Обернув лютий розум у трактор на ниві слів.
До Тичин та Сосюр я навмисне тверезим Варягом
Увійшов в цю добу, історичних вітрів і злив.

У „Псальмах Степу“ з епіграфом „Кривавії зорі світ по-
відають“ з „Слова о Полку“ поет систематизує свій погляд
на зміст сучасної доби для нашої батьківщини:

Лежиш, скривавлена і скута,
Мов лебідь в лютім полоні.
Яка ж страшна Твоя покута!
Які глухі, жорстокі дні!

Міцна, як смерть Твоя в'язниця,
В ній морок смороду і мла,
Невже Тобі ще може снитися,
Що вільна Ти колись була?

Що над ланів співучим злотом
Ти билась крилами в блакить?

А тут терпінням і скорботам
Життя віддало кожна мить.

А тут все тіло пражить сором
Гостріш, ніж біль найгірших кар, —
Коли Тебе розпусним зором
Нагулю огляда владар.

В хвилину зневіри й одчаю не матір'ю — степовою зрад-
ливою бранкою — увижається авторові „Гербарія” бать-
ківщина :

Ні! Ти — не мати! Шал коханки
У чорнім полумі коси,
В обличчі степової бранки
Хміль половецької краси.

В очах звабливий морок ночі, —
З них кличе, кличе глибина,
А в диких рухах ще регоче
Ніким незаймана весна.

Тебе б конем татарським гнати,
І, — тільки просвистить аркан, —
Покірливо підеш сама ти
З лукавим усміхом у бран.

Привабливо-безсила й гарна
Осяєш ти чужий намет,
І хижий хан буде безкарно
Впивати уст отруйний мед.

Та хутко скінчиться відрода:
Засне він втомлений, в тобі ж
Прокинеться кривава зрада
І стисне віроломний ніж...

Блиснуть у тьмі вовчиці очі —
Лиш горло кров'ю захарчить, —
Ти в море степової ночі
Впірнеш русалкою умить.

І знову чарівне обличчя
Закриє половецький степ,
І знову ніч очей покличе —
Тебе спіймать, схопить Тебе б!

Тебе б конем татарським гнати,
Поки аркан не заспіва!
Бо ти ж коханка а не мати, —
Зрадлива бранко степова!

Від неймовірно жахливої сучасности Маланюк перехо-
дить до грізного й тяжкого майбутнього :

Хижі птиці летять зі Сходу
На червоному тлі пожеж, —

Бачу, бачу Твою Голготу
 І відціль, з моїх мертвих меж.
 Скитський вітер гуляє і нині,
 Як тоді, пам'ятаєш Ти?
 А степи Твої знов — пустині,
 Хіба тільки нове — хрести.
 Проорало глибоким плугом,
 Кровю сіє новий сіяч, —
 Дике жито прийдеться другим
 Тяжко жати під спів і плач.
 Дике жито! Криваве жито!
 Поховай же страшний наш слід, —
 Серцем знищеним — все пережито
 В апокаліпсі хижих літ.

В четвертій частині „Псалмів” розкриває поет остаточно образ батьківщини — степової бранки, України, що внаслідок ідіотської політики драгоманівської Центральної Ради й не менш драгоманівських соціялістичних партій розброєна та знесилена ставіскіядою чи пак винниченко-поршіядою доморослих пацифістів та антимилітаристів, антинаціоналістів та антишовіністів, стала іграшкою в руках стількох чужинецьких ворожих сил: москалів червоних, білих (Денікін, Врангель, Алмазоф) чорних (Волін, Барон, Махно) не згадуючи вже поляків з французами, білошкурими й чорношкурими, греків... до яких незмінно прилипала й якась частина національно-несвідомих українців:

Прости, прости за богохульні вірші,
 Прости тверді, зневажливі слова!
 Гіркий наш вік, а ми ще може й гірші,
 Гіркі пісні глуха душа співа.
 Під грім гармат, під вітру подих дикий
 Гула дудонь з-під варварських копит, —
 Ми не зазнали іншої музики
 І інших слів в вогні залізних літ.
 Десь мудрим сном в архівах спали книги,
 Ми ж з них хіба палили цигарки.
 Напів-русини, напів-печеніги,
 Наш навіть сміх був хмурий і гіркий.
 То ж не дивуйсь, що, визволившись з брану,
 Ти, зранена, зустріла нас, синів,
 Що в дикім захваті ятрили кожну рану
 Шаршавими руками дикунів,
 Що в дикій пристрасти — Твоє тулили тіло,
 І кожний рвав до себе і радів,
 А кров текла... І Ти заохолоділа
 В палких руках закоханих катів.

Тепер, коли кругом руїни й вітер,
 Я припадаю знов до Твоїх ніг, —
 Прости, прости, — молю, невітшний митар,
 Прости, що я — останній печеніг,
 Прости, що я не син, не син Тобі ще,
 Бо й ти — не мати, — бранко степова!
 З Твоїх степів летять птахи зловіщі,
 А я творю зневажливі слова.

Ці образи з певними змінами майже повторюються у „Снах”. Шевченківською збожеволілою покриткою уявляється Маланюкові Україна:

І вчора знову снилась Ти —
 З пекучим зойком в тайні зору,
 І степ, і села, і хрести
 І свист херсонського простору.
 Ішла розхрістана й страшна,
 Всміхалась божевільно-хитро, —
 Опеченого чорним вітром
 Обличчя зразу й не впізнав.
 Навколо мертві площі піль
 В шматках осіннього туману.
 Пекучий піт, селянський біль,
 Зітхав крізь землю тяжко й п'яно...
 Ти йшла безвладна, як сліпа
 Єдиним сном, єдиним бодем,
 Ти йшла навек проклятим полем,
 Й до стіп чорнозем прилипав,
 До стіп пораних... Мій крик
 Завмер у горлі згустком крові,
 А Ти й не глянула в мій бік,
 Стиснувши ще міцніше брови.
 А Ти — байдужа і чужа —
 У чорний степ пішла... шукати...
 І зір різнув вогнем ножа,
 І зір Твій не схотів пізнати,

Поет відкидає молитви, благання і сльози, — поет кличе до невблаганої помсти:

Ні! не тропар і не псалом!
 Не молитви, не плач до неба, —
 Свячений ніж, стиснутий злом,
 Свячений ніж — оце нам треба.
 В жорстоку, хижу ніч життя,
 В оцю страшну, страсну годину, —
 Здуши гадюку почуття,
 Забий, забий в собі людину!
 Дивись, — крізь язика заграв
 Встає пожар, як Гонта, ярий,

І морок ночі розідрав
 Міліоновий голос : Кари !
 Катуй, гвалтуй хижацький схід !
 Жени орду в азійську далеч !
 На спів осінніх панахид
 Злетиться знову хижа галич,
 І вкриє стерво вражих тіл,
 І їй в жахливій тиші ночі
 Накаже грізний Азраїл
 Ворожі видзьобати очі.

В „Вітрах Історії” поет міцніше зв’язує сучасність з **ми-**
нулими добами нашої історії :

Знов на Богдановій дідиці
 Історії свистять вітри,
 Скрегочуть місяці залізні
 Неповторимої пори.
 Ще не одно століття йтимеш
 Метою перед рухом лав !
 ... І буде снитись бідний Тиміш,
 І гук неодгукавших слав ...
 Ще не один раз все повториш
 Під грім історії, як в снах
 І може тільки втретє створиш,
 І втретє запала весна !

В „Евангелії піль” Маланюк досягає найвищого в цій
 книзі щабля досконалости. Наводимо кінцеву частину цього
 циклю :

Знову біблія літа розкрила
 Сторінки заколосених піль.
 Легкий вітер напружує крила
 Гнати леготом золото хвиль.
 Все забув : мої смутки і скрути,
 Мої грішні, бездушні слова, —
 Тут, на царині, Книгою Руті,
 Розгортаються справжні жнива.
 Про святий пророкуючи голос,
 Про Месію над морем пшениць,
 Тут дзвенить обітницею колос,
 Під покосом схиляючись ниць.
 Можна смерть лише смертю здолати,
 Тільки в цім таємниця буття.
 І зерно мусить вмерти, щоб дати
 В життедавчому житі — Життя.
 Сонця співом дзвенять гострі коси,
 Сонця спів в стиглім золоті нив,
 І шумлять під косою покоси,
 І вязальниць доноситься спів.

В своїй другій збірці „Стилет і Стилос“ (1925), Маланюк досягає повноти розвитку творчих сил і спроможностей, уже в першій книзі накреслених широко й могутньо.

В одній з початкових поезій цієї збірки автор так передає свої мистецькі настрої й почування :

Внизу — землі людська короста!

Вгору — здригається життя.

А тут все так одвічно-просто,

Ся синь і спокій небуття.

Дзвінкий сей воздух, воздух висі,

Міцне вино височини,

Де я молю його : зявися

І браму в вічність одчини !

Чому ж часами тут так страшно ?

Так зимно диха самота.

Таке тяжке — прозоре брашно,

Так вабить діл і суєта...

І сниться знов солодкий запах —

Земного тіла кров і піт,

І пазурі на вовчих лапах,

І лихоліть огнений слід, —

Всіх згуб земних страсні принади,

Страшна краса отсих степів...

Та дзвін козацької балади

Під степового вітру спів.

Дуже важна для зрозуміння його творчости є „Біографія“ :

I.

Завжди напружено, бо завжди — проти течій.

Завжди заслуханий : музика, самота.

Так, без шляху, без батька, без предтечі.

Так — навспряжки — де спалює, мета.

Все чути. Всім палать. Єдиним болем бути,

Тим криком, що горить в кривавім стиску уст,

І знать, що випало — загаснути забудим,

Й останнім спомином — кісток народніх хруст.

II.

Так, вийшовши з глухого степу,

З зітхань страждальної землі,

Вирізблюю німий життепис

На дикім камені століть.

Так, конструюю вічний образ

На сірім цоколі часу.

І мудрість протина, як кобра,

Гадючим зоренням красу.

І розраховує й шепоче,

І виміряє кожен крок,

Лиш електрично колять очі
Крізь все мережево морок.
Заплутуюсь густіш і гірше
Під діамантовий гипноз,
І тільки бачу — камні, вірші,
І тільки чую — гул погроз.
І все боюсь : скінчиться термін,
А я не скінчу завдання
І попливу один, без керми
У тьму вміраючого дня.

III.

Мушу випити келех до краю —
Полиневий мед самоти,
Так нещадно, так яро згораю, —
Чи ж побачиш, почувеш ти ?
Недорізаним звірем — вітер
Прориває в страшний простор.
(Там жито — надовго збите,
Там чорним повітрям — мор).
А я мушу незморено — просто —
Смолоскипом Тобі Одній,
Я — кривавих шляхів апостол —
В голубі не вечірні дні.

В перші роки еміграції Маланюк так само як і небіжчик Юрій Дараган були ревними пропагаторами культу Тичини, поета, що його твори свого часу, цебто в роках 1918—23, робили велике вражіння на певну частину української літературної молоді. Значення творчості Тичини, що дуже скоро „поцілував пантофлю папи” — цебто московських окупантів, було неймовірно перебільшене. Проте наводимо присвяту, що її Маланюк склав Тичині — вона має ширше національне значення, поминаючи перебільшену оцінку вартості поезії Тичини. У своїй присвяті Тичині Маланюк пише:

На межі двох епох, староруського золота повен,
Загучав сонценосно твій соняшно-ярий оркестр, —
І під сурму архангела рушив воскреснувший човен,
Й над мощами народу хитнувся камяний його хрест.
І на древнім, на скитським, на кровю залитім просторі
Говорили могили, співали козацькі вітри.
І у літери тайн степовії склалися зорі,
Щоб племінним пророцтвом означить початок пори.
Так зродився ти з хвиль злотосиніх космічних вібрацій,
Метеором огнистим ударив в дніпровські степи
І, здавалося, — вріс. І над плугом схилився до праці
І вже мріяло серце про сонцем налиті снопи ...
Вили бурі історії. Рвали й жбурляли відвічне.
О, ти знав, що тоді не сонети й октави, о ні!

Жорстко-ярим залізом ти пік одоробло північне
 Й клетотіла душа твоя в гнівнім, в смертельнім огні.
 Раптом... брязнуло враз! і ридально навик розірвалось...
 І бездонним проваллям дихнула порожня луна.
 ... від кларнета твого — пофарбована дудка зосталась
 ... в окривавлений Жовтень — ясна обернулась Весна.

І по синіх степах дикий вітер повіяв примару,
 Щоб журить і жахать... Замогильний доноситься спів
 І в ночі мертвий місяць освітлить з-за сірої хмари
 Божевільну Офелію — знов половицьких степів.

Знемагаючи від зневіри і втоми еміграційних буднів поет проте вимагає від української сучасності найбільшого напруження і зростання :

Безкровна Муза — нежива,
 А я несу їй в бідній жертві
 Мої скалічені слова —
 І окривавлені і мертві.

Не оживить, не запалить.
 Не випростать зігнуті крижі. —
 Ось кожна думка, кожна мить
 Сталевим лезом горло ріже.

Гей, поки беться в хвилях злив
 Доби сієї лютий вітер,
 Так треба грому дужих слів,
 Що загули б в літаврах літер!

Гей, де ж той гимн іржавих сурм?
 Де марш непереможних кроків?
 Де апокаліпс тих пророків,
 Що поведуть в останній штурм?

Згадуючи свою залишену й люто катовану батьківщину він пише :

Несамовитим криком крові
 Роздерлися Твої уста :
 Сурмиш у рупор пурпуровий,
 Вагітна бурями повстань!
 Крізь чорних днів крижану хугу,
 Крізь свист степів, крізь порох трун —
 Виконуеш космічну фугу
 На струнах зореметних рун.
 З несамовитого Синаю
 Ти — гураганом голосів —
 Гукаєш, кличеш, проклинаєш,
 В своїй розіп'ятій красі.

У вступі до „Ой у полі жито — копитами збито“ Маланюк креслить такий образ руїни й пустки по стількох війнах і повстаннях :

Запах стиглого жита. Поля
 Тяжким злотом полудня закуто.
 Тяжко дихає спрагла земля.
 Тяжко осінь лягла, як покута.
 Вітер спить на порожніх стернях.
 Зір біжить за одчинену далеч.
 Пустка. Ось лиш — розбите горня
 Та криклива обідрана галич.
 Там, де хижо шуміли серпи,
 Там, де коси співали веселі, —
 Сиротливо-німої журби
 Залишились пустельні оселі.

Самого ж „Ой у полі жито” початок згучить так :

Сі руки ще не все віддали
 В добу тих спопелілих літ, —
 Ще вабить в синь співуча далеч
 Зітханням теплої землі.
 Ще кличе половецьким свистом
 Степів жорстока широчінь,
 Де кров текла вогнем барвистим,
 Вогнисто брязкали мечі.
 Конем татарським рветься вітер, —
 Схопитись гриви! Стиснуть спис!
 ... А жито копитами збито
 У чистім полі, як колись...
 Й забитий (той, що вийняв жереб) —
 На сірий попіл перетлів.
 Лише регоче жовтий череп
 На ганьбу неба і землі.

Але в відплату за руїну і знищення мусить прийти
 местник :

Знов Серпень диха жовтим жаром.
 Співають косами жнива.
 Коли ж то спалахнуть пожегом
 Мої розжевлені слова?
 А там? ...

— Порепалась од спраги,

Спеклася спекою земля.
 Червоної жадають браги
 Стернями вкриті поля.
 Тремтить в розплавах сонця обрій,
 Курять шляхи — недобрий знак. —
 І, як мара, встає хоробрий
 З заліза кутий Залізник.
 І ось пливе крізь душний воздух,
 Мов мрія втілена степів, —

В руках трима герлигу просту,
 В устах дзвенить залізний спів :
 — Вставайте ! Знову треба крові !
 — Знов коси оберну в ножі !
 І блиска зір. Жахають брови.
 І привид тане на межі.

В „Уривку з поеми” Маланюк розкриває свої незвичайно міцні зв'язки з своєю Землею і Родом :

Внук кремезного чумака,
 Січовика блідий праправнук, —
 Я закохавсь в гучних віках
 Я волю полюбив державну.
 І крізь папери, крізь перо,
 Крізь лак культури — богоданно
 Рокоче запорозька кров
 Міцних поплечників Богдана, —
 Тих отаманів курінних,
 Що під гармати революцій,
 Уміли кинуть п'яний сміх
 В скривавлене обличчя — муці.
 Чия залізна голова
 І з-під катівської сокири
 Жбурляла в чернь такі слова,
 Що їй мороз ішов за шкіру.
 Хто в дикий вихор гопака
 Втіляв життя назустріч степу.
 Й чия упевнена рука
 Зміцняла сивого Мазепу.
 Коли ж в батуринськiм огні
 Держава рухнула, тоді-то
 Вони взяли свячений ніж —
 Залізняка майбутні діти.
 Хай згинуло, хай загуло, —
 Вони лишилися, як криця !
 І жадний примус, жадне зло
 Їх не примусило скориться !
 Херсонські прерії — мов Січ,
 А кобзарем херсонський вітер,
 І рідним був одразу клич :
 — Вставайте ! Кайдани порвіть !
 Бо ж там тече козацький Буг,
 Й — не раз червоная Синюха,
 А я там весен вербний пух
 І дух землі — з дитинства нюхав.
 Як не калічила Москва,
 Не спокушав її розгон той, —

Та враз підвівсь і запалав,
І з серця кровю крикнув Гонта.

Свій погляд на поетичне мистецтво й на завдання поема
Маланюк окреслив у „Стилеті і Стилосі“ так :

Не жар ліричних малярій, —
Не платонічні очі Музи, —
Скінчився вік ваш, кустарі,
Під рокоти космічних музик.
І над безоднями глибин
Стихії шалом біснுவатим —
Єдино **Конструктивний чин**
Поможе нам опанувати.
Не Піфії сліпий екстаз,
Не вундеркіндство і арена,
Ні! — Математика проста —
Прозорим промінем Рентгена.
Талан — ліричне джерело.
То ж не поет, хто лиш невпинно
Дзюркоче про добро і діло.
Поет — мотор. Поет тюрбіна.
Поет — механік людських мас
Динамомайстер, будівничий.
Повстань майбутнього сурмач,
Що конструює День над Ніччю.
Він з пекла й грому димних міст
В яких пульсує електричність
Поємою будує міст
Туди — у недосяжну вічність.
Серед самумів, серед злив,
Екстрактами могутніх формул
Він — неустанний хемік слів
Планує витревалу форму.
Сталево пружиться рука
І впевнено, з опори рими,
Ось вірш, як стріл, неборимий
Зростає аркою рядка.

В „Епілозі“ до цієї книги поет проголошує :

Вітри загасли. Грози вмерли.
Жовтнева закипає ржа,
Моя ж рука стискає берло
Ще ненароджених держав.
В простори одревли гармати
Під гук копит і бряк меча,
І замість ран горять стигмати,
І пурпур крові — опанча.

Рука залізна прорізає
 Пророчих літер вічний карб.
 Де Захід в загравах мозаїк —
 Мов здобичі коштовний скарб,
 Він златоустим словом спіє,
 Він палить мудрістю уста:
 Не езуїтство Візантії,
 Лишень — прекрасна простота.
 Вже всі примари розлетілись
 При деннім світлі простих мет.
 Ось: розуму — уважний стилос
 Та серця вогняний стилет.

Епіграфом до своєї третьої книги віршів „Земля і Залізо“ (Париж, 1930) Маланюк узяв два рядки закреслених Лесею Українкою в автографі „Суворий Дант“ з р. 1898:

У тих піснях, як в чорних водах Стиксу,
 Відбилось криваве лихоліття.

Вступний вірш „Землі і Заліза“ — „Напис на книзі віршів“ звучить:

Напружений, незломно-гордий,
 Залізних імператор строф, —
 Веду ці вірші, як когорти,
 В обличчя творчих катастроф.
 Позаду — збурений Батурин
 В похмурих загравах облуд, —
 Вони ж металом — морітурі —
 Сурмлять майбутньому салют.
 Важкі та мускулясті стопи
 Пруживий одбивають ямб, —
 Це дійсности, а не утопій
 Згучить грозований дитирамб!
 Ось — блиском — булаву гранчасту
 Скеровую лише вперед:
 Це ще не лет, але вже наступ,
 Та він завісу роздере,
 Шматками розпадеться морок
 І ти, — нащадче мій, збагнеш,
 Як крізь тисячелітній порох,
 Розгорнеться простір без меж.
 Збагнеш оце, чим серце билось,
 Яких цей зір нагледів мет,
 Чому стилетом був мій стилос
 І стилосом бував стилет.

В історіософічному циклі „Полин“ поет в основному залишається вірний настроям і образам своїх давніх — ще з „Гербарія“ — історіософічних віршів на теми з української історії. Четвертий вірш цього циклю присвячений тоді — року 1925 — численним „благоденствующим малоросіянам“

з-під знаку УССР, тим людям типу Скрипника, Тичини, Со-
сюри, що вірно служили Москві, сподіваючися цим прислу-
житися одночасно і втіленню їхньої мрії — світової рево-
люції — чекаючи, що при цьому впаде з панського москов-
ського стола кілька крихточок на „українізаційну“ підлогу й
не менш численним „благоденствующим“ обивателям з емі-
грації та західніх земель, що рівно ж не в стані були зро-
зуміти трагедії України, хоч часто належали до провідних
кол суспільства (усілякі „псевдо-критики та псевдо-публіци-
сти з найстаршого львівського щоденника наприклад, що
тоді старанно орієнтувався на великі й щедрі дари чи па-
ялмужну від харківських скрипниківсько-сосюрівських під-
панків):

Тут ті ж невільники злиденні,
Тут та ж сліпа і рабська кров,
А там ім'я посмертне „Ленін“
Вже обертається в „Петро“.
І знову, знову Вершник Мідний
Над бруками з твоїх кісток,
Пускаючись в галоп побідний,
Заносить мідне копито —
Це ж він, незнищений, як завше,
В вітрах історії — стріла, —
Москву залізом загнуздавши,
Ще раз Полтавою пала.
Сей мрець воскрес і бенькетує,
Налявся кровю і гуля, —
Копитом топче і катує,
І стугонить моя земля.
І тяжко стогне раб відвічний.
Даремно клекотить весна
І віє вітер історичний:
Він знов не чує і не зна!

У вірші „Шевченко“ поет розкриває свій погляд на Ве-
ликого Кобзаря України:

Не поет — бо це ж до болю мало,
Не трибун — бо це лиш рупор мас,
І вже менш за все — „Кобзар Тарас“
Він, ким зайнялось і запалало.
Скорше — бунт буйних майбутніх рас,
Полум'я, на котрім тьма ростала,
Вибух крові, що зарокотала
Карою за довгу ніч образ.
Лютій зір прозрілого раба,
Гонта, що синів свяченим ріже, —
В гайдамацьких загравах степа
З дужим хрустом випростали крижі.

А ось поруч — усміх, ласка, мати
І садок вишневий коло хати.

В „Невичерпальности” поет дещо розширює цю саму тему :

Тяжким хрестом лежать шляхи,
Ясні в ночах, вони сліпі вдень :
Рамено — з Заходу на Схід,
Рамено — з півночі на південь.

І так розіпята — віки, —
Вогонь буття не загасила,
Невичерпаний дух який !
Яка непереможна сила !

Гноблять, калічать, труять рід,
Ворожать, напускають чари,
Здається, знищено вже й слід, —
Лиш потурнаки й яничари.

І ось — Стефаник і Куліш,
Ось — Коцюбинський, Леся — квіти
Степів страждальної землі,
Народу самосійні діти.

А то підземно загуде
Вулканом націй ціла раса
І даром божеським гряде
Нам прометеїв дух Тараса.

Відповідаючи на вірш московсько-більшовицької патріотичної поетки Полонскої, що писала про Ленінград: „Етат горат настроен руками рабофф ф стране палярних утопій”, натякаючи цим на те, що цар Петро зганяв для будови свого північного парадізу тисячі українських козаків, які неминуче гинули на цих „каналських працях”, далі Полонська у своєму вірші каже, що замість пам'ятника Петрові, т. зв. Мідяного Вершника, вони, комуністи поставлять іншого — свого Леніна, Маланюк пише :

Не збрехала : руками рабів.
О ! Відчув до останнього нерва.
Та тепер під осіннього вітру спів
Петербург ваш — смердюче стерво.
Та тепер вам — блискучий Петрів парадіз
Провалився, як болячка гніюча :
Це козацької крові, козацьких сліз
Помста прийшла неминуча.
Кого хочете — ставте ! Ні мідний ваш цар,
Ні гнила пранцювата потвора —
Не допоможуть ! Вже зник наворожений чар :
Всі застави хитає ворог.
А рабів вже немає. Усіх пропекло
Революції вітром гарячим.

І на муки, на визиск, на гніт і на зло
 Ми вже більш не зітхаєм, не плачем.
 Так! Вершника Мідного долу — беркиць.
 Запалає правдива робота,
 А над мідним тілом, кинутим ниць,
 Стане бронзовий Полуботок.

В циклі „Поліття” поет закликає свій нарід перестати на-
 решті бути сентиментальним, перечуленим, ніжним, замрія-
 но співучим, — щоби москаль знайшов смерть свою на
 Україні :

Крізь останній пройшовши іспит,
 Вогняну прийнявши купіль,
 Не сиди на венірній присьбі,
 Під бандуру плекаючи біль.
 Ні, забудь, що з імям „поляне” —
 Ти був хитрий, лагідний раб, —
 Полюби божевільне і п'яне,
 Коли загремить пора.
 О, тоді вже не треба плугу, —
 Чересло оберни на ніж,
 Перекуй на шолом і кольчугу
 Посріблilий від праці леміш.
 Що ж! Хай з кровю мішається порох,
 Відвічних шляхів землі, —
 Але памятатиме ворог
 Як топтати твої ковилі,
 Але памятайте, хижий,
 Що то є — парча пшениць :
 Понесе переломані крижі
 Під побідний грім гаківниць.
 І закаже не дітям, — онукам. —
 Перекрочувати межу.
 То ж здолай до останньої муки
 Свою долю віддати ножу,
 Боронить пазурями, зубами
 Землі покраяну плоть!
 Не встигали б ворони степами
 Ворожі кістки полоть!
 Не вспівали б вітри співучі
 Розносити полонених плачі.
 Памятай — треба різати і мучити,
 Бо то з плугу зродились мечі!

В завершуючій, кінцевій вірші цього циклю поет радить
такі ліки на національні хвороби :

Не хліб і мед словянства : Криця! Кріс!
 Не лагода Еллади й миломовність ;

Міцним металлом налята безмовність,
 Короткий меч і смертоносний спис.
 Щоб не пісні — струмок музичних сліз,
 Не шал хвилевий — чину недокровність, —
 Напруженість, суцільність, важкість, повність
 Та бронза й сталь — на тиск і переріз.
 Бо вороги не згинуть, як роса,
 Раби не можуть взріти сонця волі, —
 Хай зникне ж скитсько-еллінська краса
 На припонтійським тучнім суходолі,
 Щоб власний Рим кордоном вперізавав,
 І поруч Лаври — станув Капітолій!

Пишну красу давнього передвоєнного українського кра-
 евиду передав Маланюк з надзвичайною силою й мальов-
 ничістю у своїй „Варяжській Баладі” :

Необорима соняшна заглада —
 Віки, віки — одна блакитна мить!
 Куди ж поділа, степова Еладо,
 Варязьку сталь і візантійську мідь?
 Від синіх меж до сіверських україн
 Широчина нестримано росте,
 Мов на бандурі велетенській грає
 Співучим вітром припонтійський степ.
 Гарячий день розлив пекуче злото
 І сам втопивсь у соняшнім меду,
 Й крізь спокій цей єдина леться нота —
 Блаженних бжіл в вишневому саду.
 Лиш чорними очима хитрих вікон
 Всміхнуться молодицями хати —
 І знову степ пестить мої повіки,
 І знову скитські баби і хрести.
 Лиш, мов крізь сон, майнуть крилаті вії
 І ніж очей з-під пявок гострих брів, —
 І знову — степ... Лиш де-не-де замріє
 Архипелаг поснулих хуторів...
 Дзвенить вода. Це він, це він синіє —
 Балада хвиль — Дніпро. А на горі
 Спить Київ — степова Александрія —
 Під золотом царгородських мозаїк.
 Там обертав в державну бронзу владно
 Це мудре злото кремезний варяг.
 І звідтіля ж воно текло безвладно
 Під ноги орд, на кочовничий шлях.
 Греміли десь козацькі літаври,
 Віки несли не раз залізний дар, —

Він в холодку ж спочив у темній Лаврі,
 Від мудрости знесилений Владар.
 А Ти — недовго гаялась в тривозі :
 Сарматських уст отруйний п'яний мед
 Ти віддала татарину в знемозі,
 І чув Твій сміх батиевий намет...
 І далі, там, де беріг Кіммерії
 Підніс коринтські обриси колон,
 Де Херсонес замріяно біліє,
 І снить солодкий, вічний, синій сон,
 Де кам'яністі межі скитських прерій
 Врізаються в козацький буйний понт
 Причалом генуенських кондотерів
 Кінцем Твоїх бурхливих перепон — — —
 Оттак лежиш замріяно-розкішна.
 Солодкий сон від Дону по Попрад...
 І медоносний вітер хилить ніжно
 Твої жіночі пристрасні степа.

Залишається коротко переглянути останню досі, четверту книжку лірики Маланюка „Земна Мадонна” (Львів, 1934).

Інколи під впливом усіх зол сучасности : мнимої летаргії України під московською окупацією, всіма невдачами й розбратом на інших українських землях поетові увижається Україна в гоголівським образі мертвої сотниківни :

А може й не Елада Степова,
 Лиш відьма-сотниківна мертва й гарна,
 Що чорним ядом серця напува
 І опівночі воскресає марно.
 ... В безбожній церкві — шабаш, шум і шал.
 Кувінька кнур. Хтось бреше песім писком.
 В живуче тіло мертва душа
 Вступає знов. І ось — вона. Так близько.
 Труна свистить, колуючи, а Вій
 Залізні вже розплющує зіниці.
 Півнів не чуть. І в мутній голові
 Горить одне : що все це — ні ! — не сниться.

Відповідаючи одному советському українському критикові Я. Савченкові на дуже брутальну лайку советського агента, Маланюк приймає виклик, приймає порівняння його з знаним горбалем з роману Віктора Гіго „Паризький Собор” і пише у відповідь :

Не сперечатимусь : я син свого народу —
 Сліпця відвічного, каліки і раба,
 І, мабуть, таки так, що образ Квазімодо
 Із образів усіх найбільш мені б припав.
 То ж хай оттак : страшний, великий, незугарний
 Я — лихом виплекан і викохан у тьмі,

Щоб в рухах дзвонаря нестримано і марно
Казився лютий гнів непримирений мій.

Щоб в чорний час зневаг, насильства, гвалту й муки,
Коли регоче хам над неміччю краси, —
Враз вовком кинутись, наллять залізом руки
І кровю' ворога жагу свою зросить !

Стою в височині, в стрільчастій амбразурі,
А там внизу — юрба, де — наймити, старці
І красний Шатопер, ще несвідомий бурі,
Яка пала в очах, яку держу в руці.

Голодне і безсиле вимирання України року 1933 породило такий відгук у творчості поета :

Ані шаблі, ані ножа
Не схрестити в останнім герці :
Та ж камінно-мертва душа,
Те ж безлюбє і чорне серце.

Вже нема хуторів і держав,
Тільки трупи в житах, тільки трупи
Та від хрипу кривава їржа,
Що замкнула посинілі губи.

Може скажеш : зійде ? проросте ? —
Поміж ребрами хат, по дорогах
Диким зіллям здіймається степ
І регочеться з неба і Бога.

Диким, древнім, монгольським виттям
Необмежена далеч заводить.
Сірим попелом стало життя
Під огнем степової свободи.
Але сонце не згасло. Горить
Незворушене, байдужо-біле,
І освітлює тишу безсилу
Летаргічних століть.

Дуже близькі до цих образи, але просякнені ще чинним гайдамацьким духом, зустрічаємо в цій поезії :

Від віку покарано степом
І простір всю силу пе.
Під смаглявим монгольським лепом
Та проказою — тіло твоє.

І не вирватися, не стерти,
Вгрузлим тулубом не повстать,
І даремно благають смерти,
Перепалені болем уста.

Ні, не вмреш ти, Марком Проклятим
Будеш мукою мірять віки
Та у п'їтьмі голодної хати
Тишком-нишком стискать п'ястуки.

Та у чорній нестямі істоти,
 Де гарчить гайдамацька душа,
 Відчуватимеш зимний дотик —
 Солодкаву зрадливість ножа.
 Але й ніж не спасе, не pomoже...
 Дикий вітер та чорний степ, —
 Лиш будяк на нім — Боже наш, Боже! —
 Мертвим, чортовим зіллям росте.

Спогади про останній відступ української армії в листопаді року 1920 сполучаються в поета з незвичайно болючими уявленими образами :

Відійшли у негоду, у розталь.
 За плечима хрипів Батий.
 Прокажена земна короста
 Відбивала татарські сліди.
 Сизий простір, за милею — миля,
 Мовчазний і ворожий — минав,
 І мороз на тілі Поділля
 Підкопитні кріпив письмена.
 В ті розжеврені, хижі години
 Невжеж спочивав Господь ?
 Страшно покритки Катерини
 Мордували покірливу плоть.
 Страшно й соромно лоно голе
 Випиналося з-під ганчірок...
 Чом же дике, неплодне поле
 Не відвідав тоді пророк.
 Чом не кинув у тіло повії
 Блискавкою — благодать ?
 Ти склепив тоді хмарні вії
 І ніхто не посмів нагадать.
 Лиш вслухаючись в шуми земнії.
 Як одбой виграва сурмач,
 Гамувала пречиста Марія
 Свій нестримний жіночий плач.
 А осінь глуха і зимна
 Стіною туману йшла.
 Лиш епоха пекуча і димна
 Ще дзичала крізь ню, як стріла.
 Розтретілі простори гойдались
 І хилились крокам у такт,
 І летіла горбата далеч
 Від хреста — і — до хреста —
 Там, де Захід зіяв, як брама,
 До відвічних прабатьківщин.
 Над непімщеними ж полями
 Ще гремів наш залізний чин.

Московщину, підбігуново убогу північно-азійську пустелю, картає поет суворо й безоглядно :

О, бідний, жалісно-убогий
Гіперборейський примітив :
Тупі, кирпаті, злобні боги,
Одноманітний, голий спів ;
Болотяно-імлиста площа,
Берізки хорі і брудні, —
Даремно сірий дощ полоще
Замурзані навіки дні...
„Ні лотоса, ні лавра” — позем ! —
Ні натяку на вертикаль
І лиш тупим тяжким морозом
На півроку закута даль.
В нещасний час „на зло Європі”,
Ваш божевільний деміург
Створив кубло гнилих утопій
З туману й крові — Петербург.
Та гниль і зло не стали тілом,
Незродженого — не створить,
І місто марно протремтіло
Марою мертвих двох століть.
Харчовані невласним хлібом,
Ви мріяли — зламати, збороть
І дикунів державна диба
Нам люто мордувала плоть.
Полуботок, Шевченко, Гоголь —
Здушить, скалічить, отруїть !
Не лицарство, не перемога
А тільки зрада, підшепт, їдь,
А тільки найнята отруя
Та куля, куплена за бруд.
Страшіться ж ! Закінчився суд
І кара йде і гнів вирує.

З сумнівом і запитанням поет звертається до майбутнього :

І от нового циклю арка
В майбутнє винесла свій крок,
І вітер віятиме парко,
І клекотітиме Дніпро,
І вслід Мазепі і Петлюрі
Підуть полки нових Мазеп.
Невжеж і цій майбутній бурі
Покірливо поляже степ ?
Невжеж не встане лютим гнівом,
Не завирує гимном злос

Обдурений господар нивам,
Відвічний смерд, сліпий холоп,
Якому кожен пан в наругу
Вигадував нове імя ?

Одна доба ковтала другу
І пила піт і кров земля.
І все було даремне й зайве...

В останній раз мій ярий клич :
Дивись, яке нестерпне сяйво —
Мечами променів — у ніч !

Сумнів, зневіра і одчай гаснуть раптово й розцвітає про-
мениста віра у велич майбутню :

Невжеж калюжою Росії
Завмре твоя широчина ?
... А над степами вітер віє !

А в небі гуркотить весна !
А степ, гарматами пооран,
Тремтить від крові і кісток,
Та про бої віщує ворон,

Червлен тримаючи шматок,
Повстань, як древле ! Панцир з мідя
Замінить лахи й ганчірки, —

І знов дівоча стать Обиди
Звитяжно гляне у віки.

В своєму „Посланії“ (Літ. Наук. Вістник, 1926, XII), яке зовнішне являється ніби відповіддю на програм київського нео-класичного поета, Максима Рильського (який у своїм „Рибальським посланії“ висловлює таку мрію : „А я б хотів у тиші над вудками свое життя непроданим пронести“ — мрію, якої не довелося дотримати до кінця) Маланюк дає спробу критичного перегляду сучасної доби й образ програму чину української войовничої поезії.

На самім початку поеми, автор заявляє :

Так яросно хитав нас вітер, —
Так хижо різало життя :
Від келії — тріски і попіл,
Від книг — розірваний папір...
Не самота, не сум, не опій,
Коли горить по всій Європі
В вітрах розгойданий простір.
Епоха здійснених утопій
І порох спопелілих вір.

Покоління поета, заколисане солодкими виробами передвоєнної літератури й філософії, одразу з шкільної лави пішло на довгі роки воювати з зброєю в руках, перше му-сіло відчувати весь фальш передвоєнного українського народництва, просвітництва, всесвітництва і соціалізму, коротко — драгоманівщини.

Наприкінці вступу до поеми автор накреслює далеку мету, яку визначає Україні бурхлива й трагічна сучасність:

Еляда скитська в крові
Співа крізь плоть про сонце й роси,
Але ридає буревій
Про власний Рим.

І майже поза
В страсний цей час у лозняках
Ховати тишу й (може) ... жах.

Перша частина поеми присвячена апології європейської культури перед натиском євразійських московських подувів. Епіграфом до цієї частини автор взяв слова старого ідола ліберальної Росії, Герцена: „Дай Бог, чтобы русские взяли Париж. Пара кончить эту тупую Европу“. Дуже прикро, що р. 1926 ще не була znana поема Ейснера про похід червоної бабелівсько-біблейської кінної армії на Париж. Влучно перероблені М. Чирським деякі ейснерівські рядки могли б надатися на епіграф до цієї поеми: „Катітесь, жирніе аббати з абьяття толстих кушакофф, катітесь: русские салдати уже седлают ішакофф“. Для неознайомих з московською мовою мусимо зазначити, що кушак — черес; ішак — кавказький осел, предок Сталіна; абьяття — обійми.

Доводиться зауважити, що „Посланіє“ Маланюка, хронологічно майже одночасно написане, як і памфлети Хвильового, і так само як і ці памфлети (Думки проти течії) намагається відірвати Україну від московських культурних впливів і поширити орієнтацію на європейську культуру, з якою Україна має бути в безпосереднім зв'язку, не оглядаючися на Москву. Тепер цей етап здається вже переїденим. Гасло нинішньої доби, кинене Юрієм Липою ще в році 1931 інше:

Вперед, Україно, в тебе тяжкі стопи,
Пожари хат димляться з-під них!
Ні Росії, ні Європі
Не зрозуміти синів твоїх.

Викладаючи у формі розмови з Рильським свій погляд на тогочасну Європу, Маланюк малює й її супротивника — Московщину й її світогляд:

..... Для Вас
Ця філософія російська,
Здається, надто не нова:
Русь — Рим, христолюбиве військо,
Сінод, нагайка, Петербург
Та хижий свист сибірських пург. —
А в тім, масштаб поширивсь значно, —
З „асвабжденія славян“
Наш Смердякофф вже мріє смачно
Про „пралетарії фсѣх стран“;

Не „щит“, не „крест“ і не „драливи“,
 Тепер вже планетарний плян, —
 Одеського босяцтва зливи
 Перехлопнуть за океан,
 Відомож : пуп землі в Тамбові,
 Святі всі — русські були, —
 Злучили Маркса з Соловйовим,
 Леонтевим переплели...

Нарешті поет висловлює своє переконання, що часи все-
 світнього захоплення „матушкою Московією белокаменною“
 — минулися :

Могутній вітер історичний
 Знов віє з Заходу на Схід. —
 Вивітрює з повітря сморід —
 Отих кривавих „кіслих щец“,
 На мор московський — свіже море,
 Несе очищення кінець.
 Загояться всі гнойні язви,
 Мов шолуха, спадуть всі назви,
 І дійсність встане в світлі дня
 Грізною карою вогня.

Маланюк в другій частині „Послання“ цілком справед-
 ливо й вірно оцінює вік дев'ятнадцятий — jako вік занепа-
 ду, вік, коли творилися підозрілі напів-вартости, здрибнілі
 і кволі. Натомісць сучасність поет уважає добою відрод-
 ження й волі до напруженого й могутнього буття :

Прогнив до дна минулий вік,
 Ввесь сморід виявивсь укритий,
 І малпячий просяяв лик
 Крізь гуманістів — Маргеритів.
 Недивно, що крізь душний дим
 Стрибнув і Шпенглер в „орієнти“, —
 Зневірений арієць в нім
 З одчаю захотів легенди.
 Але це стерлося, як цвіль,
 Пройшло, як пароксизму хвиля,
 Й після наркозного безсилля
 Європа знову центр зусиль.
 В малярстві — путь до Леонарда,
 В поезії палкий метал, —
 В музиці — марші авангарда
 І у всьому — одна мета :
 Серця — горі і дух у Вічність,
 Готична башта, як стріла...

Креслячи образ одного з ліквідаторів комунізму в своїй
 країні, поет пише :

Це — чоловік. Затерте слово
 Устами Горькаво й Талстова,

Що в смороді російських сект
 Повзло заслинено-знайомо,
 Але збагніть згучання : пошо
 А не „расейській челавек”,
 Це не „Христосік” в смрадній секті, —
 Комуністичний епілептик,
 Не „кающійся дварянін” —
 Це нації міцної син.
 Це навіть не Петро — папуга,
 Що ставши на північний лід,
 Татарською петлею туго
 Затиснув Європейський Схід
 І кровю націй Бога й плуга
 Позначив свій поганський слід.
 Ні! Це вогненна марселеза
 Плебеям духа і рабам, —
 Це Риму сонценосний Цезар
 За царство Бога боротьба.
 Живім же в радісній відраді :
 Наш край повстане і зросте,
 Бо Риму історичний радій
 Сягає і на скитський степ.

Третя частина поеми закликає до повороту до віри :

Після распутінських синодів,
 Церковних гицелів, чека,
 В Росії слово „Бог“ не в моді,
 І, може, все це Вас зляка.
 Та, пригадавши даль віків
 І уявивши шлях в майбутне,
 Збагнете Ви, що „Бог Батьків”
 В кривавій пільмі диких буднів —
 Вікно в блакить, в буття, в світі,
 Зір неба над скаженим виром,
 Побідний поклик висоти
 І благодать — не бути звірем.
 Христос не мрія й не мара
 Чи Нестерова чи Талстова,
 (Блюзнірство пензля і пера),
 Христос — то чинна путь до Бога
 То, перш за все, моральний труд
 І в днях натхненна Богом праця :
 Випалювать щоденний бруд
 І виростать, а не скоряться.
 Щоб кризь умовний час землі
 Врости у неба вічність божу.
 Це не безсилий плач у злі,
 А понад злом крилате : можу!
 Це не вязничний рай рабів,

В кастратній рівности — отара, —
 Ні, це в блакить готичний спів,
 Це — творчість, мужність, слава й кара,
 Так. Кара. Бо не мертвий „мир”,
 А чинний „меч” на землю дав Він;
 Здолавши ніч, з хаосу тьми
 Йде день в багрянородній славі.

В епілозі до „Послання” Маланюк дає перелік причин, що привели нашу батьківщину до національної катастрофи: плаский, приземий, дурний всезнищуючий матеріалізм, філософія пасивности, човгання у винниченківській порнографії і взагалі засадниче партачення і знецінювання всіх вищих норм, відвічних норм, які одиноко можуть тримати життя нації на високім рівні підо виливом — упертої і злобної драгоманивщини всі критерії були зрушені, опрокинені й явно виступали всі класичні прикмети занепаду й навіть смерти Нації:

Пробачте деяку нервовість,
 Несконструованість думок, —
 Пишу по роках сліз і крові,
 Що напророкував пророк:
 „Присплять лукаві і в огні
 Її окрадену, збудять”! —
 Прогаяли великі дні
 Скалічені й маленькі люде,
 Заслинили в ганьбу і бруд
 Велику віру — й на руїнах
 Отарою мандрує люд,
 Що мав зродити Україну,
 Нас люто, хижо обікрали —
 Бо аж по бурі, по вітрах
 Ми зрозуміли, що програли,
 І доказ цьому — епіграф,
 Що взяв з останніх Ваших творів.
 Чиж не трагічно, що поет,
 Який лікує душі хворі,
 Який майбутне носить в зорі,
 Збагнув закон життя . . . Zu spät?

Наприкінці Епілогу поет досягає виняткової сили й визначеності в визначенні хиб та й вад української передвійкової змоскалізовано-здрагоманивованої інтелігенції, яка так невдало, так злочинно виконувала роль національного проводу в роках 1917—1920:

Не гнівайтесь, не назовіть
 Це ядом пізнього докору, —
 Він не до Вас. І це не Ви
 Труїли ту сліпу і хору
 Потвору припонтійських піль.
 Ви — лиш рефлекс відвічних хвиль,

Ви — лиш інерція Еяди,
 Еяди скитської. Йі не гріх
 Було б для іншої пори
 Складать канцони і балади.
 Ви — син самої серцевини
 Слабої нації, якій
 Понад майбутнє України
 Дорожче власний супокій —
 Йі барва крові серце крає.
 Йі грім — забава Ілії,
 І мудрість — „моя хата з краю“ —
 Вся філософія її.
 Колюмб, да-Вінчі, Алігері
 Чи Дон-Кіхот — для неї міг, —
 Хахлацькі унтер-офіцери
 Йі патос на сотні літ.
 Йі вороги — лиш „воріженьки“,
 Що згинуть — невідомо як,
 Йі герої — Вінніченки
 Та „карі очі“ і гопак.
 Йі метафізична суть —
 Палка й „слабенька“ молодиця,
 Розслабленість, болото, муть
 Йі ніколи — мідь, залізо, криця,
 Бо крім Богданових змагань, —
 Глухі віки образ і ганьб!
 Вона жила без архітекта
 Йі була обект — замісь субекта.
 Як в нації вождя нема,
 Тоді вожді її — поети:
 Міцкевич, Пушкін не дарма
 Творили вічні міти й мети, —
 Давали форму почуттям,
 Ростили й пестили події,
 І стало вічністю життя
 Іх в формі Польщі і Росії.
 Шевченко лиш збудив хаос,
 Що незрушимо спав над степом, —
 Він не здійснив своїх погроз,
 Він Гонта був, а не Мазепа.
 Але і він багато знав
 Того, що ми давно забули, —
 Йі коли б при нім оця весна
 Загуркотіла ярим гулом,
 Не йшов би він до аксіом
 Так довго, жертвенно і трудно.
 Він не хитнувся б перед злом
 І мужно стрів би день наш судний,

Міцна кров нації й родини
На смерть штовхнула б за життя —
Бо так і треба, Україно,
Країно проклята моя!

В той час як на долю Липи і Мосендза випала з боку суспільности української — еміграційної, „краєвої“ і на йнакче „советської“ — повна і вперта ігноранція, замовчування, коротко — невизнання, то уділом Маланюка стала злоба і ненависть, з якою до нього одностайно ставилися і ставляться ерзац-метропольні лемберзькі і харківські псевдо-критики й керовники „літературної політики“. Цілком слушно з цього приводу зауважує молодий український критик Олег Кандиба, що „Маланюк досить зненавиджений, щоб увійти в історію літератури“ (Студентський Вісник, 1931, 8/10). А чого варті небіжчики Євген Чикаленко і О'Коннор-Вілінська, які благали поета взагалі припинити свою поетичну творчість, вона ж бо їм така чужа, незрозуміла, далека й ворожа... „Голубчику, перестаньте писати вірші!“... Дуже зворушливі благання „старих українців“ і „старих українок“...

IV. Юрій Дараган.

Юрій Дараган (1893—1926) небагато порівнююче полишив нам по собі одну збірку віршів „Сагайдак” (1926) та кілька розгублених по різних журналах віршів, але все високої мистецької вартости.

З усіх повоєнних поетів у нього безперечно найбільше зв'язку з передвоєнною добою символізму й естетизму.

Його твори повні граційної легкості, малюнків ніжних барв, але разом з тим яскраво й виразно закреслених.

Перед смертю від невимолених сухот, на які від довгих літ він слабував, поет так окрилено згадує поривання минулих юнацьких днів :

Бувало підлітком виходиш так з театру,
„Проспект” знайомий ніби вже не той,
Ще ніби Мефістофель вабить Марту,
Крадеться Фауст вуличкою тою.
Або Ромео щиро так кохає,
Або по ставу блисне ясна путь,
І Лоєнґріна з радісного раю
Лебеді білі раптом привезуть...
І ніч не та, і щось ворожать зорі,
І тисне груди божевільний шал,
І спрага подвигу в палкому серці вз'оре
Глибокий слід і збудить мрій фіал...

В „Містичному” — короткими рисками передані незабутні дні бойових походів :

Зорі злякано дивилися в очі близькому
Дневі, що займався вже в бою...
Ніби очі на малюнках Котарбинського
Ніби краплі плинного вогню,
Чи ж тому в завоях мли увечері
Тоскно квиліли нічні птахи,
Ніби віщували в кратких реченнях
Непоправність хиб...

Українському воякові на чужині сниться, як він верхвночі наближається до столиці України — Києва :

Своїх сузір незнаний визерунок,
Заграви рідні — під чужим кутом...
Дрібні хмаринки, наче срібні руна
Понад чумацьким радісним шляхом.

І ціла ніч — мов чуйна кобилиця,
Що на отави вибігла зо стаень,

На чорному коні казковий лицар
 Женеться чвалом в мій далекий край.
 Йому Дніпро і степ безкрайї сниться
 І київських хрестів лискучий ліс,
 Але назустріч їм небіжчик місяць
 Поблідле чоло мертвенно підніс...
 Кінь вороний знявсь гопки від жаху,
 Кінь вороний у дальшу путь не хоче
 І срібним порохом чумацького шляху
 Засліплює мандрівникові очі.

„Прозорість” — ще один з китиці передсмертних віршів Дарагана — зразок досить для нього типового твору, де слова мають особливості барв на пензлі маляра :

Знов крізь мережево розквітлого ямину,
 Крізь ожуровість запашних кущів
 Веселий молодик серпом блищить,
 Веселий молодик зійшов на зміну.

Ямину мрії линуть до небес,
 Тона води зелені та блакитні,
 Ви памятаєте — колись, у квітні ?
 Ви памятаєте конвалії та без ?

Зарожевійте трошки, оживіть —
 Інакше білість п'яного ямину,
 Що закохавсь без тьми у шипшину
 Холодним снігом облетить !

„Куранти” — приносять цікаву спробу збільшення музикальної виразності слова :

День тут, ніч там
 Лік згубив хатам.
 Воде хлопець та співця
 Темного сліпця.

Тин, тінь, далечінь,
 Червінь чарівний.
 І тополі через поле — в синь.

Ой, висок голосок
 Вітер та струмок.
 Перевіє, переблище
 Коли треба і засвище .

З дюн юн, наче вюн
 Відголоски лун.
 Ніби в лісі озвалися
 Перебори струн.

Варто підкреслити, що Юрій Дараган був один з перших, хто повернув зацікавлення українських поетів на старокіївські шляхи, такі занедбані в добу занепадницького псевдо-народницького плаксивого драгоманівського сентименту.

менталізму; принаймні його старо-київські речі (Три лицарі, Малуша й інші) перші появилися на сторінках таборової „Веселки”. Дуже прикро, що, не маючи „Сагайдака” під рукою, не можу навести більше з цих речей. З пам’яті можу навести лише початок однієї з цієї серії речей Дарагана, повну незвичайної соняшності й музичності:

По царівну, по Рогніду, у незнаний край
Іде з любим побратимом лагідний Двнай.

Сухітний поет, разом з тисячами таких сухітників, жертв „союзного” піклування поляків в таборах інтернованих вояків Армії Української Народньої Республіки, перебував довгий час у подібних таборах, про які незадовго перед своєю передчасною смертю згадує в вірші п. н. „З літопису днів біжучих”:

Бисть тишина — в Щипюрні у шпиталі
Бисть тишина та тіні козаки,
Що від сухот мовчазними вмирали...
Бисть тишина безмежної тоски...

Ми знали, що потай улюблений військами
Отаман виїхав на довго... на завжди...
Ми чули, на серцях лежав могильний камінь.
І воском танули гартовані ряди...

І осінь йшла і плакала безрадно
Рік 22-гий — мовчазний одчай...
В таборі мряка — наче сивий ладан
І напівтеплий з сахарином чай...

— Хто це робив? — Пригадуєш, не знаєш
— Чи Гуня, чи Павлюк, чи Гордієнко Кость?

Стояв олуплений, трагічний Каліш
Ридав Норд-Вест і — Нічесоже бисть.

У поемі „Мазепа” Юрій Дараган пробує відтворити величну і трагічну добу мазепинського смеркання.
Поєму попереджує вступ, де поет влучно зв’язує тодішню добу по полтавським розгромах з нинішньою руїною:

То і тепер москаль похмурий,
Чи ж не воскреслий то Петро,
Що йде крізь хуртовину й бурі,
Щоб знов палити твій Батурич,
Щоб знов накинати ярмо?

Заспів до поеми окреслює загальною долю пам’яті Гетьмана Мазепи:

Кінець бурхливої гетьманщини —
Одчай і маєстат.
Твій захід жовто-помаранчевий,
Твоїх очей агат.
На тлі минувшини трагічної
У жовтім кунтуші,

То ж ти — мара душі величньої
 Шляхетної душі, —
 То ж ти, Гетьмане, сивий страднику,
 „Опущений Іван”!...
 Перемогли, зробили зрадником...
 Зникає пан Гетьман...

Однією з найкращих частин поеми є без сумніву „Лист”
 полковників Апостола й Горленка до Мазепи; де вони мо-
 лять Гетьмана зірвати з осоружною Москвою:

„Яко ми за душу Богдана
 Молим Бога і славим його,
 Що Україні загоював рани,
 Знищив, скинув ляске ярмо,
 Так, противно, — самі і нащадкам
 Перекажемо клясти тебе,
 Як не звільниш сплюндровану матір
 З-під московського іга тепер,
 Очі всіх на тя уповають,
 Хай пильнує життя твоє Біг,
 І благаєм, щоб волю для краю
 Він здобути тобі допоміг,
 Бо неволі, знуцання вже доста,
 Закипає у серцеві кр^ов.

Миргородський полковник Данило Апостол
 І прилуцький — Горленко Дмитро”. —
 Так хвилює і кличе Україна,
 Запорожці, як бжолі гудуть;
 „Що ж не хоче Гетьман і донині
 Простувати на вільную путь,
 Може мало неволі й ганьби,
 Може далі служити Москві,
 Хай поспільством піклується Пан-Біг.
 А Україну на смерть і на скін?

Руйнування Батурина москалями поет відтворює так:

Бороняться Батуринці завзято.
 Жінки, міщане вийшли на вали,
 І мруть під гаківницями салдати.
 До замку йдуть і старі і малі.
 І зрада, знов ганебна зрада,
 Таємний вхід вказала москалям,
 Вони ввірвались диким стадом,
 Вдираються у Божий храм...
 Всю площу москалі залляли,
 Мов гайвороння з висоти,
 І на списи дітей встромляли,
 Жінкам пороли животи,
 З ікон здирають срібло, злато,
 Вбивають навіть і дітей.

І за халяву — діаманти,
І жмені — золотих річей.
Горить Батурин... Все живе
Потяте, вирізане, вбите...
Лише рудий вогонь несе
Свої жалі похмурих висям,
І край сусіднього села
Багряним димом застеля.
І дико, дико так вночі
Червоним полум'ям блищить...

Поема Дарагана, написана р. 1924 рівно ж була першою ластівкою повороту зацікавлення добою Мазепи.

Поезія, Тира 1927

В. Олекса Стефанович.

Олекса Стефанович, одинокий збірник віршів якого вийшов у р. 1927 заходами студентів емігрантів північно-західніх земель (цебто Волині, Холмщини, Підляшя, Полісся), сумлінний і дбайливий майстер віршу. Хоч Остріг, який його виховав, давно вже ніби не пишається славними в історії України стародавними школами, що від віків уже лежать в руїнах, проте якісь могутні відблиски з давноминулого XVI століття, доби розквіту Острозької Академії, ще опромінюють острозькі околиці...

Незвичайно старанно і глибоко вжився Стефанович у давні первісні доби історії України, добу міці і слави старого Києва й добу першої руїни, спричинену впадом монголів у середині XIII століття.

У поемі „З давнього-давнього”, яку попереджує епіграф з „Слова о полку” — „Див кличе верху древа”, — читаємо:

Не пави кличуть то, не мєви, —
То в темряві лісів,
У пуцах-нетрях, „вверху древа”
Чорнокриластий Див.

Сидить криластий дєсь найвище
У хащах, у кущах —
І про нещастя криком віщим
Степи оповіща.

Спливає кликами у захід —
Риданнями — у кров...
Гудуть: „недобрі в лісі птахи
Звили собі кубло”...

Клекочуть клики у безкрає —
Шугає степом жах...

Дєсь дрєвня баба камяная
Здрігнулась на горбах...

Уже давно заснули пущі,
А чорний див не спить,
А він все кличе, невсипущий,
А він ридає-кричить.

Уже на заході пожежу
Давно хтось погасив,
Та котить, котить у безмежжя
Свої ридання Див.

Клекочуть клики в очі ночі —
І з ними ніч рида —

Гудуть по селах : „знову хоче
 Прийти якась біда...”
 Клекочуть степом луни лунко,
 Лунають у ночі
 Відламками свої відлунки
 В ярах десь гублячи.
 Не хвилі, — гори море горне
 Почуло море клик...
 Каспійське стогне, стогне Чорне —
 І клубами — їх мли.

Стряснуло Волгою — почула...
 Почули клик ридань —
 Здрігнулись Сурож і Посулля
 І в тьмі Тьмуторокань.

Далеко лине клекіт кликів
 І чує сторона :
 І море чує їх і ріки,
 І гори й низина.

Сидить криластий десь найвище
 У хашах, у кущах —
 І про нещастя кликом віщим
 Степи оповіща.

...І от дороги, як підлога,
 Риплять од хижих орд.
 І крик возів — мов хто сполохав
 Десь лебединий хор.

І от степи од орд ступання
 І стогнуть й стугонять.
 І стріли осами од рання
 До вечора сичать.

І не один шолом — надвое...
 І ломляться списи...
 І никнуть трави під вагою
 Червоної роси.

Глибоко з полком своїм Ігор
 Глибоко в степ зайшов —
 І хилить половецький вихор
 Українську хоругов...

Душа із тіла — наче пташка —
 Й працює Птахолов...
 Вода в Каялі — тяжка, тяжка
 Вода в Каялі — кров.

У „Хресті” Стефанович ніби дає остаточне і вельми монументальне оформлення своїй старій темі „Іллі Муромця на роздоріжжі” :

В пустелі безлюдній встаєш на дорозі укрутній...
 Укопано стали сталеві копита коня...
 Похмурий, безрухий, — мов з муру ти викут, могутній;
 Мов з муру ти викут, піднятий над заходом дня.
 Майбути, од віку цим нетрям нічого не треба...
 Ні гір, ані веж із орлиним перекликом „Стеж”!...
 Далеко-далеко доходить у дроготах небо,
 Сперезане за-день папругами лютих пожеж.

В яку задуднити, — куди із цього перехрестя?
 Здається, од віку папруги племен і доріг,
 Цю землю карають — пережуть і крають і хрестять...
 Давно в середхрестя цей камінь злоречий заліг!

Вправоруч — погроза, ще тяжча погороза — вліворуч,
 А просто — пропасти, покласти себе і коня.
 Загушла в повітрі, — не плине полинова горич...
 За зграєю зграя, і краче і гра вороння...

Не здійметься вітер, — отроених трав не сполоще...
 Там кости між ними, а там — нежива голова...
 Неначе живая, в зубів засміялася ощер
 І ящером з ока метнула, неначе жива...

Давно би рушати... Упало багрове коло, —
 Вороже навколо стає щохвилини темніш...
 Піднявшись горою, захмаривши думою чоло,
 У дикому полі на злім роздорожжі стоїш.

Під образом богатиря старої биліни, Іллі Муромця, на
 роздорожжі, слід розуміти нашу батьківщину, положену на
 розграні двох світів. Тому хоч-не-хоч мусимо простежити
 за розвитком цього образу до кінця:

Невжеж це вітер долинув?...
 Звідкіль він, свіжий, пливе
 У цю полинну долину,
 У царство це неживе?

Все ширше повіви вітра...
 Як швидко, дивний, росте!
 Роздер отруйне повітря —
 І лине, рине на степ...

Вже лет шалений — не повів...
 З яких кришталевих сторін
 У пущі-нетрі степові
 Летить, розкрилений, він?

Трава — одливи, приливи, —
 Зайшлася звоном трава...
 Як прище твій чорнобривий,
 Як гриву він розвіва!

З твоєю злотою впарі
 Вона під хмари зліта...
 То чорна плеще по хмарі,
 То бе її золота...

Рвануло — й скинуло галич, —
 Забула крики свої...
 Як легко дишуть у далеч
 Могутні груди твої!

Давно ти цими ковтками
 Вино повітряне пив!
 Мов тільки видався камінь
 В хресті із чорних шляхів...

Мов сном недобрим пустиня
 І камінь клятий і хрест...
 Мов пеш ти вина прозорі,
 І з них — крилатий норд-вест.

Мов навстіж — двері просторів
 І вікна обрїв — теж...
 Мов моря простори сині
 Напої зоряні пеш.

Та тихшає вітрова сила...
 Ще вдарив по гущаві трав —
 І випростав крила —
 І склав.

Омитая і витерта пустиня
 Простерлася, ні мертва ні жива...
 ...І ринули гудінням
 І звонами слова:

„Нехай усе тобі вороже,
 Нехай жорстоким буде бій, —
 Негоже, лицарю, негоже
 Замислюватися тобі.

Ти бачив цією Україну! —
 Лиш полини, лиш буряни...
 А мала вибуяти крином
 А мала квітнути, багата! —

Благоуханної весни!
 Не крови гіркої ріка, —
 Із неї мали витікати
 Річки медів і молока.

Де розсипатися оселям,
 Немов веселим намистам, —
 Неізходима пустеля
 Глухими заростами там...

Чорнопапруге роздорожжа
Та чорнокрилявини грай...
Це дика сила зловорожа
Занапастила ясний край.
Це хижа сила положила
З своїх доріг на ньому хрест,
Щоб не піднявся із могили,
Щоби ніколи не воскрес.
Щоби до віку, як підлога,
Земля рипіла і гула,
Стогнала, скаржилась, небога,
Людей і Бога прокляла.
Щоб захлиналася у крові
І розвиднялася вночі
Од місяців яробагрових,
Що сходять, вгору не йдучи.
Щоб за навалами навали
На неї кидали свій шал,
Щоб шквали гвалтів не вгавали,
За валом взвихрюючи вал.
Щоб крики, зойки і голосіння
Щоби довіку Дивій спів —
В криваве заходу кипіння
Роздертий клекотами зів...
Це злі, непрохані гості
Проклали просторами хрест —
Йї лежить між травами, де кості,
Де б'ються ворони з-за решт.
Лежить на тілі України
Йї проклятіє, злодух.
І до сьогоднішньої днини
Несе йї чорною біду.
Лежить, упершися у перса,
Кінці, мов крила, розпростер —
І що творилося тут перше,
Те саме твориться тепер.
Колеса, ноги і копита —
Без переліку, без числа —
Йї гуде, тратованая, бита,
Як і колись вона гула...
І стугонять степи і стогнуть
Од тяжкотупотних стоніг —
І дні, здригаючися, лохнуть
І ночі в дроготах тривоги...
Те, що у давні було роки, —
Те уторік, позаторік...

Жорстоким хрест оцей, широкий
Із уторованих доріг!

Одкриті сарані неситій,
Із давніх давен — сарані, —
Таким, як ти, вони закриті,
Таким заказані вони.

Встаєш отут — і проти тебе
Злоречий камінь вироста...
Та слухати його не треба,
А треба вирвати з хреста.

О, чує, знає дика сила,
Якій скипіти боротьбі.
Які принесли тебе крила,
Що завіряється в тобі!

Нехай ворожить, зловорожа,
Ляка загибінню, нехай, —
Ти розв'яжи це роздорожжа,
Хреста навіки розрубай!

Ти вирви, виверни цей камінь, —
Здвигни з хреста його „амінь”, —
Розкавалкуй, розбий скалками —
І порохом його розкинь!

І рушся, сурмлячи у простор, —
Давно вже рушити пора...
Твоя дорога — тільки просто, —
Лиш просту лицар вибира.

Лише у простую дорогу
Веде ясна його мета...
Назад несе він перемогу —
Або ніколи не верта”.

Положена на кордоні двох світів — осілого — кочовни-
чого, Європи й Евразії, культури й хаосу, Україна, у IX—X,
XII—XIII століттях так само як і в XIX—XX століттях усе ви-
ставлена на небезпеку від хаосу й тьми чи то від половців,
печенігів, чи то від татар, турків та москалів. Лише лицар-
скістю, завзяттям і героїзмом можна побороювати наступ ев-
разійських орд, ніколи покорою, приниженням, пацифізмом,
шляхом Брюховецьких, Драгоманових, Скрипників не можна
захистити буття нації.

Стефанович цілковито зжився з старими історичними
мотивами київської князівської доби — до походу Ігоря
проти половців, оспіваного в „Слові о полку” і до татар-
ського наїзду. Інколи він покидає ці давні історичні доби.
„Богдана стрічають” присвячені вїздові Великого Гетьмана
до Києва (р. 1648):

„Ти Богом посланий, Богдане,
Розбить окупи лихоліть.
Ніколи край не перестане
За Теба Господа молити”...

„Ти — Визволитель України
Із довголітньої біди.
З Тобою всюди ми полинемо, —
Лише скажи, лише веди...
З Тобою всюди будем мати
Вікторію у боротьбі...
Ти — Український імператор!
Осачна глорія Тобі!

Як море те, народні лави...
Всі „слави” — у одну злились,
І дзвонами золотоголаві
Позахлиналися — зайшлися.

Цвітуть прапори синьо-золоті
І малинові хоругви...
Святі правиці із кіотів
Благословляють як живі.

Грядеш до Софії пресвятої
На білосніжному коні,
А за тобою — твої вої,
Орлята славної борні.

Квітками путь тобі — дівчата,
Квітки, вінки — куди не кинь...
І щоб на них не наступати
Іде танцюючи твій кінь.

Грядеш... і ллються з груди співи
Із тисяч душ, із тисяч віч...
Які могутні, дужі крила
З твоїх розкинулися пліч.

У голові твоїй заблисли,
Прогнавши мрій неясних дим,
Такі великі, горді мислі,
Що сам ти не повірив їм.

Вже не Москва і не Варшава,
Не за козацтво лише бій,
А Українська Держава
В уяві блиснула твоїй.

Гуде, клекоче пишне свято,
Літають білі голуби...
І сиплють соняшнє злато
Безкраї неба голубі.

У фрагментах до „Базару”, невикінченої поеми, присвяченої листопадовому походу поодиноких загонів української армії на окуповану москалями Україну в році 1921, і трагічній розв'язці цього походу для одного з диверсійних загонів, який був оточений переважаючими силами московської червоної кінноти і був розстріляний до останнього воюючого (всіх розстріляних на берегах річки Звіздаль під Базаром було 359) Стефанович пише :

Лютим, жорстоким дзвоном
Видзвонює сталь...
Скрикує льодом червоним,
Холоне Звіздаль...

Витривать, витривать, брате,
У боротьбі!
Чотири гранати — для ката,
А п'ята — собі

Кулі до чол, як пчоли,
Шабля руба...
Солить землю і солить
Червона ропа.

Лютим жорстоким дзвоном
Видзвонює сталь.
Скрикує льодом червоним
Холоне Звіздаль.

В сонеті „Багряна піраміда”, присвяченим пам'яті Симона Петлюри, поет досягає навіть для нього виняткової висоти і виразності :

Від неї кров — сторіками сторік,
Земля наскрізь гарячою просякла,
Вона встає, багряна, хмаросягла,
Уся — німий в пустелю синій крик.

Немов живий, прокляттям дише лик...
Чиясь рука, погрозою набрякла,
Возстала в твердь — і впала і залякла
Десь увійшов ще глибше в груди штик

А в висоті, на виклубині хмари
— Чорніш ночей нерукотворні мари,
Блідий мов плат, у пурпурі від ран
Весь у страсній незамкненості зору,
Простерся вождь, недвижен, бездихан
Небострімку увінчуючи гору.

В українській історії нарід наш приносив неймовірно великі жертви своєю кров'ю, але цим разом, на вівтар червоного московського терору, впали чи не найчисленіші, більші ніж навіть за татарського батієвого впаду, більші ніж за

часів Яреми Вишневецького, ніж за часів першої руйни-
більші ніж за кривавого катування України Петром москов-
ським по Батурині і Полтаві... В наші часи „Багряна пірамі-
да” дійсно здіймається високо-високо поза досяжні для ока
людського хмари...

На початках свого поетичного шляху Стефанович був
переважно поет осінніх настроїв і краєвидів. В перших кити-
цях його віршів читаємо :

То ж у душі так тихо, як у церкві,
Коли відправиться, замовкне крилас.
То ж скоро снігу ляже білий перкаль,
А ви приснились.

Ви чуєте, як Осінь тихо, бідно
Розчісує голівки моїм віршам ?
Душа тепер як сонний лебідь срібний, —
Не сніться більше !

Іноколи ці осінні образи розцвічуються барвами рубінів
і крові :

В ганку, наче вибухли із бутлів вина
Стільки пахоців од яблук розлилось.
Аж до крові за вікном рябину
Зацілює мороз.

Але переважні настрої стефановичівської осени — тра-
диційно сумні і журливі :

Перед птахами десь розкрилася
Брама Вирію — просим ! —
І в садку у нас, як на криласі
Безголосім,

В синім лісі хмар не розкрилися
Сині галяви й досі.
Засмутилася, — зажурилася
Осінь.

Старовинним, давно минулим безповоротно, українським
селянським господарським добробутом просякнена ця осін-
ня поема :

Ходить Осінь, молодиця білолиця,
Мов озера круглі, ясні, — очі сині.
Хоч і любить похилиться — зажурилась
Та багата проте з неї господиня.

Скільки в неї у коморах з поля злота,
Скільки сховано там груш і яблук винних.
Все ховать — її улюблена робота.
Вона любить, щоб у хаті було вільно.

Побілила її біло-кришталєво,
Для пташок блакитні вікна одчинила :

...Вилітайте, хто не висів ще, в синє небо...
Знаю, знаю... Не затримаю вас, милі".

Жовті килими розкинула, стелиться
І ляга м'яка під ноги їй підлога.

Чисто, прибрано, а стіни, як з кришталю
І у хаті світло, порожньо, як в склянці,
Тиха-тиха молодиця, мов їй не знає,
Що на світі є пісні, музики, танці.

В „Осінньому” ця селянскість так легко, майже непомітно, так природно переходить у „княжість” стародавніх княжих часів, часів могутності давнього Києва чи Галича :

Бенкетуй, молода княгине, —
Поки сонце ще світить радо,
Поки небо твоє ще синє, —
Бенкетуй, моя ладо !

Хай несуть із комор на столи
Виночерпи і плододари
Твої вина, міцні як смоли,
І садів твоїх дари.

Груди груш, винограду грона,
Сині сливи, гради тернини
Гори яблук в огнях червоних
І рубіни рябини.

Та проси, господине гожа,
У гостину до себе друзів,
Та сідай, молода, хороша
У веселому крузі !

Хай шепочуть до злот шарлати,
Хай горять самоцвітні шати,
Хай виблискують княжі лати
За столами у лади.

Скоро зносиш свою пишноту,
Скоро скинеш багряну барму,
Вдягнеш срібло замісто злата,
Замість пурпуру — мармур.

В „Бабинім літі” спіткаємо улюблену Стефановичем строфу з чергуванням довших і коротших рядків :

Бабине літо літає на вітрі,
Бабине літо...
Що це пахуче таке у повітрі
Розлито ?

Листя — мов злотом обвіяне віття...
Листя мов злото...

Хмарка там ясна, чи птахи то свігять
Одльотом ?

В пізніші роки Стефанович залюбки пробував свою майстерність у сонетах, що належать до органічно-найміцніших і найтриваліших в українській поезії останніх років. Волинські сонети Стефановича вцідять повні затишної й своєрідної краси волинських лісистих краєвидів, подібних зрештою також і до дніпровсько-деснянського полісся та пойми. Візьмім для прикладу хоч би сонет „Русалки” :

У ніч липневую у затишкові балки
Уся розквітлася русалками вода...
Не йдіть до берега, бо буде вам біда,
В кущах причайтесь й чудуйтеся, рибалки.
Як дивно граються хрустального вестальки...
А він з високості, — зупинена хода, —
На них потоками промінними спада,
І розсипається між хвилями на скалки...
Хвилини розквіту осяяних утіх!...
Який між бризками і плюскотами сміх. —
Неначе ерібними видзвонюють перснями.
Та ось хитнулися — зітхнули комиші,
Оселі третіми озвались півнями : —
В дніпровій заводі — ні слуху, ні душі.

У „Волинських Сонетах” поет дбайливою і вмілою рукою креслить краєвиди своєї „вужчої батьківщини”. Сонет „Село Велика Глуша” присвячений одному з найглухіщих з закінчених волинських сел :

Серед лісів — збіговисько хаток...
Від хащавин, що встали, безбережні,
Сховались всі у вишні — у черешні,
З ляку в тісний студилися гурток...
З усіх сторін — темнозелений мрок...
„Українці ви ?” — „Ми, паночку, тутешні”...
Чи знайдете, могутні дні прийдешні,
Цей межі пущ загублений куток ?
Як дико тут... А що уже зимою,
Коли усе обгорне білий сон,
Коли вовки нічною чередою,
Мабуть, не раз підходять до вікон ?
Яке глупе, глибоке заглушша —
Землі Древлян село Велика Глуша.

„Волинь” є спробою дати загальний образ цієї занедбаної і заглохлої закутини нашої батьківщини :

Забула ринь лінивая Горинь, —
От-от зовсім затримаються води...
Десь у лісах спинилися підводи,
По саму вісь втопившись у дряглинь...

Тече і ні, розтоплена синь
 На стріхи хат, на ниви і городи...
 І сплять Садки, Кургани, Гориньгороди
 І спить уся сонливая Волинь.
 Здається, й час зімкнув свої повіки, —
 Ніколи більш не литимуться ріки,
 Вози навек загрузли у багні...
 Як увірвать годину цюю млосну,
 Як закричать в цій важкій тишині,
 Щоб раптом все прокинулося зо сну?

Інколи поет оброблює теми з скарбниці церковної традиції. Для прикладу можемо навести незвичайно вдалий уривок з „Утечі до Єгипту” :

Заснув утомлений Іосиф,
 Не задрімає Меріям.
 Спід плата випустила коси
 І простеля під немовлям

Шовками вистелено лóже
 І докривало із шовків.
 Засни, засни да нічесóже
 Не потрівоже твоїх снів!

Над ними — темний і великий,
 Високо винесши главу,
 Камінний звір людиноликій
 Неначе став на вартову.

(„Біля сфінкса”)

VI. Максим Грива (1893—1931.)

Дуже мало залишив передчасно вмерлий від традиційних сухот Максим Грива (Загривний), повстанець-партизан з Чернігівщини.

У своїх гордих і палючих „Ми” Грива заявляв :

Нас питають — якого ми роду,
І для кого торуєм шляхи.
— Та ж то ми на вратах Царогороду
Залишили донині цвяхи !

Та ж то наша долоня шершава
Так стискала залізо меча,
Що німіла зухвала Варшава
І султан мимоволі мовчав.

Ми водили в Москву Сігізмунда,
А в Полтаву — варязькую рать, —
Ми карали Росію за Суздаль,
За Москву — ми ще будем карать.

Хай горить пограбована хата,
Хай в руїнах лежить Чигирин, —
Стане степ українцеві татом,
За короннее місто — яри.

Не почуємо : паки і паки, —
Немезіда освятить наш чин,
Ой, ще пальці будуть прилипати
До насичених кровю мечів.

В „Листі” Грива малює краєвиди т. зв. Підкарпатської Руси, ускладнені імпортованим і неприродним для цієї країни повоєнним московсько-сербським цареслав'єм :

Верхи... потоки... полонини...
І ті ж, похилені, хрести...
Порадь хоч ти мене, єдина, —
куди свій біль мені нести?...

Такі принадні, сині гори...
а води — щире сребро...
Та й тут українське наше горе
питоме кинуло тавро...

Газда сумує, сивоусий,
мовчить гуцулка молода,
І вже не чути „Слава Йсусу”,
Не кличе сурма на майдан...

І знову східній піп Востокофф
Прийшов хрещений люд хрестить,
І сребро гірських потоків —
„сапог нечіщеної” мутить...

Христа заступить — „Старец Гріша”, —
Нехай гуцул добра не жде:
Москаль лукавий заколише
І на Голготу поведе...

VII. Микола Чирський.

Микола Чирський, талановитий артист, автор кількох комедій і ревіюальних комедій (Неофаустіяда, Три серця у дві чверти такту, Місяць і зірки, Отаман Пісня, Останній Монарх), на жаль мало знаних відвідувачам вистав українських театрів, зрідка інколи пише вірші. Його „Камяна Мадона” є монументальним програмом загально-національної ролі, еміграційної української лірики :

Скрізь скелі і провалля
Та хижий профіль гострих гір...
Такі суворі й невідрадні далі
Оточують наш монастир...
І небо тут удень — холодна криця,
Вночі ж — чернечая сутана...
Тут вільно їй, лиш їй одній молитися,
Що все однакова, все — невблагана...
Лиш інколи торкнуть антену серця
Вібруючі хвилеві хвилі,
Й з під попелу молитв на мить озветься
Те, що колись не з примусу любили.
І кожен тут (чернець, поет і лицар)
Як камяні статуї — без утоми, —
Свої байдужі і холодні лиця
Скеровує у невідоме.
Так похоронним, але певним кроком
Роки минають монастирську браму,
Й лиш чорні чотки днів пожовклими перстами
Певніш перебирають з кожним роком.
І поки камяна стоятиме мадона,
Незломна діва з серцем камяним,
Ніхто, ніхто не зойкне, не застогне,
Й буде як скеля мовчазний.
Цих душ сталеві і холодні леза
(Непоборима та одвічна сила)
Заховані у похві тіла,
Й ніхто їх блиску не простежить...
І тихо тут — ні радощів, ні суму.
І навіть дзвонам не розбурхать тиші.
Лиш інколи ходою панігумен
Застигле плесо заколише.

Й лиш вістря віч, палаючі вогнем,
У серце камяне мадонни
Скервуюють упертіші з кожним днем,
Аж поки воском не ростане.

* * *

Чернець-поет в монастирі вигнання
В очах своїх захоче грозу,
Що з камня викреше колись кохання,
Що з камня викличе колись сльозу!

У своїх дотепних і колючих епіграмах, з якими він вперше виступив на ширшу літературну дорогу (року 1928) Чирський так звертався до Сосюри, Тичини та Рильського, знайомих на Советській Україні, поетів, безжалісно картаючи основні хиби кожного з них по черзі:

Вже не турбуєтесь більше „ноганом”?
Чи може заплили очі і у Вас салом,
Шановний колего, чи може поганим
Ліпше бути московським васалом,
Ніж українським поетом-протестантом.
Але: — „De gustibus non est disputandum” . . .

Чи не набридла Вам пантофля папи,
„Землі орган могучий”,
Чи стало Вам за шию крапа
Дрібненький дощ з „одеських тучів”,
А сторозтерзана українська столиця,
Вам мабуть більше і не сниться,
бо певно ліпше бути советським адютантом,
Але — „De gustibus non est disputandum” . . .

А вас полонять все красоти
мармурових ніг,
як сніг,
„жорстокий переможець”
Карасиків та окунів,
що над ставком засів?

Так, ліпше, певно, бути
Рибальським ділетантом . . .

Але — „De gustibus non est disputandum” . . .

А ви усі: письменники, поети, малярі —
квіт, сіль, есенція України своєї,

Ще довго політграмоти будете школярі,
Левитами советської Росої?

Ще не лоскоче вам ярмо цієї банди?

Але — „De gustibus non est disputandum” . . .

Неоднократно розроблював Чирський у своїх віршах тему Дон-Кіхота, тему войовничого, героїчного ідеалізму, якому байдужі земні розкоші та блага, який стремить і визнає лише далеку і високу мету:

В пустелі міста, повнім згуку,
 В далекій стороні,
 В залізо сталости закутий
 Хтось їде на коні.
 І спис рука до боку тисне,
 Піднесене чоло,
 А на устах веселу пісню
 Не заглуша гальоп...
 Куди він їде — не питай його,
 Поки ще біль не стих.
 Навколо серця його сяєво,
 Як вколо лиць святих.
 Позаду лицарі подолані
 І слава перемог,
 Та серце, многократ проколоте,
 Вже знову заросло.
 Так їде лицар з вірним списом,
 Новий шукати герць
 Поки віків кривавий писок
 Заліза ще не зжер.
 Поки запалу повне серце
 Про Дульцінею снить
 Та з вітряком в завзятім герці
 Не поламався спис...

Ранковою свіжістю, яку пізніше у молодших зустрінемо
 у Б. І. Антонича, визначаються деякі речі Чирського :

Хрипить риплявою іржою фіртка
 В задумливий і старий сад.
 Гойдаються між листям сині дірки,
 Переливається, всміхаючись, роса.
 Ледве примітною між травами доріжкою
 До сірого покривленого ганку
 Ідеш, ступаючи несміло ніжкою
 На зустріч заспаному ранку.
 Зітхнули під ногами старі сходи,
 Розплющили цікаві очі старні,
 В кімнату бризнуло червону воду
 Ласкаве сонце, пригадавши давне.
 Блакитний дим цілує височині
 Й тріпоче пристрасно, ген-ген, як струнка.
 Хмільне повітря впялось в далечині
 Вогняно п'яним поцілунком.

VIII. Юрій Клен.

Юрій Клен, поет нео-клясичний, продовжуючи традиції французьких парнасців (Леконта де Ліля і зокрема Гередія, що немалий вплив мали на декого з київської школи нео-клясиків, є досконалим майстром сонету. Для характеристики його сонетів візьмемо його сонетовий диптих „Кортес” :

I.

В казковий край, під пальми і огави,
Де стигнуть темні грона островів,
Тебе помчала далечню морів
Жадоба золота, пригод і слави.

Вкривались багрощем її заграви
Дзвінкі вітрила легких кораблів
І бачив десь за безміром пісків
Незнаний скарб заморської держави.

Роками мрію ти плекав : тепер
Вона встає між голубих озер,
Жива, втілившись у камінь зримий.

Дивись : он проти сонця мерехтить
Та Мехіка з дахами золотими,
Що як сурма в легендах прогремить.

II.

Мабуть не раз вони в дитячих снах
Тобі ввижалися : чудні, далекі,
Золотошкірі і сумні ацтеки
З погордою в затьмарених очах.

І бачив ти крізь млу й прадавній жах,
Як ідолів роззявлені пащеки
В диму пожарів репались від спеки
І злото сліз текло їм по щоках.

Згадавши, ти спинив коня в задумі.
Зеленопере царство Монтезуми !
Невже воно — лиш марево і міт,

Що спеліє й щезне димом чорним
І тільки диким квітом неповторним
Цвістиме в спогадах прийдешніх літ ?

Осінні краєвиди північних квітських околиць чи близьких до Києва частин південного Полісся зустрінемо в другому циклі поезій Юрія Клена „Осінні рядки”, з якого виберемо одну :

Прозоре озеро лісне
У себе барви всі вбирає,
І в ньому — сине і ясне —
Осінне небо вицвітає.

О ранкова вродиста мить !
На все зійшов високий спокій.
Життя, що здавна не шумить,
Мов води чисті і глибокі.

Воно понесло щедрий дар :
Мов листя, скарб той розсипає.
А я блакить і срібло хмар
У сине дзеркало збираю.

І чи ж не дивно, що воно,
Таке мале, а всі простори
Вмістило в собі, мов вікно,
Розкриті в обшар неозорий ?

В мені спочила височінь.
Я сонним озером синію.
На все лягла прозора тінь.
По ранку, паморозь лисніє.

Природа тиха і смутна.
Але в усьому обітниця ;
„О буде ще така весна,
Яка тобі й не сниться !”

„Мандрівка Сонця” Юрія Клена належить до на жаль нечисленних відгуків нашої поезії на ту страшну національну катастрофу, якою був голод років 1932—34 на Україні. Обібрані, обдерті московською владою до нитки українські селяне вирушили в мільйоновий похід смерті, який у Клена змальований так :

Обрій розжеврений міддю палає.
Люду обдертого зграї
З лютим одчаєм в очах,
З дітьми, з майном на плечах
Обрій червоний ковтає...
Юрми обдертого люду,

Гори нещастя і бруду...
 В латаних торбах, мішках,
 В сірих клунках
 Злидні й недолю несуть...
 В безвість лягла їхня путь.
 Десь придорожній рівчак
 Або байрак
 Дасть їм нічліг і спочинок...
 Буде їм вітер співать
 Ритми прадавніх мандрівок,
 Долю, немов немовля, колисать;
 Вкриє повіки їм сніг.
 Мріється: знов печеніг,
 Половці, обри, татари
 Встали,
 Скитським простором гудуть,
 Ясир женуть,
 Але,
 Де ті отари,
 Що після них —
 Три дні й три ночі від теплої пари
 Ген по слідах кочових
 Степова
 Вогко диміла трава?
 Чи ж не струмилось ріками
 Ситих кобил молоко і корів,
 Коли степами
 Гуни котили веселий
 Свій гнів?...
 Чорно зітхають покинуті села.
 Що там у полі леліє?
 Денеде, там, де буяє будяк,
 Між бурянами лисніє
 Кінський кістяк.
 Сонце, всміхаючись п'яно,
 Наче на клявішах фортепяна,
 На білизні його ребер
 Виграває *marche funèbre*
 З рогу рясного прокляття
 Сипле розбещений голод.
 В дірки подертого шмаття
 Лащиться голубом холод.
 „Хочби надибати песього падла”.
 Мріє біляве хлопча пяти літ,
 „А як помре оцей дід,

Буде він нам на обід".
 Сонце, скажене вагадло,
 Беться об захід, об схід,
 В неба прозорого лід,
 Наче ним бавиться вітер свавільний,
 Мати якась божевільна
 Сина гойдає,
 Тихо співає :
 „В Бозі
 Десь у дорозі
 Вмерло у мене аж пятеро,
 Слава тобі, о диктаторе !”

Потім поет малює вічні образи з цього походу смерти мільйонів :

Ніч, немов золотистий вінець,
 Вабить вогнями далекий двірець,
 Дух його затхло-теплавий
 Млосно-ласкаво
 Обвіє,
 Спливе на вії.
 Покотом ляжуть усі на підлозі...
 Там, де пювки й недокурки...
 Хто, підстлавши підтоптану бурку,
 Хто — своє дроне ганчіря
 Будуть у вікна світити сузіря...
 Торби з клунками,
 Мішками
 Сон їх оточать горами.
 Хайже їм сниться: то сніжні Монбляни
 Вже їх вітають крізь сині тумани
 А коли поїзд хрипкий
 і хиткий
 Прийме в смердючі вагони,
 Як в Авраамове лоно,
 У вутлі, розбиті,
 Линвами зшиті,
 Хай він, гойдаючи, людям навіє
 Соняшну мрію,
 Ніби то лебідь ясний Льюенґріна
 Вже їх везе у щасливу країну...
 Гори лахміття
 Чорні почвари одчаю
 Повінь страшна лихоліття
 Через степи і байраки
 Геть викидає.

Голод сурмить, як осел.
 Наче великі кльоаки,
 Київ і Харків, Полтава, Одеса
 В себе приймають
 Буру блювотину сел.
 Цитьте, бо правиться
 Чорна меса
 По всій Україні...
 Хай же імя твоє славиться,
 Ти, що поле обернув у пустині!

Скрізь, у степах і мочарах,
 В тундрах і тайгах, страшних, як кошмари,
 І по містах,
 Прошитий шпилями дзвіниць,
 Стиснутий ребрами кам'яниць,
 Закоцюб
 І загниває покинутий труп
 Велитня бронтозавра,
 Що від Кури до Печори,
 Від Йокагами до Гавра
 Смородом сповнив простори.
 Обрій розжарений міддю палає,
 Ковтає,
 Кручений шлях,
 Злидні і жах,
 Жовті калюжі,
 Стоптаний лан
 І натовп, що суне, байдужий
 (В серці майбутнє — як скарб),
 В цей гураган
 Соняшних фарб.

Найбільшої височини напруження і піднесення досягає ця поема в останній частині, де поет впроваджує юрби вми-
 траючих наших селян до стародавньої столиці України:

Якже їх стріне прадавня столиця,
 Та, що їх кличе, як владна сурма,
 Та, де у танці шалено сплелися
 Тиф і холера й чума?
 Глянь!
 Скрізь болото і твань.
 Край твій вимер.
 Вітер гасає по жертвах.
 Тільки святий Володимир
 Високо понад Дніпром

Благословляє мертвих
Погаслим хрестом.

В п'ятьму кидає місто
Ліхтарів золотаві намиста...
Вже їх впускають тополі і вежі
У зачаровані межі.
Чиж не пророчили книги, що будуть
В літа останні знамена і чуда?
Що, коли тінь косолобого Вія
Не перетне їх путь!
Що, коли з місця зйдуть
Лавра й священна Софія!
Плинуть, ідуть неупинно...
Хай їх приймає гостинно
Мертвий майдан,
Де в летаргічному сні
На бронзовому коні
До шайтана з аула
До Вельзевула
В електричний туман
Простяг булаву Богдан.

ІХ. Олена Теліга.

Найцікавішою й найвизначнішою з жінок, що беруть участь у сучаснім українським поетичнім русі є Олена Теліга. Її творчість нервова, напружена, актуальна; ставлення до життя чинне й суворе; мова виразна, енергійна, рішуча; теми завжди несподівані й гостро й яскраво трактовані; світосприймання не ідилічне — а трагічне.

Однією з найбільш досконалих речей Теліги є „Вірність”:

Від сонця свят і непогоди буднів,
Щоб не змінилися безцінні фарби,
В твою скарбницю я складаю скарби,
Які дає мені моє полудне.

Скарбницю ту ти залишив безжурно,
А я сховала у глибокий спокій,
Де інших пристрастей рвучкі потоки,
Її не змиють у годину бурну.

Приходять люди й золоті пориви
Несуть за скарби, що господар кинув,
Та я не хочу за найвищу ціну
Віддати те, чим володіє привид.

• Так часом хтось, у невимовній вірі,
Яку не вбити ні рокам, ні втомі,
Пильнує квіти у порожнім домі
І сум кімнат самотнім кроком мірить...

Перед вікном шумлять, шумлять тополі
І захід сонця — мов кривава рана,
І на столі розкрита книжка пана,
Що може не повернеться ніколи.

В зеніті дотеперішньої творчости Теліги стоїть і її „Неповторне свято”:

Гарячий день — і враз достигле жито,
І доп'яніють обважнілі грона.
Він ще незнаний, ще непережитий
Єдиний день — мого життя корона.

І що це буде — зустріч, чин, екстаза?
Чи дотик смерти на одну хвилину?
Душа сп'яніє, сповниться одразу
Подвійним смаком — меду і полину.

А дивне серце, п'яне і завзяте,
Відчує певність, мов нехибну шпаду:
Мій день єдиний! Неповторне свято!
Найвищий верх — і початок до спаду.

Незвичайну внутрішню душевну міць проявляє Олена
Теліга у своїй творчості, а найбільш у „Не треба слів”:

„Не треба слів! Хай буде тільки діло.
Його роби — спокійний і суворий.
Душі не плутай у горіння тіла,
Сховай свій біль. Стримай раптовий порив”.
Але для мене — у святім союзі
Душа і тіло, щастя з гострим бодем,
Мій біль бренить. За те, коли сміюся
І сміх мій рветься джерелом на волю.
Не лічу слів. Даю без міри ніжність.
А може в цьому й є моя сміливість:
Палити серце в хуртовині сніжній,
Купати душу — у холодній зливі,
Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив
Та там, де треба, я тверда й сувора:
О, краю мій, моїх ясних привітів
Не діставав від мене жадний ворог!

В присвяті „Чоловікові” Теліга напружено чекає нового
поклику „канонади грізного грому”:

Не цвітуть на вікні герані —
Сонний символ спокійних буднів.
Ми весь час стоїмо на грані
Невідомих шляхів майбутніх.
І тому, що в своїм полоні
Не тримають нас річі й стіни,
Ні на день в душі не холоне
Молодече бажання чину.
Що нам щастя солодких звичок
У незмінних обіймах дому!
Може завтра вже нас відкличе
Канонада грізного грому!
І напружений погляд хоче
Відшукати у тьмі глибокій —
Блискавок фанатичні очі,
А не місяця мрійний спокій.

Досить часто у Теліги трапляються більш типові для жі-
ночої творчості речі, але вони ніколи не мають багато
спільного з „бахчисарайськими фонтанами” і іншими схід-
німи солодощами співачки „Вогня і попелу” — Наталії Лі-
вицької-Холодної. У Теліги все переважає західній, чи на-

віть північно-західній, „варязький”, а не розслаблений орієнтальний первень. Візьміть хоч би наприклад її „Літо”:

Топчуть ноги радісно і струнко
Сонні трави на вузькій межі,
В день такий — віддатись поцілункам,
В день такий — цілим натхненням жити.

П'яним сонцем тіло налилося,
Тане й гнеться в ньому мов свіча;
І тремтить схвильоване колосся,
Прихилившись до мого плеча.

В сотах мозку, золотом прозорим,
Мед думок розтоплених лежить,
А душа вклоняється просторам
І землі за світлу радість — жити.

І за те, що стільки уст палило
І тягло мене вогнем спокус,
І за те, що замінить не сила
Ні на що — твоїх єдиних уст.

Але частіше зустрінемо в неї настрої героїчної, розпачливої самотності:

Ніч була розбурхана та тьмяна,
Вітер грав і рвав помяті струни,
Я пила самотно аж до рана
Темну розпач — найгіркіший трунок.

А під ранок, зором помертвілим
Розгорнувши спопелілий морок,
Віднайшла я ненаправний вилом
На землі, на небі і в просторах...

Та в душі, як день слабий і сірий,
Прокидалась втіха блідолиця,
Щоб навчать її своєї віри:
У житті нічому не молитися.

Заклики до великих, бурхливих поривань виповнюють нижче поданий вірш її:

Не любов, не примха й не пригода --

Ще не всьому зватися дано!

Ще не завжди у глибоких водах

Відшукаєш непорушне дно!

І коли твоя душа воскресла

Знову мчить у осяйну путь —

Не питай, чиї надхнені весла

Темний беріг сміли відштовхнуть.

Не любов, не піжність і не пристрасть...

Але серце — збуджений орел!

Прийже бризки свіжі-та іскристі
Безіменних, радісних джерел!

Буденні пориви і небуденні пориви серед злиднів еміграційного життя докладно охоплює „П'ятий поверх” О. Теліги:

Так, завтра зрання та ж незмінна пісня,
Все те ж життя бездомних волоцюг,
І ще міцніше, аж за горло стисне,
Тяжких турбот ржавіючий ланцюг.

Та прийде вечір — завтра чи позавтра, —
Забувши втому, я не буду йти, —
Я буду бігти й обминати авта —
На п'ятий поверх, де чекаєш ти.

І невідмінно — березень чи грудень —
Все те ж питання й відповідь: „на днях”...
Все та ж потіха: „може якось буде”...
Все та ж в мозок — найгостріший цвях.

Та ось вже ніч. І на руці твій дотик.
Ясніє зір, відпочиває слух.

І так безжурно скинути турботи
Як з голови мій чорний капелюх.

А покій наш — це передпокій неба,
І у казки я вірю знов і знов,
Бо в хмарах місяць, мов у піні лебідь,
Перепливає крізь мое вікно.

Ти теж веселий і веселим кроком
Обходиш покій тут і знову там.
„Буенос-Айрес! Африка! Марокко!” —
Так дзвінко й гостро вимовлять устам.

Палить сонце, дощі, вітри,
У пісках поринає крок,
Серед ночі зловіщий крик
Залітає до нас в шатро.

„Відпливаймо!” — беру весло,
„Небезпека!” — не зложу рук,
Все разом: і добро і зло,
Всі шляхи: і пісок і бруд.

А завтра зрання — та ж незмінна пісня,
Все та ж на бік чорний капелюх,
І аж до ночі не спаде, не звисне
Тяжких-турбот ржавіючий ланцюг...

У вірші „Поворот” Теліга суворо й річезво дивиться в очі невблаганої дійсності майбутнього:

Це буде так: в осінній день прозорий
Перейдемо ми на свої дороги.

Тяжке змагання наші душі зоре,
Щоб колосились зерна перемоги.

І те, що мрією було роками —
Все перелететься в дійсність і можливість.
Нам буде сонцем кожний кущ і камінь.
У ці хвилини гострі і щасливі.

Подумать тільки: наші села й люди!
А завтра прийдемо — до свого міста!
Захоплять владно зголоднілі груди.
Своє повітря — тепле і іскристе!

У час розлуки, при кінці дороги,
Замерехтить між нами смуток тихий...
Поспішимо ми на старі пороги,
Розлетимося під забуті стріхи.

Відразу щастя вітром нас обвіє —
Ще мить одна і ми у себе дома!
Та дійсність завжди не така, як мрія.
А наша зустріч інша, невідома:

Зловіщий сум зворотний вітер вишле.
І кине серце у крижаний протяг.
Усе нове... І до старої вишні
Не вийде мати радісно напроти.

Душа з розбігу стане на сторожі,
Щоб обережно, але гостро стежить.
Всі інші душі — зимні, чи ворожі
І всі глибокі поміж ними межі.

Як часто серце запалає болем,
А щось горяче наше горло стисне,
Коли над рідним, тим же самим полем
Розправить крила незнайома пісня.

Чекає все: і розпач і образа,
А рідний край нам буде — чужиною...
Не треба смутку! Зберемось відразу,
Щоб далі йти до цілі провідної.

Заметемо піском глибокі межі
Перейдемо скрізь дикі води — бродом,
Щоб взяти певно все, що нам належить
І злитись знову зі своїм народом.

На докори, що, мовляв, не до лица жінці тримати меч
у руці, Теліга відповідає: *Відповісь*

О, так, я знаю, нам не до лица,
З мечем в руці і з блискавками гніву,
Військовим кроком, з поглядом ловця,
Йти завзято крізь вогонь і зливу.

Між ваша пристань, — тиха і ясна,
 Де кораблями — ваші збиті крила.
 Не Лев, а Діва — наш відвічний знак.
 Не гнів, а ніжність — наша вічна сила.

Та ледве з ваших ослабілих рук,
 Сповзає зброя ворогам під ноги,
 Спиває ніжність легендарний крук —
 Жорстокий демон бою й перемоги.

І рвуться пальці — довгі і стрункі,
 Роздерти звички, як старі котари,
 Щоб взяти зброю з вашої руки,
 І вдарить твердо — там, де треба вдарить.

Та тільки меч, блискучий і дзвінкий,
 Відчує знову ваш рішучий дотик, —
 Нам Час розгорне звиклі сторінки:
 Любов і пристрасть... Ніжність і турботи...

„Сонний день” Теліги вражає суперечить своєю полу-
 м'яністю своїй власній назві:

Безтурботність і світлий спокій...
 Сонний день всі думки придушив.
 Не шумлять дерева високі,
 Теплий мох підбирає кроки,
 І крім нас — ні душі.

Мрії, спогади — все згоріло...
 Легко жить без великих хотінь!
 Ніжно ранять промінні стріли.
 І зривають весняні крила —
 У мережану тінь.

Але там, де берізка-пані,
 Шаль прозорий нам кинула в дар,
 Всі думки колихнулись, п'яні,
 І пориву зломить не в стані,
 Піднялись аж до хмар!

Голос твій затремтів, мов птиця,
 Під потоком палаючих слів,
 Про козацькі степи й станиці,
 І про все, що лише присниться
 Не на рідній землі.

Поховалась в зелених травах,
 Відкотилася казка проста...
 Але кожне із слів яскравих
 Обірвалось на душу мляву
 Ніби весла на став.

Сну нема! Ми б летіли в гори,
 В височинь, аж на соняшний шпиль,
 Бо під ним, всю пекучу змору
 Захлисне і напоїть море, —
 Чорне море — мов хміль!

Ще більше поривності і соняшності ховає в собі „Плю-
 мінний день”:

День прозорий мерехтить, мов племінь,
 І душа моя горить сьогодні.
 Хочу жити, аж життя не зломить,
 Рватись в гору, чи летіть в безодню.

Хоч людей довкола так багато,
 Та ніхто з них кроку не зупинить,
 Як що кинути в рухливий патовп
 Найгостріше слово — Україна.

І тому росте, росте прокляття?
 Всі пориви запального квітня
 Неможливо в дійсність перелляти
 На землі байдужо-непривітній.

Хочу крикнути в далечинь без краю,
 і когось на допомогу кликати
 Бо душа моя сьогодні грає
 І рушає на шляхи великі.

Хай мій клич зірветься у високість
 І мов прапор в сонці, затріпоче,
 Хай кружляє, мов невтомний сокіл,
 І зриває рідних і охочих!

Все чекаю на гарячий подих, —
 Геній людський, чи лише випадок —
 Щоб застигли і покірні води
 Забурлили водоспадом.

І коли закрутить непогода,
 І мене підхопить мов піщину,
 Хай несуть мене бурхливі води,
 Від пориву, до самого чину!

Натомісь „Чужа весна” віє холодом відчуження:

Десь, цілком недалеко, засліплює світло,
 Десь ридають трамваї і мучаться авта,
 Але тут, в синіх сутінках, тиша завітла,
 А за сонними вікнами, блимає нафта.
 Я піду, як звичайно, порожнім провулком,
 Бо мене обійматиме вітер весняний.

Мої кроки і серце застукають гулко.
І тебе я зустріну, як завжди, незнаний.

Ти для мене чужий, не з єдиного краю,
А тому не затерти поплутані межі,
Тільки подмухів теплих розбещена згряя,
Все б хотіла спалить у весняній пожежі!

А потім, серед ночі, в маленькій кімнаті,
Може мріяти будеш про радісну близькість,
Тільки я мушу твердо й безжалісно знати,
Що не зродиться полум'я з вогнених блисків.

анастасія!

Х. БОГДАН КРАВЦІВ.

Кравців, з початку поет пласту і юнацтва, тепер, по довгих роках в'язниці й Берези, став поетом тюремних „Сонетів і строф”. Його творчість відіграла цілком виняткову роль тому, що він був перший у Галичині, хто рішучо і сміло приєднався до сучасної позагалицької української поезії, і цим, без перебільшення, зламав той цілком штучний обруч, який від повоєнного п'ятнадцятиліття, тісним колом огортав львівських поетів, що виробили для свого тіснішого гурту свої спеціальні поетичні чи версифікаційні звички. Явище ніби й дрібне, але тим не менше в наслідках своїх шкідливе, бо цілком зайво творило в межах одної нації штучний кордон: для киянина чи одесита зрозуміти вірші переважної більшості львовян було майже неможливо. Це явище було тим прикріше, що нарід по обидва боки чи то Збруча, чи то „сокальського кордону” говорить цілком однаково, лише дальші місцевості можуть принести свої менш зрозумілі особливості. Цьому неприродному явищу поклав край перший же виступ Кравцева на поетичну арену, бо це було доказом того, що не так уже тяжко вживати загально-українську літературну мову навіть львовянинові. За цим першим прикладом пішли й інші молодші; сподіваємося, що в майбутнім ітимуть і всі слідувачі. Не можна робити так, як це робить Липинський з націотворчого процесу з призи́рством виключаючи такі поважні чинники, як поезія і взагалі література. Під впливом фальшивих доктрин автора „Листів до любезних земляків” чи пак до т. зв. „хліборобів”, які спеціально в тім, що стосувалося до літератури напечуд гармонізували з поглядами міщансько-бюрократичної черні, що густопсовою паразитарною масою обсіла всі краєві й еміграційні українські установи, не виключаючи і культурних, кожен, особливо початкуючий і талановитий письменник і поет міг себе цілком певно почувати, яко виключений з суспільства і нації. Не було меж кпинам, тупим і злобним, насмішкам та знущанням... Це „нездорове” явище здається, починає вже минати. Стає ясним всім, що не варто відмовлятися від такої зброї як мистецтво і слово! В процесі об'єднання, в яким львівська поезія років 1914—1929 (рік появи „Дороги” Кравцева) майже не брала участі, „зреформована” західньоукраїнська поезія моглиме відігравати визначну роль.

Майже всюди, і на галицькім Поділлі, і в горах, навіть на далекій Веречанщині і Мараморощині наш нарід говорить такою дивовижно чистою та добірною мовою, незвичайно близькою до літературної, а тут раптом львівські літературні каварні всупереч природі і самій звичайній доцільности виплекують екстрамозу. Декому, зокрема деяким особам з гурту „12” це іще й досі незвичайно подобається, але тепер, по виступі Кравцева і багатьох молодших, з яких майже ніхто ще не має власної збірки поезій, ця мила звичка вживати цю зманеризовану говірку, видається вже жалюгідним анахроністичним дивацтвом...

Але вернімось до творчости того, хто доконав чуда — приєднання Львова до загально-українських традицій та звиків віршування. У першій вірші збірки „Дорога” поет проголошує :

Я нежданому в зустріч зряжаю у день кораблі —
 Лопотять так весело, мов крила, їх паруси білі
 І до них розсипаються сонцем і гомоном хвилі —
 І несуть їх одважні вітри до чужої землі.

А як дні погасають й самотні ідуть вечори —
 Я не жду кораблів, що далеко-далеко на морі,
 Що без впину пливуть, поринають в безкраїм просторі
 І нежданому взустріч несуть молодії дари.

Цікаво зазначити, що морські теми взагалі частіше спігає у Кравцева, якого разом з Влизьком можна вважати також одним з перших, хто в сучасній українській поезії став звертатися до морської тематики. У „Кораблях” Кравцева читаємо :

Вже сирени на одїзд гучний затрубили :
 — Золотий, буйний стяг піднесіте !
 Беться серце і рветься у парусах білих
 Як вітер...

— Хто сказав, що залізні оці кораблі
 Се не наші човни паперові —
 Ті колишні, що їх ми зряжали, малі
 На потоки під бурю і повінь.

Ті колишні, що з сіл ми проводили їх
 Повні віри, нестримні, невтомні
 В буйний світ образків, невідкриті краї
 На далекі моря невідомі !

— Хто говорить, що мрії не сповнились смілі —
 Наша фльо́та іде в океани !
 Беться серце і рветься у парусах білих
 В незнане !

У „Мандрівних піснях” Кравців накреслює такі відвічі
і неминучі настрої ранньої молодости :

У саді журливо шелестіла липа,
Вікнами з просоння надив супокій,
Скрипом при криниці журавель захлипав, —
Як відходив ранком я в простір дзвінкий.

Не спинились очі... і пішов шляхами,
Не спитавши себе, ні в когось : куди ? ...
Я і світ широкий — й небо понад нами
Сине і глибоке, як плеса води.

У просторах : вітер і зелені герці,
Чимсь забутим квітне жовтий молочій,
Я і світ широкий і ще туга в серці —
Туга, як гаряча тьмяна далечинь.

Ранок?

У „Волошках” сільська дівчина з синіми очима приковує
увагу поета :

Чорний поїзд у зоряній ночі,
Хмари іскор — полум'яний дим. —
У вагоні волошкові очі
Із куточка вогнем молодим.

Мале личко загорнене в хустку
І карміном розцвілі уста —
Наші очі зустрілися хутко
Й була мить, як стріла золота.

Хтось заснув при віконшому канті,
Наче зморений сном селянин,
Та головки селяночки Катрі
Не всипляє колисанка шин.

Ось кондуктор іде по вагоні
Світить прості газові ляпки
І з дзвінкого захоплення доні
Усміхається мати мовчки...

— І хотів би каскадами сяйва
Тобі місто моє розвести,
Щоб устало казкове, мов з'ява,
І раділа — сміялася ти.

Щоби слухали діти й пол'руги
В тебе в ночі прозорі, ясні
Про те місто, мов в світ якийсь другий
Зачарований в зорі й вогні.

Наведемо ще й другу частину цього твору Кравцева :

— Та чом притудила ти щічки
До темних, холодних вікон ?

... Там стяжка сріблястої річки
І блудний далекий огонь.

Майнули задумані статі
Волинських соснових лісів —
І знов болота й сіножаті
І світла розсипаних сіл...

І вже не вважаєш, дитино,
Що парою зимні шибки!
... Далеко село і хатина,
Де з лісу тікають піски.

Там ввечорі й ночі за полем
Стіною таємною ліс,
Щось плаче край хати навколо —
І тягнеться скрипом коліс.

Хтось плаче у комині хати,
Убогий каганчик тремтить,
Казки розснуває багаті
В куточках захована мить...

Другу свою збірку поезій, „Промінь”, Кравців закінчує
таким „Замість епілогу” п. н. „Сонце й чорні смуги”, присвя-
ченим всім, що сиділи в тюремній келії 2 на Яховича:

Сонце мережить стіни суворі
В сяйва і злоті квадрати —
Ой, відбиваються в серці й навколо
Чорними смугами крати...

Там — в синім небі льоти пташині
Піснею волі й пориву, —
Шляхом проміння линуть за ними
Думи у далеч незриму.

Наче здається: знов я в дорозі —
Знов верховини зелені, —
В келії моїй дуже просторо;
Сонцем п'яніють легені.

Бір смерековий внизу підо мною
Буйно шумить верховіттям,
Ген — у долинах міняються води
Срібною стяжкою світла.

Гордее серце в небі високім,
Мов крик вірлиний! —
В доли далекі, безкрає поле
Покликом лине.

Хилиться сонце, в заграві гори...
Й небо в віконці моему. —

З сонцем відходить, — йде мій товариш —
Тінь моя в ніч невідому.

У циклі „За муром” (з тюремних строф) Кравців стрима-
но і гостро креслить, як в очах тюремного в'язня, яким сам
він був довший ряд років, минає здалека бурхливе і мінли-
ве життя; проминають у своїй змінності різні пори року:

I.

За муром одцвіли каштани
І вільний вітер залюбки
До мене в келію заносить
Останні білі пелюстки.

Дивлюся, друзі, — і снується,
Верзеться радісно мені,
Що може так і вам хтось кине
Колись за ґрати ці пісні.

II.

Спалився, витлів юний липень
І серпень вигорів до тла,
І літо бабине снується
Тендітним прядивом срібла.

Померкли раптом дні веселі,
Померли літошні квітки —
І вже на ґратах і в волоссі
Біліють срібні ниточки.

III.

Вже крильми осінь має, плине,
Десь мабуть в золоті гаї —
І знов ячання журавлине
Об ґрати вдарило мої

Та в мене дні закуті стуга —
Не вирвуся, не полину,
І тільки гостра, рвуча туга
За ними лине в далину.

IV.

Над містом ніч і шум і гомін
І снігом біла заметіль,
І вже санковими дзвінками
Доносить молодість відтіль.

— Ти чуєш, Юрку? — „Чую, друже...
Бували ж лепські гулянки...”

Мені ще двадцять зим в'язничних
От так дзвонитимуть дзвінки”.

V.

Колись, як будні серце здавлять
І зрадить волю друг і брат —
Я знаю: буду сумувати
За днями, що в плетінці грат.
 За ночами суворих келій,
 Налитих померками вщерть,
 Де йдуть юнацькі роки друзям,
 Де з усміхом стрічали смерть.

У своїм „Слові від молодих” (Дажбог, 1934, ч. 7), незвичайно цікавим для характеристики сучасних наших літературних обставин, Кравців м. і. каже: „Міркувати в сьогоднішній час про літературу, про творчість мистецьку — то неохайно ви спотикнетеся об сучасну дійсність. На весь зріст в цілій своїй гостроті й актуальності стануть перед вами всі проблеми, що ворущать (чи краще: повинні б ворущити) наше громадське життя. В усій своїй заплутаності відкриваються перед вами нетрі й закамарки тієї закутини землі, що її прозвали галицько-волинським загумінком.

„Життя наше не вбоге. Воно багате на проблеми, на теми й сюжети й на екзотику як може рідко в якій країні світу. Вбога наша література, що не вмє бачити цього життя, підглядіти всієї різноманітної й різнобарвної краси його. Наша літературна творчість не намагається навіть відбити, замкнути в слові проявів цього життя, не кажучи вже про те, щоб йти в авангарді сучасности, творити життя, вказувати йому нові дороги й обрії.

„І коли у нас тіснота й задуха, то тісно й задушно від тієї атмосфери, що створила її т. зв. галицька література, чи пак паламарщина, як назвав її хтось, і галицька суспільна преса, що намагається заступити цю літературу.

„Десь у світі письменники з життя замкнених гетт, невеличких закутків землі, чи в'язничних келій вмють виводити твори, що зачаровують читача інтенсивністю внутрішнього переживання й віковичними проблемами людського духа. В нас же не вмють навіть вловити своїх переживань і дошукатися якоїсь простої, коли вже не незвичайної проблеми. В найкращім випадку галицькі письменники творять картини, нариси, або списують спогади з „недавнього минулого”.

„Хочемо звернути увагу на два моменти, що кажуть вірити, що зміна прийде, що в річищах нашого загумінку забурлять нові, свіжі течії літературної творчости.

„Перше це те, що сьогоднішня молодь незадоволена сучасною літературною продукцією. Що вона шукає в неї від-

посвіді на всі настирливі питання й справи життя і не знаходить їх. Що не знаходить здебільшого навіть у т. зв. новій літературі відбиття своїх змагань, поривів й упадків. Одним словом помічається в тієї молоді бажання, інколи навіть ясно сформульоване домагання нових, надиханих поривом сучасности літературних творів.

„По друге — саме із середовища і з рядів тієї молоді зможуть вийти і вийдуть нові письменники. Ця ж молодь переживає багато, куди більше за своїх батьків. Річевіше і поважніше за старше покоління вона дивиться на життя. Куди більше проблем — ставить воно перед нею. Дійсности не вбирає ніякими прикрасами й ілюзіями, бере її такою, якою вона є. І вкінці молодь пройнята гарячою любов'ю до своїх ідей і змагань.

„Тільки ця молода генерація, виховувана в почутті суворой дисципліни життя й готовости служити нації стане творцем нової літератури багатої на нові ідеї, проблеми, сюжети. Для письменників-поетів, повістярів чи драматургів, що прийдуть, літературна творчість не буде самоціллю. Вони писатимуть для того, щоб жити, щоб виявляти снагу й багатство життя, щоб творити й формувати його.

„І тому ставимо собі сьогодні завдання: бути авангардом тієї нової літературної генерації і кличемо молодих — іти з нами”.

ХІ. О. ОЛЬЖИЧ.

До творчости Ольжича надавалися б замість епіграфа чи мотта такі рядки з „Суворости” Юрія Липи :

О, віку активности, будь еси привітан
Тисячами розбуджених людських воль!...
Все повстало : гріх, пімста, відвага і святість,
Жадоба розкоші і той крик, де — ненависть і любов..

День і ніч я чую над собою навісні мотори самолётів,
День і ніч проходить кавалерія дзвінкими брукми...
Зриваються, зриваються ошукані народи,
Їхні розмови завзяті, то — гармати, гармати :
Хто смів нас присилити, загнати, звязати ?
О прекрасні атаки наглої відваги !

Привид війни, що вічно блукає по світі, то в Нікарагуа,
то в Хіні, то десь ближче, зовсім не лякає Ольжича :

Десь Ти ходиш, Діво невпинна,
Десь цвітуть огнями сліди.
Нікарагуа, Мексико, Хина...
І все ближче, ближче сюди.
О, Ти прийдеш, прийдеш, Багряна,
Надаремне квилів Ремарк!
Для цих днів, як відкрита рана, —
Не Мадонна, а Жанна д' Арк

Досить їх, молодих, здорових,
Що чекають, прагнуть літа,
Що заплатять річками крові
За Твої палючі уста.

В однім вірші поет просить, щоб йому було післано :
„в шинелі сірій вмерти від шрапнелі” і загалом нав'язуючи
до невивгаслих традицій половецького походу князя Ігоря і
битви на Каялі (року 1185), він пише :

Давнім трунком, терпкістю Каялі —
Ці і кров і смерть.
Небо — княжі, київські емалі.
Небо знову — твердь.

Знов не вгору несміливим зором —
В безкраї степів.
Жити повно, широко і скоро
І урвать, як спів.

Як колись, горіти і п'яніти
Шоломом плечі,
І життя на опашку носити
На однім плечі.

В іншій його речі (На полі бою) читаємо :

На полях сторожкого Сьогодні
Ми — міцні і глибокі резерви,
Цигарки в нас і ми неголодні
Та болюче напружені — нерви.

Там десь злякано сальва лунає...
(Не бої, а обійми б їм братні!...)
Та не так неохоче стріляє
Той, хто виріс під реви гарматні!

Ми — резерви. Та ось вже без ляку
Ми з світанком піднімемось сивим.
Ой, шалена це буде атака!
І скінчиться, звичайно — проривом.

Відкликаючись на рядки П. Филиповича, „гострозоре-
мужне покоління уже росте на молодій землі”, Ольжич про-
голошує :

Воно зросло, з шукання і розпуки,
Безжурно мужне, повне буйних сил,
Закохане в свої тугії луки
І в бронзу власних мускулястих тіл.
Так солодко, в передчуванні бою,
Не знаючи вагання і квилінь,
Покірну землю чути під ногою
І пити зором синю далечінь.

Сучасній генерації найкраще було б обрати своїм гимном
такі строфи Ольжича :

Ми вийдем жорстоке зустріти,
Заховане в ранковій млі,
І стануть не луки не квіти, —
Каміння саме на землі.

І будуть не сонце, не обрій,
А сірість похмурого дня,
(На сірім граніті хоробрі
Різблять своє мужне імя).

Шляхи, велитенські гадюки...
Невгнутий, розмірений крок...
Діла і змагання сторуки
І смерть як найвищий вінок.

Спустошена й зогинжена сучасність викликає в поета
спгади про початки першого Риму; що баж повстязав по-
руїнах і спустошенні :

Дванадцять літ кривавилась земля
І зіпєніла, ствердла на каміння,
І застєлило спалєні поля.
Непокоримє покоління.

До перс заляклих, просячи тепла,
Тулили марно немовлята лиця.
Проте їм чорне лоно віддала
Доба жорстока, як вовчиця.

Тепер — дощі холодні і вітри,
Кудлаті хмари, каламутні ріки,
Але ростуть у присмерку нори
Брати суворі і великі.

В циклю „Бронза”, однім з численних археологічних циклів віршів Ольжича, знаходимо такий вірш, який варто було б охрестити „Походом”, відірвавши його від історичної бронзи:

Долини падають і туляться до ніг,
Звивають завої, відсахуючись, гори.
Наш пружний крок тверда земля доріг
Стриває стогоном покори.
Чи ж не підібем, не зірвемо ми
І обрій цей і хмари ці рожеві?
І вогкий вітер дужими грудьми
Співає на моїм мечеві.

Десь в якихось інших археологічних циклях Ольжича віднайдете і такий ще цілком не археологічний вірш:

Все бурхливіші крила негоди
І тривожніший все я, ждучи:
Вік героїв величний надходить
І що ночі на небі мечі.
І що ночі за обрієм чорним
Стогнуть кроки — залізо і мідь
Смертоносні! Тверді! Неборні!
Дорогі до безтями! Прийдіть!

Ольжичева „Археологія” і „Геологія”, наслідок довголітньої від першого семестру університету, щоденної втрати більшої кількості годин часу. „Геологія” надхнула поета на такі образи і думки:

Із книжки грубої в твердих палітурках,
З гірських пластів за вікнами вагону
Пливе на нас симфонія п'янка
Одвічного, натхненого закону.

Котились води, дихала земля.
На сирій намул падало проміння.
Родились і лишали світло дня
Нечувані, потворні сотворіння

О, скільки зелені, о, скільки душних злив,
У грудочці блискучій антрациту!
Яке намисто золотавих днів
В одній краплині бурштину укрито!

Не порошоків хіба твоє життя
В цьому потоці соняшних сторіччів?
Але земля — одвічне воріття,
І переходять вічно річі в річі.

В саду тінистому, в нескошеній траві
Дзвінким дівчатам, хлопцям ясночолим
Читати буде солодко нові
Книжки, що нам не розгорнуть ніколи.

Зрештою, касуємо вище звернені на адресу цього твору
явно несправедливі жарти: поетові ввижається все це під
час подорожі залізницею в прозорий літній день, і юні роки
загублені в льохах музеїв тут майже ні при чому.

Тепер перед нами на черзі Ольжичева „Археологія“:

Поважна мова врочистих вітрин.
Уривчасто-скупі її аннали.
„Ми — жали хліб. Ми — вигадали млин.
Ми — знали мідь. Ми — вічно воювали“.

„Мене забито в чесному бою,
Поховано дбайливою сімєю“.
Як не стояти так, як я стою,
В просторій залі мудрого музею?

Так виразно ввижається мені
Болючими безсонними ночами:
Я жив колись в простому курені
Над озером з ясними берегами.

Варто співставити цей останній твір Ольжича з відгомном, який він збудив у творчості Мосендза (поетичні турніри — така нечувано рідка справа у нашій сучасній українській поетичній практиці, що слід відзначити таку рідку подію). На Ольжичеву тему „Ми — жали хліб, ми — вигадали млин, ми — знали мідь, ми — вічно воювали“ — Мосендз снує таке мережево:

„Ми всім були колись“... блукає зір
По жменьках попелу в німім музеї...
А там за склом вітрин життєвий вир
Кипить життям в життєвім апогеї.

Але без нас. Лишився тільки жаль.
Захований у сірій попільниці...
Яка ж мала минулих діб віддаль,
Коли досить вузької їм полиці!

Лише шляхи майбутні без границь!
 І як би все минуле ми забули, —
 Прийдешній вік нас будить силоміць:
 „Ми будемо, хоч би і ніколи не були!”

Тему Ольжича „Мене убито в чесному бою, поховано
 Дбайливою рукою” розгортає Мосендз так:

У сні, під киреєю віку
 Вдивляюся в дійсність свою:
 О, скільки! без краю, без ліку
 Поляглим я був у бою.

В Суботові мав я могилу,
 Дрімаю у фінській землі,
 Мене Ярополче труїло,
 Нас — коднянські вбили палі.

В Галаці лежу над Дунаєм,
 Прийшла нам в Базарі черга,
 Нам вічну пам'ять співає
 Дбайлива сибірська пурга.

У сні, під киреєю віку
 Вдивляюсь в прийдешність свою:
 Ми встанемо, встанем без ліку,
 Щоб в чесному вмерти бою!

Від археології Ольжич по закону контрасту, протилежності, дуже часто звертається до есхатології, цебто до прозріння майбутнього перетворення світу. От його „Страшний Суд”:

Посеред лісів, степу
 Ловіте тугу труб!
 Двигтять і земля і небо.
 Надходить Страшний Суд.

Роздайте одежі гарні
 І коні й воли всі:
 Достаток лише марність,
 І щастя — сліпий гріх.

Забудьте жінки й діти,
 Невільні звільніть серця,
 Легкі і ясні йдіте
 Узріти лице Отця.

І небо й земля в хмарі.
 Нечуваний вітер дме.
 Господне імя — Кара,
 Господня хвала — Меч.

От ще одна своїми настроями дуже близька до цього рича

І жили у розкошах, слабі і блудливі,
І не вірили в велич Кінця.
Та колись у ночі, в блискавицях і зливі,
Він злетів у порожні серця.

Вранці вийшли з домів виногради зрізняти
І зрубати оливні гаї.
І безумна пустеля натхненим, як мати,
Смаглі груди розкрила свої.

Грізний Боже суворих і гордо убогих,
Купино фанатичних пустель!
Ми Тобі покладем суходоли під ноги
І запалимо свічі осель.

Майстерно опановує Ольжич іронію у своїй „Молитві“
(домініканській):

Ігумен встав. Брати Домінікани
Двома рядами вийшли з-за столів
І серце храма — пройняли органи.
І морок сам зайнявсь і задзвенів.

Ось брат один. Страховище іконам.
Руде волосся і велмежний стан.
Він був би десь розбійницьким бароном
На смерть своїх би катував селян.

Велика міць твоя, Ісусе Христе,
Коли й цього до тебе привела!
Він молиться. І ніжно променисте
Щось світиться з-під дикого чола.

В раннім віці залишена поетом Україна не лишила глибоких безпосередніх спогадів. Українські краєвиди київського Полісся можна відгадати хібащо в його „Поліссі“, хоч найвоно у поета відноситься до якихось прадавніх доб:

На осяяних схилах сон-зілля уже голубіє.
Вигинається небо над шумом соснових корон
Ці бори золоті і ці шуми, що скліплюють вії,
Ці замріяні люде, що слова не чули: Закон!

Тут земля тільки пестить, пьанить, вагітніє і родить,
Кожну гилочку мlostю налив охмілілий тетрюк.
А далеко-далеко проходять трівожні народи
І стривається бурею зброя у тисячах рук.

Мое тіло струнке, мов посріблений гін осокоу,
Рівно дихають груди і кров тяжкоплинна як мед,
Доки кинуть і нас у степи, у мінливі простори,
Спрага моря, брокатів і збуджений порив: вперед!

XII Верховинська Ватра

Зореслав у своїм „Завтра” вирівнює крок не лише свій індивідуальний, але також і цілої верховинської фаланги молодих, з якої дехто зрештою може й перед Зореславом вирівняв свій крок з кроком войовничої поезії, але виступ Зореслава помітніший тим, що досі він саме був репрезентантом Верховини на Парнасі Українським. Отже в цій поезії Зореслав заявляє :

Ми знаємо : Завтра — в заграві,
Ми знаємо : Затра — в огні...
По небі бронзово-смаглявим
Пролине на білім коні
Окрилений лицар казковий
Із прапором в дужих руках,
Стогромом озвуться діброви
Зніметься курявою шлях
І вийде на Заході сонце
(В шоломах ряди — моноліт...)
І вийде грізним оборонцем
Міцною стопою на Схід.
Червоно завітнуть атаки
У п'яній оркестрі заліз,
Навколо лиш маки і маки
Й еліпси розбитих коліс.
Бундючно зніметься угору
Окрилена буря осан,
До зір огняного собору
Від Дону по Тису, по Сян.
І в'їде князь-лицар у славі
У Київ на білім коні...
Як зродиться Завтра в заграві,
Як завтра займеться в огні.

Боевірові імпонують у минулім старовинні доби могутності і слави, як він це визнає у своїй присвяті „Моїй Коханій”:

Не завжди Ти була в оковах, —
Тобі вклонялися й чужі,
Бо на сторожі Твого Слова
Стояли луки і ножі.

Колись і на Твоєму троні
Вогонь величності палав,
І Візантію на припоні
Тримав Великий Святослав.

За це кохаю міцно й палко,
Тебе над всіх і над усе,
І вірю в час, Моя Владарко,
Що славу й волю принесе.

І вже той час надходить... Близько...
А муки стліють у вогні,
Як Ти з'явишся з неба в блисках
І скажеш ждане: „До борні”.

Сучасність Боевір визначає як добу „зрадливих тищ” і прагне бурі і „шаленого танцю”, як він висловлюється у своїм закличові „До пісні”:

Нема — це ж жах — поривів бурі,
нема вітрів ні заверюх.
У сірости гидких пазурях
знесилено конає дух.

Стискає груди й серце тисне
буденщина німа й нудна...
О, вирвись, вирвись, вирвись, пісне:
рвучка, нестримана й грізна!

Жбурни акордом дисонансів
на поле змори, ліс і степ.
нехай земля в шаленім танці
новим лицарством поросте!

Дихни жорстокістю пожежі
на кролі душі плазунів,
зруйнууй їх віллі й пиши вежі
одним напором бурунів.

Крізь дим зневіри глянь відважно
і висуши потоки сліз...
спиши на меч серця продажні
і над Карпатами повісь.

* * *

О, вирвись, вирвись, вирвись, пісне,
велична, мужня, громова,
широка — як моря первісні,
як неозорість степова!

Високо вирвись, громодзвінна,
аж понад простір чорних слот
і піднеси небес склепіння
над межі збагнених висот...

Колись твої рвучкїї тони,
 як доторкнеться струн рука,
 порвуть до бою в ста колонах
варязькї звитяжні війська.

В сонеті „Не рабський плач” Боевір так уявляє похід
 молоді :

Лунають дзвінко голосні пісні,
 Тремтить під кроком дужих ніг дорога.
 На всіх обличчях глядачів тривога, —
 Юнацькї ж лица — гордістю ясні...

Вперед - Вперед! До бою! У борні
 Згорять занози пут й ярма тяжкого,
 І засїє наша перемога
 І гимн заграють сурми звитяжні...

Не рабський плач, не скарги й не ридання,
 Не вірність катові та не братання
 Нас виведе на волю, де краса...

Лиш чину не вгасимее хотіння
 Струсне із нас вороже володіння
 Й побідним „Слава!” спише небеса.

Гірська осамоченість не страшить Федора Могіша, одно-
 го з наймолодших авторів, гірський потічок в його уяві не-
 минуче відлетється у широке і глибоке море :

Тихо, тихо... Лиш потічок не мовчить —
 З берїжками розмовляє говорить ;

Розмовляє й поспїшає в світ, у даль,
 Розливає по камінню свій хрусталь.

На своїх легеньких хвилях він пливе
 У широке і глибоке море життьове.

Хоч краплина в ньому сили — не дрожить!
 Рие скелі, тре каміння і біжить...

І не страшиться негоди й перепон,
 Бо мета для нього — море — це закон!...

Взагалі цей автор, свідомий труднощів, небезпек і всієї
 глибини занепаду нашої сучасности, виступає послїдовно
 яко непоборний оптиміст, але оптиміст не „урядового”, —
а героїчного стилю. Він переконаний в тім, що

Покривджених сердець завзяття
 Й камінні гаті забере!

І що :

Земля з любовію на нас гляне
 Пригорне ніжно до грудей.

і що нарешті :

Утре від сліз красуня = воля
 Своє обличчя молоде.

Певною і мистецькою рукою креслить Федір Могіш сувору красу карпатських краєвидів Бойківщини :

Зродивсь я наче яструб хижозорий
В обіймах крутохребтих височин.
Де пахне вітер запахом ялин
І ліс шумить в незміряні простори.
Там день ясний — мов сонце — і прозорий
Купає в золоті трави й цвіт долин,
А над верхів'ям синіх полонин
Співає з громом буревій суворий...

Але серед цієї пишної і гордої гірської природи тяжко бідують занедбані й забуті люди. Біда, злидні, голод і до того здебільшого постійний, що триває роками, десятиліттями (якщо не „п'ятнадцятиліттями“) звили собі тут своє гадюче кубло.

Цей самий автор в одному із своїх початкових віршів так змальовує жахливу осінь р. 1933, коли за дощами й холодом і літа не було :

Сіре небо. Сірі гори.
Сірі люди й все кругом...
І в повітрі вється горе,
Плаче вітер над селом.
Всі комори і стодоли
Сном тяжким, порожні, сплять.
І млини ще не мололи, —
Всі задумано стоять.

Дрібнорослі картоплі
Ниють : гниють на полях,
Зеленню цвітуть коноплі
Й фасоління по тичках...
Глянь! Під лісом сумовитим
Хтось понуро так іде...
Із грудей несамовито
Рветься : Боже ! Що буде ? !

Мужньо й переконано звучить слово І. Косенка :

Дзвенять мечі та чути зойк слабих
Розчавлених життям рабів із споконвіку,
Що вже нема і поривів у них
Й шукання сталого на власну неміч ліку.
А попри них, ідуть рясні ряди борців
І кажуть їм : життя — закон жорстокий ;
Вони ж у відповідь — із жалібненьких слів
Зробили свій девіз : — нам дайте спокій.
Нам дайте спокій — не звичайний це девіз,
Бо не один із нас стає борцем за нього,
Бо не одному з нас у голову заліз
Як істина правдива, ще й свята до того

Та всупереч якраз, шаліє всюди бій
 Горить живе життя побуджувань суворих
 Що розкоші дає і чар солодкий свій
 Лиш тому, хто мечем, а не плачем говорить.

І. К. повний молодечої нестримної рішучости й завзяття :

Сонце виходить над обрій,
 Кида промінні мечі,
 Коле примари недобрі,
 Що народились вночі.
 Соннії гори потоком
 Проговорили в ту мить.
 Поривом спрагнене око
 В даль сміло й вперто глядить.
 Скоро зібралась когорта
 І наступає в ряди —
 В лицях до ночі погорда,
 Дневі ж поклін молодий.
 Так поспішаєм зустріти
 Ясні великі дні :
 З серцем в щит віри одітим,
 З мечем в непоборній руці.

Той самий автор в одному з своїх сонетів заявляє Сміли-
 во й становчо :

Щасливий той, хто ділом так промовить :
 Юнацькі мрії, пориви невпинні,
 І мужні святощі, діла, гордині
 Даю, Мадоно, вам, сумна, чудова !
 Відтак у час розплат на чин готовий
 З мечем в руці, на вороного спині,
 Стрілою полетіть у далі сині,
 Щоб знищити її страждань основи.
 З дитинства ще несучи в думці цю мрію,
 Та нині лиш її всеціло розумію
 І бачу втілену в мою життєву дійсність.
 Мій кінь готов. І в тиші таємничій
 Далекий грім манить мене і кличе,
 Бо це йде час мечем співати пісні.

У своїх „Октавах” І. К. також повний питомої йому гор-
 дости і свідомости своєї мети :

В човен я сів. Весло до рук узяв.
 А вітер дужий, свіжий та шумливий
 Розбурхав море, філі підійняв.
 І я пливу, веселий та щасливий.
 Немов Колумб, що також вирушав
 З могучим лиш бажанням та поривом.—
 В незнане плив, усе вперед спішив :
 Здобув мету і замір довершив.

Як Одисей покинув рідну хату,
 Пішов у бій, пішов у даль, у світ,
 Так хочу теж змагатись, добувати :
 Слабим чолом пробить твердий граніт,
 Або в борні зо смертю привітатись,
 Як з любкою у цвіті юних літ.
 Ти, човне мій, лети пробоем сміло :
 Душа горить, рука взялась за діло !

В закінченні „Октав” читаємо :

Я знаю те, куди пливу й за чим.
 То ж сумніви не можуть в душу вдертись,
 Бо вірю, що човен в панцирі сталевім
 Не легко знищити і слід оттак затерти,
 Щоби не лишилось ніщо, ніщо зовсім
 По боротьбі чи по геройській смерті.
 Це мій девіз і мотор у човні,
 Що завезе мене в Колумбові краї.

Микола Рішко у своїм вірші „Голод” спромігся на те, на що згідно з давнім і влучним зауваженням Дмитра Донцова ніяк не потрапили спромогтися автори „голодових” віршів, між якими був і О. Олесь і О. Стефанович, а саме : — на мужній тон, а не на голосіння і зойки. Рішко свій вірш „І буде голод”, в яким бачить всю неминучість цього лиха, закінчує такою строфою :

Та встане степ ! Здрігнутьесь гори,
 Як заспівають треті півні,
 І смертю гнів наш заговорить
 В могутнім зриві і горінні.

Богдан Ігор Антонич, лемко з Горлиці, у своїй другій книзі поем і лірики „Три Перстені” (Львів 1934) вносить і своєрідний вклад у сучасну українську лірику. Незвичайно тісний зв'язок з природою своїх гірських околиць і лемківським верховинським побутом, до того гнучка й виразна мова, (в цій другій книзі вже майже бездоганна загальноукраїнська літературна мова), визначають творчість Антонича з-посеред стількох інших львівських авторів.

У своїй промові дня 31 січня 1935 року про становище поета Антонич м. і. казав : „Я сам у своїх поезіях підкреслюю свою національну та навіть расову приналежність не тільки в змісті, але що важніше — й трудніше — у формі. Роблю це менше за надуману програмою, більше з внутрішньої потреби вірності світові, що з нього вийшов. Проти деяких голосів, ідейно я себе знайшов від першого рядка, що його написав. Основ свого світогляду ніколи не змінював, що не значить, щоб завжди не оформлював його точніше й не викинував його у подробицях. Людина це незавершена статуя, жива людина твориться в кожному дні, в кожній хвилині.

Не шукаю фікційного Окциденту з львівської каварні, але несмілий підходжу до традиції моєї землі. Це не значить, щоб я національний стиль розумів як щось скам'яніле й невідсвіжувательне. Тут Тобі хвала, сивобородий міністре республіки поетів, Воте Вітмане, що навчив Ти мене молитись стеблинам трав. В корчмі „Під Романтичним Місяцем” п'ючи палючу й похмільну горілку мистецтва, разом з Тобою величюю найтайніше й найдивніше явище: факт життя, факт існування. Вдаряючи по плечі молодого челядника теслярства — розкриваєш мені крізь століття таємниці „прапричини”... Сіра братія й світочі моєї парохії, челядники й майстри з мого цеху, теслі строф, ганчарі поем, різьбарі сонетів, ткачі повістей, будівничі драм — усі ви, що нам дано жити в цей „час бурхливих воєн і варварських звичаїв” (з Ольжича), повторім за Драй-Хмарою:

„крізь бурю й сніг гримить наш переможний спів,
що розбиває лід одчаю і зневіри.
Дерзайте, лебеді: з неволі, з небуття
веде нас у світи ясне сузір'я Ліри,
де пінить океан кипучого життя”.

Для зрозуміння творчости Антонича ці його слова матимуть значення.

Про початки свого захоплення поетичним ремеслом поет розповідає в „Весіллі”:

Почалось так: упився я
від перших власних строф похмілья.
Був тільки місяць дружбою
На мому з піснею весіллі.
Як сталось те, як задзвеніло,
сказать не вмів оцього вам би,
Коли б так серце не горіло.
Так народились перші ямби.
Слова не тесані в гамарні,
Слова осріблені в вогні.
Складають радісні пісні
В весни завітчаній друкарні.

В титульній вірші „Трьох перстенів”, що зветься „Автопортрет” Антонич проголошує себе поетом весняного похмілья:

Червоні клени й клени срібні,
Над кленами весна і вітер.
Дочасности красо незглибна,
невже ж тобою не п'яніти.
Я, сонцеві життя продавши
за сто червінців божевілля,
захоплений поганин завжди,
поет весняного похмілья.

„Елегія про співучі двері“, де автор віддається спогадам дитячих років, містить велику кількість вдалих гірських крайобразів :

На кичерах сивасті трави,
черлений камінь у руці.
Смолиста ніч і день смуглявий,
немов циганка на лиці.
Розсміяні палкі потоки,
немов коханці до дівчат,
злітають до долин глибоких,
що в сивій мряці тихо сплять
і куриться із квітів запах,
немов з люльок барвистих дим.
Дрижать ялиці в вітру лапах,
голосять шепотом дрібним,
течуть униз краплини шуму,
немов з гарячих пнів смола.
Сповитий в зелень і задуму,
пе олень воду з джерела.
Квітчасте сонце спить в криниці
на мохом стеленому дні.
Кущем горючим таємниці
виходить ранок з глибини.
Співає пуца сном кудлатим,
прадавнім шумом загуло.
На схилі гір, неначе лата,
пришите до лісів село.

Але життя людське і тут не легке :

Тут сиве небо й сиві очі
у затурбованих людей.
Сльота дуднить і шиби мочить,
Розмови стишені веде.
Під сивим небом розстелилась
земля вівса і ялівцю.
Скорбота мохом оповила
задуману країну цю.
Як символ злиднів виростає
голодне зілля — лобода.
Відвічне небо і безкрає,
відвічна лемківська нужда.

Про себе автор зазначає :

З села такого вийшов я,
життя звеличник — верховинец
З людей, що щирі та звичайні
приймали смирно долі пай
і поклонялись неба тайні
під знаком співного серпа.

І може був би тут остався,
 як інші, покорився сам
 і до землі німий припавши,
 молився радісним вівсам,
 та Той, що легкість дав сарні,
 а бджолам квіти золоті
 і кігті сталеві для рися
 слова співучі дав мені
 і гострі зуби, щоб в житті
 я твердо й просто боронився.

В „Елегії про перстень пісні” поет радить :

Дерев послухай. Їхню сповідь
 У книгу ночі запиши.
 Мов явір, що тінь власну ловить,
 схились до власної душі.
 У книзі ночі срібні букви,
 надхненні сторінки шумлять.
 Її не візьмете до рук ви,
 її до серця треба взяти.
 Мов зорі сплячі в глибині,
 осяяні недійсним сном,
 пробудяться слова на дні
 душі окриленої і
 відповідає співом дно.
 Відповідає співом явір,
 відповідає співом ніч,
 спиняється невтишний крок.
 Надхненим циркулем уяви
 накреслиш коло рівних строф.
 Хай серце сп'янене в цю мить
 окрилюється і горить,
 нехай злітають до гори,
 нехай зриваються увиш
 думки схвильовані й крилаті.
 О, слово, що в устах тремтиш,
 невже ж мені тебе спиняти?
 Я чую, як приходиш чорна,
 п'янива та болюча пісне,
 шукає змісту гостра форма.
 єдина, що мій жах помістить
 і мою радість світляну
 і всю знемоги глибину
 і словом просто в серце тну,
 аж трисне кров, мов крик одчаю,
 з нестями й шастя умираю.
 На дверях дому знак зловісний,
 на дверях дому перстень пісні.

Подувом священної поганської весни пронизана більшість уміщених у цій книзі Антонича речей. Взяти наприклад хоч би й „Назустріч“:

Росте хлоп'я, мов кущ малини,
підкови на шляхах дзвенять.
Ось ластівки в книжках пташиних
записують початок дня.

Запрягши сонце до теліги,
назустріч виїду весні.
Окриленим, хрещатим снігом
співають в квітні юні дні.

Ту саму міць перших весняних соняшних промінів відчуєте і в „На шляху“:

Обплетений вітрами ранок
щугне мов циганя з води,
і на піску кричить з нестями
обсмалений і молодий.

Ріка зміяста з дном співучим,
хвилясто хльостають вітри
І день ховає місяць в кручу,
мов у кишеню гріш старий.

Клюють ліщину співом коси,
дзвенить мов мідь, широкий шлях.
Іде розсміяний і босий
хлопчина з сонцем на плечах.

„Світанок” поруч з тріпотливим шкідом наставання ранку містить також жагучу сповідь поета:

Сплигнула ніч з шумких дерев,
втікаючи понад дахами.
Замаяв голуб і дере
крильми хмарин іржаві плями.

Мов дзенькіт товчених склянок,
ясна музика підплыває.
Світанку куриться вино
і небо в синяві безкрає.

Аж юне серце затремтить
Незаспокоєне й несите.
Устами спраглими в цю мить
Всю хмільність світу хочу спити.

Такі прості порівняння й образи приносить „Село“:

Корови моляться до сонця,
що полум'яним сходить маком.
Струнка тополя тонша й тонша,
мов дерево ставало б птахом.

Від воза місяць відпрягають.
Широке, конопляне небо.
Обвіяна далінь безкрая
і в сивім димі лісу гребінь.

З гір яворове листя лине.
Кужіль і півень і колиска.
Вливається день до долини,
мов свіже молоко до миски.

Слова, старі та звичайні, щоденні, — тут неначе набра-
ли нової, святочної виразності і свіжих, гострих барв.
„Різдво” цілковито „своє”, сільське і просте в Антонича :

Народився Бог на санях
в лемківськiм містечку Дуклі.
Прийшли лемки у крисанях
і принесли місяць круглий.

Ніч у сніговій завії
крутиться довкола стріх.
У долоні, у Марії
місяць — золотий горіх.

„Зельман” — співний і зелено-весняний :

Закрутився світ безкрай,
зелень на землі й на небі.
Ой, дівчатам заплітають
у волосся сонця гребінь.

День зелений, день хрещатий,
герці радісних лошат.
В пісні важко передати
те, чим крилиться душа.

Іде Зельман білим возом,
тропарями дзвонить ранок.
Ой, скажи весільна дозо,
чому в серці хмільно й п'яно ?

На превеликий жаль, подекуди Антонич вживає в суча-
сних обставинах цілковито пустий і беззмістовний, — при
всій своїй небезпечності та провокативності, епітет чи тер-
мін „слов'янський” (слов'янськеє дитя, слов'янський дзбан).
Час би вже лишити ці архаїчні кирило-методіївські та дра-
гоманівські слова й ніколи не забувати на давні, але вічно
свіжі й міцні слова Ксенофонта Климковича з його „Тара-
сові на вічну пам'ять” (у п'яті роковини смерті Т. Шевчен-
ка): отже написані ще року 1866 :

А нас Славяне з світа зводять —
Ті загребуші Москалі,
Що із неситими Ляхами
За зіжу руської землі

У своїх дальших, уже по виході „Трьох перстенів” друкованих, віршах Антонич досягає все більшої досконалості й виразності в коротких, двохстрофових віршах, в яких вміє вичерпати взяту тему. От перед вами його „Село”:

Застрягло сонце між два клени
димить обвіяна рілля
і піль коловорот зелений
довкола сонця закружляв.
Ріка, мов пояс; лісу смуга;
мов повінь трави піднялись,
і знову йде молебінь плуга,
де війни віяли колись.

Або візьміть його „Весільну”:

Послухай: б'є весільний бубон
і клени клоняться мов пави.
В твоє волосся, моя люба,
заплівся місяць кучерявий.
Чому пригасла скрипка трохи,
чому тремтить твоя долоня?
Ніч срібним сяйвом, наче мохом,
обмотує підкови коням.

На закінчення беремо ще третій вірєць — „Весільна ніч”:

Палає ніч пташиним співом.
Хто ж, люба, ложе нам постелить?
Дивись, як сяє мерехтливо
У вікна місяць — чару келих.
Хрещатим мохом і коханням
нас оплете нестримне щастя.
Сто місяців тремтять зарання
у снах гарячих і квітчастих.

Поет свідомий протирєвств між його творчістю, що має часті занадто приватно елегійний характер, і суворими вимогами сучасності. В „Суворім вірші” він це яскраво виявляє:

Не втекти вже, дарма, від жорстоких цих днів,
не втекти вже ні в мрію ні в пісню.
Мов фальшива струна, так дзвенить кожний спів
під суворих світань весну пізню.
Вже не вирватись більше з затислих обійм,
треба глянути дням просто в вічі,
хоч навпроти вдаряє скажений прибій,
невблаганним нас визовом кличе.
Не сховатись, дарма, під наметом краси,
в чаді п'яному строф кришталевих.
Вітре днів, мої власні слова рознеси,
на шляхах їх розвій стомилевих.

О, поете, дарма, вже тобі не втекти,
треба визнати те, що найгірше :
чи самого себе не оббріхуєш ти
в цих п'янливих, розспіваних віршах ?

„Поетова весна” приносить ніби вже погодження його з сучасністю :

Ну що ж, поете безіменних мрій ?
В твоїй чернетці пишних віршів рій
дзвінкими римами вливає, як вино...
Твоє перо думкам слухняне
нових пісень ладнає гармонійний стрій.
Тремтить захоплення струною голос твій
і з неба ждеш вечірньої роси
і ловиш оком п'яним
на синім обрії хмаринки білольняні
у завороженому перстені краси.
Не знаєш сам, чи весело тобі, чи сумно
і б'є весна до голови...
**А за вікном юнацтво горде і безумне
готується на зрив новий.**

Останніми часами, по чергових числах львівської „Назустрічи” судячи, Антонич ступив на досить небезпечний, щоб не сказати більше, шлях : переспівування самого себе. Для молодого поета шлях самовбивчий. Можна було б і зачекати ще кілька десятків літ, щоб почати писати наподоблювання самого себе. Сподіваємося, що може це тимчасова криза, тимчасова зупинка в творчості Антонича, що він рушить далі своїм творчим шляхом, змагаючися з новими завданнями, що він перестане велично позувати нам, але тимчасом з прикрістю констатуємо, що по „Трьох перстнях”, де його творчість (поминаючи всю його, Антонича, неусталеність характеру, може навіть більше того, — брак характеру) розцвіла так несподівано міцно по першій досить маловизначній книзі його віршів, яка ніяк не давала великих обіцянок, — він став на однім місці цілком непорушно.

Націоналісти!

Пробоевики!

На фронт націоналістичної культури!

організуйте на місці й негайно

акцію

поширення і розбудови

місячника

Самостійна Думка

Будує!

Провадить!

Виховує!

Містить речі з обсягу:

1. літератури
2. мистецтва
3. науки
4. публіцистики

В журналі працюють кращі сили — Руху.

Українці!

Націоналістична духовість — вічне Раси.

Націоналістичне Слово — стає Чином

Ширіть Його!

ПЕРЕДПЛАТА: річно в краю **240** леїв, за кордоном ув Європі **275** л., а в усіх інших краях **300** леїв або їх рівновартість ув іншій валюті: **10** зл. п., **30** фр. фр., **50** Кч., **2** ам. дол. Можна вложувати передплату в:
1) Спол. Держ. Півн. Америки: Central Executive Committee of „O. D. W. U.“ P. O. Box 13 Sta. D., NEW YORK, N. Y. — **2** ам. дол. 2) Канада: „KALYNA“ 872 Main str. WINNIPEG, Man. — **2** ам. дол. 3) ЗУЗ: Центр. Кооп. Банк, ЛЬВІВ, вул. 3 Мая 15 — **10** зол. 4) ЧСР: п. Іван Роман, Підкарп. Банк, УЖГОРОД **50** Кч. 5) Бельгія і Франція: La Parolle Ukrainienne, 27 Blvd La Tour-Maubourg, PARIS 7-e, chèque postale No. 160.356 — **30** фр. фр.

А Д Р Е С А Редакції й Адміністрації:

Samostijna Dumka, Cernăuți, str. Petrovici 4, România

Тільки так просимо пересилати передплату:

I у краю: пересилати поштовим переказом, або зложувати просто в адміністрації, яка урядує щодня від 9—13 і 15—18 год.

II з-за кордону: 1.) пересилати грошовим листом, чи банківим чеком в оригінальній валюті, адресуючи на ім'я редактора Сильвестра **НИКОРОВИЧА**.

2.) Найліпше зложувати в наших представників (гл. оголошення) і про це повідомити Адмін.

3.) (в крайнім випадку!) висилати — коли інакше неможливо — міжнароднім грошовим переказом, але так, щоб передплата в румунській валюті вносила 275 леїв річно для Європи, а 300 леїв для Америки й інших країв.

Хто не повідомить ПИСЕМНО, що перестає бути нашим передплатником, — уважаємо його й надалі пренумерантом. Зворот книжки поштою — не є виповідженням пренумерати!

Про зміну місця побуту треба завчасу повідомити Адміністрацію, подаючи давню й нову адресу.

Реклямувати неотриману книжку зараз, коли дістанете чергову!

Можна купити в Адміністрації такі книжки:

Продаємо (тільки за готівку!) комплекти річників (III, IV, V) „Самостійної Думки“ (за 1933, 1934, 1935 р.р.) по 200 л., (1.50 ам. дол., 40 Кч., 25 фр. фр., 8 злп.) за кожний річник з пересилкою.

О. Мицюк: „Українські Хлопомани, ціна 15 л.

Б. Гомзин: Кров кличе, драма на 5 дій, ціна 10 л.

О. Дуда: Слідами часу, ціна 2 л.

Амуд Аз.: Невидима сила, ціна 3 л.

С. Черкасенко: Северин Наливайко, історична драма на 5 дій, ціна 20 л.

Сот. Г. Рогозний: „Базар“, спомини, ціна 15 л.

Сот. Г. Рогозний: До тайни вбивства полк. Ю. В. Отмарштайна, ціна 15 л.

У. Самчук: Гори говорять, роман у 2-ох частинах, ціна 50 л.

Полк. Р. Сушко: Хто мав причину вбити полк. Отмарштайна? ціна 10 л.

О. Задума: Відплата, трагедія в 5-ох діях з хорами, ціна 15 л.

М. Вірлиний: Емігрант, ціна 5 л.

Л. Мосендз: Засів, повість, ціна 25 л.

Читач: Сучасні українські поети, ціна 30 л.

Вийдуть друком у „С. Д.“

У. Самчук: „Кулак“, роман у двох частях. Ціна 100 левів.

М. Чирський: „Отаман Пісня“, п'єса в трьох діях. Ціна 30 л.

ВИДАВНИЦТВО „САМОСТІЙНА ДУМКА“